

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ
ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
Α΄, Β΄, Γ΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

1ος τόμος

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Σωφρόνης Χατζησαββίδης, Καθηγητής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Αθανασία Χατζησαββίδου, Γλωσσολόγος

ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

Αγγελική Σακελλαρίου, Ερευνήτρια Γ' βαθμίδας του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας

Θεόδωρος Νημάς, Σχολικός Σύμβουλος Β/θμιας Εκπαίδευσης

Ιωάννης Μπασλής, Φιλολόγος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Αλέξανδρος Νικολαΐδης, Φιλολόγος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης

ΥΠΕΥΘΥΝΟΙ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ

Χριστίνα Αργυροπούλου, Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Ναπολέων Μήτσης, Πρόεδρος του Τμήματος Β/θμιας Εκπαίδευσης του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ

Φώτιος Καβουκόπουλος, Φιλολόγος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης

ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

**Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ ΙΙ / Ενέργεια 2.2.1 / Κατηγορία
Πράξεων 2.2.1.α:**

**«Αναμόρφωση των προγραμμάτων σπουδών και
συγγραφή νέων εκπαιδευτικών πακέτων»**

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Δημήτριος Βλάχος

Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ.

Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

**«Συγγραφή νέων βιβλίων και παραγωγή υποστη-
ρικτικού εκπαιδευτικού υλικού με βάση το ΔΕΠΠΣ και
τα ΑΠΣ για το Γυμνάσιο»**

Επιστημονικοί Υπεύθυνοι Έργου

Αντώνιος Σ. Μπομπέτσης

Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Γεώργιος Κ. Παληός

Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Αναπληρωτές Επιστημονικοί Υπεύθυνοι Έργου

Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου

Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Γεώργιος Χαρ. Πολύζος

Πάρεδρος Ε.Θ. του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και 25% από εθνικούς πόρους.

Προσαρμογή του βιβλίου για μαθητές με μειωμένη όραση

Ομάδα εργασίας για το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Προσαρμογή:

Κρυσταλλίδη Λήδα-Ευφροσύνη, Εκπαιδευτικός

Επιμέλεια:

**Αντωνίου Χρήστος, Εκπαιδευτικός Ειδικής Αγωγής
Πουρσαλίδου Κλεονίκη, Γραφίστρια**

**Επιστημονικός υπεύθυνος: Βασίλης Κουρμπέτης,
Σύμβουλος Α΄ του Υ.ΠΟ.ΠΑΙ.Θ**

**Υπεύθυνη του έργου: Μαρία Γελαστοπούλου,
M.Ed. Ειδικής Αγωγής**

**Τεχνική υποστήριξη: Κωνσταντίνος Γκυρτής,
Δρ. Πληροφορικής**

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

**Σωφρόνης Χατζησαββίδης
Αθανασία Χατζησαββίδου**

ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ

**Ελληνικά
Γράμματα**

**ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ
ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
Α', Β', Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ**

Ι.Τ.Υ.Ε. «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

Πρόλογος – Οδηγίες

Ένα βιβλίο Γραμματικής έχει ως κύριο στόχο να περιγράψει μια γλώσσα, ώστε ο αναγνώστης να μάθει από ποιες γλωσσικές μονάδες αποτελείται αυτή, σε ποιες και πόσες κατηγορίες διακρίνονται, πώς συνδυάζονται στον λόγο και πώς χρησιμοποιούνται από τους ομιλητές.

Αυτός είναι ο στόχος της παρούσας Γραμματικής, η οποία, ως σχολική, έχει πολλά χαρακτηριστικά των παλαιότερων σχολικών εγχειριδίων αλλά και αρκετά που είναι διαφορετικά. Παρακάτω αναφέρουμε αυτά τα διαφορετικά χαρακτηριστικά για να μπορέσουν οι αναγνώστες να καταλάβουν τις αρχές που διέπουν τη συγγραφή του βιβλίου.

Πρώτο: ο τίτλος του βιβλίου

Το βιβλίο ονομάζεται «Γραμματική Νέας Ελληνικής Γλώσσας» και περιλαμβάνει στα περιεχόμενά του την ύλη και των δύο βιβλίων που χρησιμοποιούνταν έως τώρα στο σχολείο, της Γραμματικής και του Συντακτικού. Εκτός από αυτά, περιλαμβάνει και ένα κεφάλαιο που δεν υπήρχε στα προηγούμενα βιβλία, το κεφάλαιο Πραγματολογία - Κειμενογλωσσολογία. Γενικότερα, στο εγχειρίδιο παρουσιάζονται όλα τα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης, δεδομένου ότι ο όρος «Γραμματική», σύμφωνα με τη νεότερη Γλωσσολογία, έχει ευρύτερη σημασία σε σχέση με το παρελθόν.

Με τον όρο «νέα ελληνική γλώσσα» εννοούμε την κοινή νέα ελληνική, η οποία περιλαμβάνει στοιχεία από όλη την πορεία της γλώσσας μας, αλλά και στοιχεία που ενσωματώθηκαν σε αυτή τα νεότερα χρόνια.

Δεύτερο: τα μέρη της Γραμματικής

Ένα κομμάτι λόγου αποτελείται από μονάδες (φθόγγους, γράμματα) που συνδυάζονται μεταξύ τους μέσα σε λέξεις, οι οποίες μπαίνουν σε μια σειρά, που την καθορίζουν οι συντακτικοί κανόνες, ώστε να αποδί-δονται διάφορες σημασίες της γλώσσας. Αυτά τα στοι-χεία (φθόγγοι, λέξεις, συντακτικοί κανόνες, σημασίες κτλ.) δεν μπορούν να παρουσιαστούν και να αναλυθούν όλα μαζί ταυτόχρονα. Γι' αυτό στην παρούσα Γραμματική παρουσιάζονται οι διάφορες πλευρές της νέας ελληνικής χωριστά.

Οι διαφορετικές αυτές πλευρές ονομάζονται στη Γλωσσολογία «επίπεδα της γλωσσικής ανάλυσης» και είναι οι εξής:

- **Η Φωνητική**, η οποία εξετάζει και αναλύει όλους τους ήχους που παράγουμε για να μιλήσουμε, αυτούς δηλαδή που ονομάζουμε φθόγγους.
- **Η Φωνολογία**, η οποία εξετάζει και αναλύει τις αφηρημένες μονάδες στις οποίες κατατάσσονται οι ήχοι που παράγει ο ομιλητής και αποτελούν τη βάση της προφοράς μιας γλώσσας, αυτές δηλαδή που ονομάζουμε φωνήματα. Στη Φωνολογία εξετάζουμε και τα στοιχεία με τα οποία γράφουμε, τα γράμματα.
- **Η Μορφολογία**, η οποία εξετάζει, αναλύει και παρουσιάζει τις μορφές που παίρνουν οι λέξεις, όταν χρησιμοποιούνται στον λόγο.
- **Η Σύνταξη**, η οποία εξετάζει και αναλύει τους τρόπους με τους οποίους παρατίθενται οι λέξεις για να συγκροτήσουν προτάσεις.
- **Η Σημασιολογία**, η οποία εξετάζει τις σημασίες των λέξεων, των προτάσεων και των κειμένων. Στην

παρούσα Γραμματική όμως θα ασχοληθούμε μόνο με τις σημασίες των λέξεων (Λεξιλόγιο).

- Τέλος, η Πραγματολογία και η Κειμενογλωσσολογία, οι οποίες ασχολούνται με τη χρήση της γλώσσας από τους ομιλητές.

Τρίτο: η ορολογία

Η χρήση γενικών και ειδικών όρων στην περιγραφή μιας γλώσσας αποτελεί αναγκαιότητα. Σε μια Γραμματική είναι επόμενο να χρησιμοποιούνται γενικοί και ειδικοί όροι, οι οποίοι όμως διαφοροποιούνται στην ονομασία τους ανάλογα με την εξέλιξη της επιστήμης και τη διατύπωση νεότερων θεωριών. Για τον λόγο αυτό, οι συγγραφείς μιας Γραμματικής βρίσκονται, πολλές φορές, σε δίλημμα ποιον όρο να χρησιμοποιήσουν. Εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι οι περιγραφές της νέας ελληνικής διαφέρουν μερικές φορές μεταξύ τους, όχι μόνο στην ορολογία αλλά και στον τρόπο παρουσίασης των γραμματικών φαινομένων. Αυτό οφείλεται στο ότι είναι δυνατό να υπάρχουν διαφορετικές θεωρίες και ερμηνείες για τα γραμματικά φαινόμενα.

Στην παρούσα Γραμματική, σε γενικές γραμμές, χρησιμοποιήσαμε την ορολογία και ακολουθήσαμε τον τρόπο παρουσίασης των γραμματικών φαινομένων που υιοθετήθηκαν μετά το 1976 από τα εγκεκριμένα σχολικά εγχειρίδια Γραμματικής και Συντακτικού. Όποιες διαφοροποιήσεις υπάρχουν σε σχέση με τα εγχειρίδια αυτά οφείλονται κυρίως στην προσθήκη νέων κεφαλαίων και υποκεφαλαίων, όπως εκείνων της Φωνολογίας και της Πραγματολογίας.

Τέταρτο: η περιγραφή της γλώσσας

Σε μια ζωντανή γλώσσα, όπως είναι η νέα ελληνική, χρησιμοποιούνται συχνά διαφορετικές εκφράσεις, δια-

φορετικές λέξεις αλλά και διαφορετικές μορφές των ίδιων λέξεων από τους ομιλητές για να δηλωθεί η ίδια ή περίπου η ίδια έννοια. Πολλές από αυτές τις λεκτικές διαφοροποιήσεις των ομιλητών είτε σχετίζονται με την καταγωγή τους, την ηλικία τους, το φύλο τους και το μορφωτικό τους επίπεδο είτε οφείλονται –και αυτό συμβαίνει τις περισσότερες φορές– στο διαφορετικό ύφος που θέλουν να προσδώσουν στον λόγο τους. Μια Γραμματική θα πρέπει να περιλαμβάνει μεταξύ άλλων και αυτές τις διαφορές ως προς τη μορφή και τη χρήση. Η ποικιλία όμως των μορφών και των χρήσεων σε μια ζωντανή γλώσσα είναι πολύ μεγάλη. Γι' αυτό, η παρούσα Γραμματική περιορίζεται στην περιγραφή της γλωσσικής ποικιλίας που χρησιμοποιείται τόσο από τους ομιλητές της νέας ελληνικής που κατοικούν στα μεγάλα αστικά κέντρα της Ελλάδας όσο και από τα Μ.Μ.Ε. και τα διοικητικά και άλλα έντυπα ευρείας χρήσης.

Πέμπτο: η παιδαγωγική αξιοποίηση

Η περιγραφή των μονάδων μιας γλώσσας και των σχέσεών τους μέσα στον λόγο αποτελεί αναγωγή συγκεκριμένων στοιχείων σε αφηρημένες έννοιες, οι οποίες δε γίνονται πάντα άμεσα αντιληπτές από τον αναγνώστη. Σε μια σχολική Γραμματική, αυτή η ανάγκη περιγραφής της γλώσσας γίνεται μεγαλύτερη, γιατί σκοπός της είναι μεταξύ άλλων και η κατανόηση των γραμματικών φαινομένων από τους μαθητές. Γι' αυτόν τον λόγο παραθέτουμε μετά από κάθε κανόνα ένα ή και περισσότερα παραδείγματα και στο τέλος κάθε ενότητας συνοπτικούς πίνακες.

Επίσης, στο τέλος του βιβλίου υπάρχει το **Επίμετρο**, όπου δίνονται συνοπτικά οι βασικοί τύποι των συχνότερων ανώμαλων ρημάτων. Το τμήμα όμως που απο-

σκοπεύει κυρίως στην κατανόηση των γραμματικών φαινομένων είναι αυτό που επιγράφεται **Παρατηρώ και καταλαβαίνω**, όπου καλούνται οι μαθητές να παρατηρήσουν και να κατανοήσουν τα γραμματικά φαινόμενα που παρουσιάζονται σε κάθε κεφάλαιο μέσα από μικρά και μεγάλα κείμενα, μέσα από πίνακες κτλ. Κάθε φαινόμενο στη συνέχεια επεξηγείται λεπτομερώς, ώστε να γίνει πλήρως κατανοητό.

Τέλος, η Γραμματική αυτή είναι ένα βιβλίο που μπορεί να συμβουλευτείται ο αναγνώστης, για να λύνει κάποιες απορίες του, να μελετά τα παραδείγματα για να κατανοεί κάποια γλωσσικά φαινόμενα κτλ. Αποτελεί δηλαδή ένα βιβλίο αναφοράς, ένα βοήθημα, που αποσκοπεί όχι μόνο στην περιγραφή αλλά και στην καλύτερη χρήση της νέας ελληνικής γλώσσας από τους ομιλητές της.

Η Νέα Ελληνική Γλώσσα

- Οι ομιλητές της
- Η ιστορία της
- Η σημερινή κατάσταση

Η νέα ελληνική γλώσσα χρησιμοποιείται σήμερα από 14 έως 15 εκατομμύρια ανθρώπους σε όλη τη γη. Ο κύριος όγκος των ομιλητών της ανέρχεται στα 11 εκατομμύρια περίπου και ζει στην Ελλάδα και στην Κύπρο. Τα υπόλοιπα 3 με 4 εκατομμύρια είναι κυρίως ομογενείς Έλληνες που ζουν στις Η.Π.Α., στον Καναδά, στην Αυστραλία, στη Γερμανία και αλλού. Τα τελευταία χρόνια η νέα ελληνική γνωρίζει μεγάλη διάδοση στις βαλκανικές αλλά και σε άλλες χώρες.

Η νέα ελληνική είναι απόγονος της αρχαίας ελληνικής, ανήκει γλωσσολογικά στην ινδοευρωπαϊκή οικογένεια γλωσσών και έχει μια μακρόχρονη ιστορία που, όσον αφορά τον γραπτό λόγο, φτάνει περίπου τα 3.500 χρόνια. Οι απαρχές της θεωρείται ότι βρίσκονται στην επονομαζόμενη πρωτοελληνική. Η γραπτή γλώσσα που χρησιμοποιούνταν την περίοδο του μυκηναϊκού πολιτισμού, η κρητομυκηναϊκή, είναι η πιο παλιά μορφή της ελληνικής γλώσσας, από την οποία έχουμε γραπτά δείγματα σ' έναν αριθμό πήλινων πινακίδων γραμμένα σε Γραμμική Β. Αυτά τοποθετούνται χρονικά από τον 15ο αι. π.Χ. και εξής.

Όταν αναφερόμαστε στην ελληνική γλώσσα μέχρι τον 3ο αι. π.Χ., δεν αναφερόμαστε σε μια κοινή γλώσσα, αλλά σε ένα σύνολο από διαλέκτους, τις οποίες χρησιμοποιούσαν οι άνθρωποι που ζούσαν στη νοτιοανατολική πλευρά της Ευρώπης, κυρίως στον χώρο περίπου που ονομάζεται σήμερα Ελλάδα, και σε παραλιακές περιοχές της σημερινής Τουρκίας και της σημερινής

νότιας Ιταλίας. Οι διάλεκτοι αυτές είχαν πάρα πολλά κοινά στοιχεία, γεγονός που έκανε εύκολη την επικοινωνία μεταξύ ατόμων που μιλούσαν διαφορετική διάλεκτο και δημιουργούσε συνείδηση γλωσσικής ενότητας. Από τον 5ο αι. π.Χ. άρχισε η αττική διάλεκτος, που χρησιμοποιούσαν στην πόλη-κράτος των Αθηνών, να αποκτά, λόγω της αυξανόμενης δύναμής της, κύρος και μεγάλη διάδοση έξω από τα όριά της. Η διάλεκτος αυτή, μετά τις κατακτήσεις του Μεγάλου Αλεξάνδρου (τέλη του 4ου αι. π.Χ.), άρχισε να διαμορφώνεται σταδιακά σε μια κοινή γλώσσα, αρχικά όλων των Ελλήνων και στη συνέχεια και των εθνών που ζούσαν στη Μ. Ασία (σημερινή Τουρκία), την Αίγυπτο, τη Συρία, τη Μεσοποταμία, την Περσία και έφτανε μέχρι την Ινδία και το Αφγανιστάν. Αποτελούσε για όλο τον τότε γνωστό κόσμο την κοινή γλώσσα επικοινωνίας. Η διεθνοποίηση της ελληνικής γλώσσας ήταν επόμενο να τη διαφοροποιήσει αρκετά από τη μορφή που είχε τον 5ο αι. π.Χ., γεγονός που δημιούργησε αντιδράσεις σε λόγιους της εποχής. Έτσι δημιουργήθηκε μια τάση επιστροφής προς την αρχαία αττική διάλεκτο, ιδιαίτερα τη γραπτή, η οποία ονομάστηκε αττικισμός. Στον αττικισμό βρίσκονται και τα πρώτα σπέρματα του γλωσσικού ζητήματος (Καθαρεύουσα – Δημοτική), από το οποίο πέρασε η νέα ελληνική γλώσσα.

Επομένως, η σημερινή νέα ελληνική είναι μια γλώσσα η οποία συνδυάζει στοιχεία από τη γλωσσική μορφή που χρησιμοποιούσαν οι ελληνόγλωσσοι λόγιοι (Καθαρεύουσα ή Αρχαϊζουσα) και τη γλωσσική μορφή της ελληνικής που χρησιμοποιούσε το μεγαλύτερο μέρος του ελληνόγλωσσου πληθυσμού, το οποίο δε διέθετε κάποια σχολική εκπαίδευση (Δημοτική). Σ' αυτήν περιλαμβάνονται και οι νεοελληνικές διάλεκτοι που χρησιμοποιούνται, άλλες σε μεγάλο και άλλες σε μικρό

βαθμό, σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας (καππαδοκικά, κρητικά, ποντιακά τσακωνικά), στην Κάτω Ιταλία (κατωιταλικά) και στην Κύπρο (κυπριακά). Οι διάλεκτοι αυτές, κάτω από την επίδραση της εκπαίδευσης και των Μ.Μ.Ε., συρρικνώνονται με την πάροδο των χρόνων.

Η νέα ελληνική είναι μια ζωντανή γλώσσα που εδώ και πολλά χρόνια ακολουθεί έναν αυτόνομο δρόμο, καλλιεργείται μέσω της εκπαίδευσης, της λογοτεχνίας, του λόγου μαζικής επικοινωνίας και της καθημερινής χρήσης. Γι' αυτό παρουσιάζει μεγάλο αριθμό διαφορετικών ειδών λόγου, το καθένα από τα οποία έχει τα ιδιαίτερα γλωσσικά του χαρακτηριστικά.

Όπως συμβαίνει με πάρα πολλές γλώσσες, η νέα ελληνική παρουσιάζει δύο μορφές, την προφορική και τη γραπτή, οι οποίες διαφέρουν μεταξύ τους σε όλα τα επίπεδα.

Στον προφορικό λόγο χρησιμοποιούνται συχνά ιδιωματικές εκφράσεις, με τις οποίες οι ομιλητές της νέας ελληνικής εκφράζουν τη στάση τους απέναντι στο θέμα συζήτησης, π.χ. Ποιος τη χάρη σου (έκφραση επιδοκimasίας για την τύχη του άλλου), Σιγά τα λάχανα (έκφραση αποδοκimasίας). Ορισμένες ομάδες ομιλητών (έφηβοι, διάφοροι επαγγελματίες κ.ά.) χρησιμοποιούν στη μεταξύ τους επικοινωνία πολύ μεγάλο αριθμό ξένων λέξεων που προέρχονται από την αγγλική γλώσσα. Συχνή είναι επίσης στην καθημερινή προφορική επικοινωνία η χρήση λεξιλογίου τουρκικής, γαλλικής και ιταλικής προέλευσης. Πιο περιορισμένη είναι η χρήση λεξιλογίου που προέρχεται από ελληνικές διαλέκτους.

Ο γραπτός λόγος στη νέα ελληνική, ο οποίος μέχρι το 1976, οπότε καθιερώθηκε νομοθετικά η χρήση της Κοινής Νεοελληνικής, καλλιεργούνταν σχεδόν αποκλειστικά, με σημαντική εξαίρεση τη λογοτεχνία, σε ποικίλες μορφές της Καθαρεύουσας (Αρχαίζουσα, Απλή Καθα-

ρεύουσα), έχει αποκτήσει σήμερα μιαν αυτονομία ενσωματώνοντας στο τυπικό του μορφολογικούς τύπους και λεξιλόγιο από τη Δημοτική και την Καθαρεύουσα. Το λεξιλόγιο που χρησιμοποιείται στον γραπτό λόγο κατά κανόνα είναι περισσότερο τυπικού ύφους από το λεξιλόγιο που χρησιμοποιείται στον προφορικό λόγο.

Τέλος, μια τρίτη μορφή, που συνδυάζει προφορικό και γραπτό λόγο, τείνει τα τελευταία χρόνια να χρησιμοποιείται συχνά στην ηλεκτρονική αλληλογραφία, στις διαφημίσεις και σε ορισμένα κειμενικά είδη του δημοσιογραφικού λόγου.

Η νέα ελληνική που μιλάμε και γράφουμε είναι μια γλώσσα ζωντανή, μια γλώσσα που εξελίσσεται καθημερινά αντλώντας και διαμορφώνοντας στοιχεία από πάρα πολλές πηγές.

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΦΩΝΗΤΙΚΗ - ΦΩΝΟΛΟΓΙΑ

- Η προφορά της νέας ελληνικής
- Οι φθόγγοι
- Τα φωνήματα και οι συνδυασμοί τους
- Τα υπερτμηματικά στοιχεία – Οι τόνοι
- Η γραφή της νέας ελληνικής
- Το αλφάβητο και τα σημεία στίξης

1. ΦΩΝΗΤΙΚΗ

1.1 Η Φωνητική και η προφορά

Η Φωνητική εξετάζει τους φθόγγους που χρησιμοποιούν οι ομιλητές των διαφόρων γλωσσών. Στο κεφάλαιο αυτό θα ασχοληθούμε ιδιαίτερα με τους φθόγγους της νέας ελληνικής.

Η νέα ελληνική, όπως και κάθε ζωντανή γλώσσα, παραδίδεται προφορικά και έχει διαμορφώσει μια κοινή αποδεκτή προφορά, η οποία όμως δεν είναι ίδια σε όλους τους ομιλητές. Η ποικιλία μάλιστα της προφοράς είναι πολύ μεγάλη, γιατί την επηρεάζουν παράγοντες που έχουν σχέση με τα γεωγραφικά και τα κοινωνικά ιδιώματα, με τις διαλέκτους, με τις ατομικές διαφορές στην κατασκευή των φωνητικών οργάνων, με τη διάθεση του ομιλητή, με το ύφος της ομιλίας κ.ά.

Τα όργανα που παράγουν την προφορά είναι οι πνεύμονες, από τους οποίους ξεκινά ο αέρας, και ο λά-

ρυγγας, όπου βρίσκονται οι φωνητικές χορδές, που καθορίζουν με τις παλμικές κινήσεις τους ποιοι φθόγγοι θα είναι ηχηροί και ποιοι άηχοι. Ακόμη, πολλά σημεία της στοματικής κοιλότητας (υπερώα, ουρανίσκος, φατνία, δόντια, χείλη), καθώς και η ρινική κοιλότητα, συμμετέχουν μαζί με τη γλώσσα και τις κινήσεις της στην ποιότητα της προφοράς. Είναι, επομένως, η προφορά αποτέλεσμα μιας σωρείας συνδυαστικών κινήσεων των οργάνων του φωνητικού μηχανισμού του ανθρώπου.

Οι γλωσσικοί ήχοι που παράγει το σύνολο των ομιλητών μιας γλώσσας φαίνεται να είναι άπειροι σε αριθμό. Οι ήχοι αυτοί όμως στην πραγματικότητα συγκροτούν έναν πεπερασμένο αριθμό διακριτών μεταξύ τους ήχων, οι οποίοι επιτρέπουν στους ακροατές να αναγνωρίζουν τις λέξεις και τα νοήματά τους. Έτσι, όταν μιλάμε για προφορά της νέας ελληνικής, εννοούμε τα χαρακτηριστικά των γλωσσικών ήχων, τους οποίους αντιλαμβάνονται όλοι οι ομιλητές της ελληνικής γλώσσας ως αντιπροσωπευτικούς. Όλες οι άλλες παραλλαγές τονίζουν την ποικιλία μιας ζωντανής γλώσσας και παράλληλα δίνουν στοιχεία για τη δημιουργία υφολογικών παραλλαγών και επικοινωνιακών αποτελεσμάτων.

1.2 Οι Φθόγγοι

Οι φθόγγοι είναι οι γλωσσικές μονάδες του προφορικού λόγου που χρησιμοποιούν οι ομιλητές μιας γλώσσας. Διαθέτουν αρθρωτικά χαρακτηριστικά, ανάλογα με το σημείο του φωνητικού μηχανισμού στο οποίο σχηματίζονται, και ακουστικά χαρακτηριστικά (ένταση, ύψος, διάρκεια και χροιά).

Αυτοί στον συμβολισμό δεν αντιστοιχούν πάντα με τα γράμματα της κάθε γλώσσας. Γι' αυτό, για τη γραφική αναπαράσταση των φθόγγων έχει καθιερωθεί εδώ

και πολλά χρόνια το Διεθνές Φωνητικό Αλφάβητο (Δ.Φ.Α.) (διεθνής συντομογραφία I.P.A.), με το οποίο παριστάνεται γραπτώς ο κάθε φθόγγος με σύμβολα που προέρχονται είτε από τη λατινική γραφή είτε από την ελληνική είτε από άλλες. Τα σύμβολα των φθόγγων εγκλείονται πάντα σε ορθογώνιες αγκύλες.

Οι φθόγγοι διακρίνονται σε **φωνήεντα** και **σύμφωνα**. Τα φωνήεντα παράγονται από την αντήχηση της φωνής στις κοιλότητες του ανώτερου τμήματος του φωνητικού μηχανισμού, χωρίς την παρεμβολή κάποιου εμποδίου. Οι παράγοντες που διαφοροποιούν τα φωνήεντα στη νέα ελληνική είναι:

- Ο βαθμός ανοίγματος του στόματος (ανοιχτά, μέσα και κλειστά φωνήεντα).
- Το μάζεμα της γλώσσας μπροστά ή πίσω (πρόσθια, μεσαία και οπίσθια φωνήεντα).
- Το στρογγύλεμα των χειλιών (στρογγυλά και μη στρογγυλά φωνήεντα).

Τα σύμφωνα είναι οι φθόγγοι που σχηματίζονται από το στένεμα ή το στιγμιαίο κλείσιμο του φωνητικού μηχανισμού σε κάποιο σημείο του. Ένα σύμφωνο δεν μπορεί να αποτελεί συλλαβή μόνο του, χωρίς να συνοδεύεται από φωνήεν, ενώ ένα φωνήεν μπορεί. Διακρίνονται κατά τον **τρόπο** και τον **τόπο άρθρωσής** τους. Κατά τον **τρόπο άρθρωσής** τους διακρίνονται σε:

- Κλειστά, όταν υπάρχει στιγμιαίο κλείσιμο σε κάποιο σημείο του φωνητικού μηχανισμού (π.χ. κ, π).
- Τριβόμενα, όταν υπάρχει στένεμα του φωνητικού μηχανισμού με ταυτόχρονη παραγωγή τριβής κατά το πέρασμα του αέρα (π.χ. β, ζ).
- Ηχηρά, όταν πάλλονται κατά την εκφορά τους οι φωνητικές χορδές (π.χ. ντ, γ).

- Άηχα, όταν δεν πάλλονται κατά την εκφορά τους οι φωνητικές χορδές (π.χ. τ, φ).
- Πλευρικά, όταν ο αέρας περνά από τις πλευρές της γλώσσας (π.χ. λ).
- Ρινικά, όταν μέρος του εκπνεόμενου αέρα περνά και από τη ρινική κοιλότητα (π.χ. ν).
- Παλλόμενα, όταν κάνει παλμική κίνηση η άκρη της γλώσσας (π.χ. ρ).

Κατά τον τόπο άρθρωσής τους διακρίνονται, ανάλογα με το σημείο του φωνητικού μηχανισμού όπου παράγονται, σε: διχειλικά, χειλοδοντικά, μεσοδοντικά, οδοντικά, φατνιακά, ουρανικά και υπερωικά (τα δύο τελευταία ονομάζονται και ραχιαία).

Οι φθόγγοι της νέας ελληνικής γλώσσας είναι συνολικά 31, ενώ σύμφωνα με κάποιες γλωσσολογικές αναλύσεις είναι 33.

Παρατηρώ και... καταλαβαίνω...

1.Παρακάτω παρατίθενται ορισμένες λέξεις που ακούγονται από ομιλητές της νέας ελληνικής και οι οποίες παρουσιάζουν στην προφορά κάποιες αποκλίσεις. Από την προφορά αυτή μάλιστα πολλές φορές μπορούμε να καταλάβουμε και τον τόπο καταγωγής των ομιλητών, την ηλικία τους, τη διάθεσή τους και άλλα ατομικά χαρακτηριστικά. (Η καταγραφή δεν δίνει πάντα την πραγματική προφορά. Γι' αυτό περιορίστηκα σε λέξεις όπου είναι δυνατό να φανεί η διαφορά της προφοράς)

- α. παιδάτσι (αντί παιδάκι)**
- β. τομάτες (αντί ντομάτες),**

**γ. περιγράφει (αντί περιγράφει)
δ. επάαανω (αντί επάνω).**

Η προφορά της λέξης (α) δείχνει ότι ο ομιλητής είναι πολύ πιθανό να κατάγεται από την Κρήτη. Η προφορά της λέξης (β) δείχνει ότι ο ομιλητής είναι πολύ πιθανό να είναι ποντιακής καταγωγής. Η προφορά της λέξης (γ) δείχνει ότι ο ομιλητής είναι πολύ πιθανό να κατάγεται από περιοχή όπου χρησιμοποιείται προφορά βορείων ιδιωμάτων (Θεσσαλία, Μακεδονία κ.α.). Η προφορά της λέξης (δ) δείχνει ότι ο ομιλητής δείχνει μια διάθεση χαλαρότητας ή ότι είναι μικρό παιδί.

2. Πολλές φορές η προφορά ενός ή περισσότερων φθόγγων από τους ομιλητές της νέας ελληνικής είναι αλλοιωμένη για λόγους παθολογικούς, π.χ. η προφορά του ρ ως γ μπορεί να οφείλεται σε αδυναμία να θέσει ο ομιλητής σε παλμική κίνηση τη γλώσσα του, η προφορά ορισμένων φθόγγων με κάποιο συριγμό ή και σφύριγμα μπορεί να οφείλεται σε άνοιγμα των μπροστινών πάνω δοντιών (κοπήρες) κτλ.

2. ΦΩΝΟΛΟΓΙΑ

2.1 Το φωνολογικό σύστημα. Τα φωνήματα

Η Φωνολογία περιγράφει τις μονάδες του προφορικού λόγου από λειτουργική άποψη, εξετάζει δηλαδή τις αφηρημένες μονάδες που έχει κατακτήσει ο ομιλητής μιας γλώσσας και οι οποίες τον βοηθούν να προφέρει τους φθόγγους της γλώσσας του. Πρόκειται για μονάδες οι οποίες δεν είναι άμεσα παρατηρήσιμες, που προκύπτουν από αφαίρεση από τις άμεσα παρατηρήσιμες μονάδες του προφορικού λόγου, τους φθόγγους. Αυτές οι αφηρημένες μονάδες ονομάζονται **φωνήματα** και ο αριθμός τους είναι συγκεκριμένος σε κάθε γλώσσα. Τα σύμβολά τους εγκλείονται πάντα σε πλάγιες γραμμές. Τα φωνήματα της νέας ελληνικής είναι 23, ενώ σύμφωνα με ορισμένες περιγραφές είναι 25.

Ι. Φωνήεντα

πρόσθια	μεσαία	οπίσθια	
ι		ου	κλειστά
ε		ο	μέσα
	α		ανοιχτά
μη στρογγυλά		στρογγυλά	

II. Σύμφωνα

Τόπος Τρόπος	διχειλικά		χειλοδοντικά		οδοντικά		φατνιακά		ραχιαία	
	άηχα	ηχηρά	άηχα	ηχηρά	άηχα	ηχηρά	άηχα	ηχηρά	άηχα	ηχηρά
κλειστά	π	μπ			τ	ντ			κ	γκ
τριβόμενα			φ	β	θ	δ			χ	γ
ρινικά		μ						ν		
συριστικά					σ	ζ				
πλευρικό						λ				
παλλόμενο								ρ		

Σύμφωνα με ορισμένες φωνολογικές περιγραφές της νέας ελληνικής στα φωνήματα περιλαμβάνονται και τα τς, τζ.

2.2 Οι συνδυασμοί των φωνημάτων

α. Ακολουθίες φωνημάτων

Τα φωνήματα πραγματώνονται στην ομιλία από τους φθόγγους, οι οποίοι συνδυάζονται μεταξύ τους για να δημιουργήσουν λέξεις και φράσεις. Όταν συνδυάζονται δύο ή και περισσότερα φωνήματα, σχηματίζονται ακολουθίες φωνημάτων, οι οποίες, όταν αποτελούνται από φωνήεντα, ονομάζονται **φωνηεντικά συμπλέγματα**, ενώ, όταν αποτελούνται από σύμφωνα, ονομάζονται **συμφωνικά συμπλέγματα**. Οι φωνηεντικές ακολουθίες που αποτελούνται από ένα φωνήεν και το άτονο ι (η, υ, ει, οι) ή από ένα άτονο ι (η, υ, ει, οι) και ένα φωνήεν και προφέρονται ως μία συλλαβή ονομάζονται **δίφθογγοι**, π.χ. αηδόνι, παιδιά.

β. Πάθη φωνημάτων

Συχνά, κατά τους συνδυασμούς των φωνημάτων, προκαλούνται διαφοροποιήσεις στους φθόγγους που πραγματώνουν τα φωνήματα, οι οποίες επηρεάζουν τη φωνολογική δομή είτε των μορφημάτων είτε και των λέξεων που έρχονται σε επαφή στον λόγο. Πρόκειται για φωνολογικά φαινόμενα, τα οποία ονομάζονται **πάθη φωνημάτων**. Διακρίνονται σε **πάθη φωνηέντων** και **πάθη συμφώνων**.

➤ Πάθη φωνηέντων

Πρόκειται για φωνολογικές διαφοροποιήσεις φωνηέντων που επηρεάζουν και τη μορφολογική δομή των λέξεων. Με τις διαφοροποιήσεις αυτές αποφεύγεται συνήθως η χασμωδία, δηλαδή η ακολουθία δύο

ή περισσότερων φωνηέντων. Τα πάθη των φωνηέντων είναι:

α) Η συνίζηση: η συμπροφορά δύο φωνηέντων σε ένα, π.χ. δύο → δυο, εννέα → εννιά.

β) Η συναίρεση: η ένωση δύο γειτονικών φωνηέντων σε ένα, π.χ. μιλάει → μιλά. Όταν τα φωνήεντα που έρχονται σε επαφή είναι ίδια, επικρατεί το ένα από τα δύο, ενώ, όταν είναι διαφορετικά, επικρατεί συνήθως το ισχυρότερο. Η σειρά ισχύος μεταξύ των πέντε φωνηέντων της νέας ελληνικής είναι η εξής [με το α το πιο ισχυρό και το ι (η, υ, ει, οι) το λιγότερο ισχυρό]: α, ο (ω), ου, ε (αι), ι (η, υ, ει, οι), π.χ. Θεοδώρα → Θοδώρα. Η συναίρεση στη νέα ελληνική δεν έχει τον συστηματικό χαρακτήρα που είχε στην αρχαία ελληνική.

γ) Η έκθλιψη: η αποβολή του τελικού φωνήεντος μιας λέξης, όταν η επόμενη αρχίζει από φωνήεν, π.χ. με άλλους → μ' άλλους. Την έκθλιψη τη συναντάμε συνήθως στον προφορικό λόγο και σε γραπτά κείμενα που έχουν στοιχεία προφορικότητας. Στη θέση π.χ. από όλους → απ' όλους. Οι πιο συνηθισμένες λέξεις που παθαίνουν έκθλιψη είναι τα άρθρα το, του, τα, τα μόρια θα, να, οι αντωνυμίες με, σε, το, τα και οι προθέσεις από, με, σε, για.

δ) Η αφαίρεση: η αποβολή του αρχικού φωνήεντος μιας λέξης, όταν η προηγούμενη τελειώνει σε φωνήεν. Στη θέση του γράμματος που αφαιρείται μπαίνει απόστροφος, π.χ. θα έρθει → θα 'ρθει.

ε) Η συγκοπή: η αποβολή ενός φωνήεντος ανάμεσα σε δύο σύμφωνα, π.χ. σιτάρι → στάρι.

στ) Η αποκοπή: η αποβολή του τελικού φωνήεντος μιας λέξης, όταν η επόμενη αρχίζει από σύμφωνο, π.χ. από την Αθήνα → απ' την Αθήνα.

ζ) Οι διαφοροποιήσεις των αρχικών φωνηέντων των λέξεων:

- **Η αποβολή,** όταν χάνεται το αρχικό φωνήεν, π.χ. ημέρα → μέρα.
- **Η πρόταξη,** όταν προστίθεται ένα φωνήεν στην αρχή της λέξης, π.χ. βδέλλα → αβδέλλα.
- **Η αλλαγή,** όταν αλλάζει το αρχικό φωνήεν μιας λέξης, π.χ. εγγόνι → αγγόνι.

Η πρόταξη και η αλλαγή αποτελούν φαινόμενα που συναντάμε κυρίως στον ποιητικό λόγο και σε διαλέκτους της νέας ελληνικής.

➤ **Πάθη συμφώνων**

Πρόκειται για φωνολογικές διαφοροποιήσεις συμφώνων που επηρεάζουν και τη μορφολογική δομή των λέξεων. Τα πάθη των συμφώνων είναι:

α) Η αποβολή (ή ανάπτυξη): η απώλεια (ή προσθήκη) του γ ανάμεσα σε δύο φωνήεντα, π.χ. έκαιγα και έκαια, αγέρας και αέρας.

β) Η αφομοίωση ως προς το σημείο άρθρωσης: η προσαρμογή του ρινικού συμφώνου στο σημείο άρθρωσης του συμφώνου που το ακολουθεί. Το φαινόμενο παρατηρείται σε κανονικό και γρήγορο ρυθμό ομιλίας ανάμεσα σε λέξεις που γειτονεύουν στον λόγο και συνδέονται συντακτικά στενά μεταξύ τους, καθώς και

στο σημείο επαφής δύο λέξεων που συντίθενται σε μία, π.χ. τον μπαμπά (το ν του άρθρου αφομοιώνεται από το μπ που ακολουθεί), τον γκρεμό (το ν του άρθρου αφομοιώνεται από το γκ που ακολουθεί).

γ) Η αφομοίωση ως προς την ηχηρότητα: η μετατροπή των κλειστών άηχων π, τ, τσ και κ στα αντίστοιχα κλειστά ηχηρά μπ, ντ, τζ και γκ μετά από ρινικό σύμφωνο, καθώς και η μετατροπή του άηχου τριβόμενου σ σε ηχηρό τριβόμενο ζ πριν από άλλο ηχηρό σύμφωνο, π.χ. στον Πέτρο (το ν του άρθρου στον μετατρέπεται σε μ), της ζωής μου (το τελικό ς της λέξης ζωής μετατρέπεται σε ζ).

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ

Το τελικό ν

- Το τελικό ν της αιτιατικής ενικού του θηλυκού γένους του οριστικού άρθρου (τη[ν] / στη[ν]) και της προσωπικής αντωνυμίας (αυτή[ν], τη[ν]), καθώς και το τελικό ν των αρνητικών επιρρημάτων δε(ν)και μη(ν) διατηρείται στον γραπτό λόγο, μόνο όταν η επόμενη λέξη αρχίζει από φωνήεν ή από ένα από τα παρακάτω: κ, π, τ, γκ, μπ, ντ, τσ, τζ, ξ, ψ, π.χ. Μίλησε με **την** κόρη του, αλλά Παρακολούθησε με προσοχή **τη** ροή του νερού. Αν και ήρθε αργά, **τη** δέχτηκαν με χαρά, αλλά Όταν μιλούσε η Θάλεια δεν **την** άκουγε κανένας.
- Το τελικό ν της αιτιατικής ενικού του αρσενικού γένους του οριστικού και του αόριστου άρθρου (τον/στον, έναν), καθώς και της προσωπικής αντωνυμίας (αυτόν, τον) διατηρείται στον γραπτό λόγο πάντοτε, στον προφορικό όμως λόγο προφέρεται συνήθως μόνο στις περιπτώσεις που ακολουθούν φωνήεντα ή τα: κ, π, τ, γκ, μπ, ντ, τσ, τζ, ξ, ψ, π.χ. Ο Σωτήρης χθες πήγε βόλτα με **έναν** συμμαθητή του στον ζωολογικό κήπο. **Αυτόν** τον άνθρωπο δεν **τον** συνάντησε ποτέ.

2.3 Τα υπερτμηματικά στοιχεία

Υπερτμηματικά ή υπερτεμαχιακά ή προσωδιακά ονομάζονται τα στοιχεία που χρησιμοποιεί ο ομιλητής μιας γλώσσας για να συνοδεύει με κάποια ποσότητα ήχου και με τις εναλλαγές του τις λέξεις και τις φράσεις. Σ' αυτά περιλαμβάνονται: ο τόνος της λέξης, ο τόνος της φράσης (επιτονισμός), η παύση, ο ρυθμός κ.ά. Εδώ θα εξετάσουμε μόνο τον τόνο της λέξης και τον τόνο της φράσης.

α. Ο τόνος της λέξης

Ο τόνος της λέξης στη νέα ελληνική είναι **δυναμικός**, δηλαδή ο ομιλητής τονίζει, δυναμώνοντας την ένταση της φωνής του, μια συλλαβή περισσότερο από τις άλλες της ίδιας λέξης. Γι' αυτό, οι μονοσύλλαβες λέξεις δεν τονίζονται στη γραφή, πλην εξαιρέσεων. Στον γραπτό λόγο πάνω από το φωνήεν (αν πρόκειται για δίψηφο, πάνω από το δεύτερο ψηφίο) της συλλαβής που τονίζεται βάζουμε ένα τονικό σημάδι, π.χ. σύνορα, χαίρετε.

Στη νέα ελληνική ισχύει ο **νόμος της τρισυλλαβίας**, δηλαδή όλες οι λέξεις τονίζονται σε μια από τις τρεις τελευταίες συλλαβές, π.χ. πουκάμισο. Επίσης, ο τόνος στη νέα ελληνική είναι **κινητός**, μπορεί δηλαδή να αλλάζει θέση μέσα στην ίδια λέξη, ανάλογα με τη μορφή που παίρνει αυτή, π.χ. ζητώ, ζήτησα. Μπορεί ακόμη να έχει και ρόλο **διαφοροποιητικό**, να διαφοροποιεί δηλαδή τη σημασία λέξεων που είναι κατά τα άλλα ίδιες, π.χ. γέρος, γερός.

Όταν μια λέξη συνοδεύεται από έναν ή και δύο αδύνατους τύπους αντωνυμιών, αναπτύσσεται και ένας δεύτερος τόνος, ο οποίος σε άλλες περιπτώσεις πέφτει στην ίδια τη λέξη και σε άλλες στον ένα από τους δύο

αδύνατους τύπους. Το φαινόμενο αυτό ονομάζεται **έγκλιση τόνου** και παρουσιάζεται στις εξής περιπτώσεις:

α) Όταν μια λέξη (ουσιαστικό, επίθετο, επίρρημα, ρήμα) που τονίζεται στην προπαραλήγουσα ακολουθείται από αδύνατο τύπο αντωνυμίας, π.χ. ο δάσκαλός μου.

β) Όταν ένα ρήμα σε προστακτική τονίζεται στην παραλήγουσα και ακολουθείται από δύο αδύνατους τύπους αντωνυμιών, π.χ. γράψε μου το.

γ) Όταν μια μετοχή ενεστώτα τονίζεται στην προπαραλήγουσα και ακολουθείται από έναν ή δύο αδύνατους τύπους αντωνυμιών, π.χ. φυτεύοντάς τα.

Κάθε λέξη, ανάλογα με τη θέση της συλλαβής που τονίζεται, παίρνει τις εξής ονομασίες:

α) Οξύτονη, όταν τονίζεται στη λήγουσα, π.χ. μιλώ.

β) Παροξύτονη, όταν τονίζεται στην παραλήγουσα, π.χ. δρόμος.

γ) Προπαροξύτονη, όταν τονίζεται στην προπαραλήγουσα, π.χ. άνετα.

Για τους κανόνες τονισμού στον γραπτό λόγο βλ. στην ενότητα «Τα τονικά σημάδια», σσ. 32-34 (α' τόμος).

β. Ο τόνος της φράσης (επιτονισμός)

Πρόκειται για τον τονισμό ολόκληρης της φράσης που εκφράζεται με τη μελωδική καμπύλη, η οποία συνοδεύει κάθε εκφώνημα που παράγει ο ομιλητής μιας γλώσσας. Η καμπύλη αυτή εκφράζεται είτε με γραφήματα είτε με αριθμητικούς δείκτες, με υψηλότερο τον

δείκτη 3 και χαμηλότερο τον 1. Η διαφοροποίηση του τόνου της φράσης διαφοροποιεί και το νόημά της, που μπορεί να εκφράζει ερώτηση, κατάφαση, ειρωνεία, έκπληξη, επιφύλαξη κτλ.

2.4 Οι συλλαβές

Συλλαβή είναι μια μονάδα του προφορικού λόγου που μπορεί να αποτελείται από ένα ή και περισσότερα φωνήματα. Κάθε λέξη, ανάλογα με τον αριθμό συλλαβών, παίρνει μια από τις εξής ονομασίες:

α) Μονοσύλλαβη, όταν αποτελείται από μία συλλαβή, π.χ. και.

β) Δισύλλαβη, όταν αποτελείται από δύο συλλαβές, π.χ. γράφω.

γ) Τρισύλλαβη, όταν αποτελείται από τρεις συλλαβές, π.χ. μαθητής.

δ) Πολυσύλλαβη, όταν αποτελείται από περισσότερες από τρεις συλλαβές, π.χ. πολιτισμός.

Η κάθε συλλαβή, ανάλογα με τη θέση που έχει μέσα στη λέξη, παίρνει μια από τις εξής ονομασίες:

α) Αρχική, όταν είναι η πρώτη συλλαβή της λέξης, π.χ. α-πο-θή-κη.

β) Λήγουσα, όταν είναι η τελευταία συλλαβή της λέξης, π.χ. α-πο-θή-κη.

γ) Παραλήγουσα, όταν είναι η προτελευταία συλλαβή της λέξης, π.χ. α-πο-θή-κη.

δ) Προπαραλήγουσα, όταν είναι η τρίτη από το τέλος συλλαβή της λέξης, π.χ. α-πο-θή-κη.

Για τους κανόνες συλλαβισμού στον γραπτό λόγο βλ. στην ενότητα 3.4., Ο συλλαβισμός, σ. 41-42 (α' τόμος).

3. ΓΡΑΦΗ

Το γραφικό σύστημα περιλαμβάνει όλα τα γραπτά σύμβολα (γράμματα, τονικά σημάδια, σημεία στίξης), με τα οποία επιχειρείται να καταγραφεί η γλώσσα.

3.1 Τα γράμματα

Το αλφάβητο της νέας ελληνικής αποτελείται από 24 γράμματα, τα οποία χωρίζονται σε πεζά και κεφαλαία. Αυτά τα γράμματα, μαζί με το τελικό ς, που χρησιμοποιείται στο τέλος των λέξεων αντί για το σ, συνθέτουν τελικά τα 49 σύμβολα με τα οποία παριστάνονται στον γραπτό λόγο τα 25 φωνήματα της νέας ελληνικής. Τα γράμματά αυτά και οι ονομασίες τους παρουσιάζονται με αλφαβητική σειρά στον παρακάτω πίνακα.

Κεφαλαία	Πεζά	Ονομασία	Κεφαλαία	Πεζά	Ονομασία
A	α	άλφα	N	ν	νι
B	β	βήτα	Ξ	ξ	ξι
Γ	γ	γάμα	O	ο	όμικρον
Δ	δ	δέλτα	Π	π	πι
E	ε	έψιλον	P	ρ	ρο
Z	ζ	ζήτα	Σ	σ,ς	σίγμα
H	η	ήτα	Tα	τ	ταυ
Θ	θ	θήτα	Υ	υ	ύψιλον
I	ι	γιώτα	Φ	φ	φι
K	κ	κάπα	X	χ	χι
Λ	λ	λάμδα	Ψ	ψ	ψι
M	μ	μι	Ω	ω	ωμέγα

Παρατηρήσεις

Η γραφή της νέας ελληνικής είναι ιστορική, διατηρεί δηλαδή στοιχεία και ιδιαιτερότητες της γραφής που παρουσίαζε κατά κανόνα η ελληνική γλώσσα στην κλασική περίοδο της αρχαιότητας, αλλά και σε κατοπινές περιόδους. Γι' αυτό δεν υπάρχει απόλυτη και μονοσήμαντη αντιστοιχία μεταξύ των γραμμάτων και των φωνημάτων. Έτσι, υφίστανται οι εξής περιπτώσεις σχετικά με τις αντιστοιχίες:

α) Ένα γράμμα αντιστοιχεί σε δύο φωνήματα (διπλά γράμματα). Στην κατηγορία αυτή ανήκουν τα γράμματα ξ (κσ) και ψ (πσ).

β) Δύο διαφορετικά γράμματα αντιστοιχούν σε ένα φώνημα ή και, σε ορισμένες περιπτώσεις, σε δύο φωνήματα (δίψηφα γράμματα). Αυτά είναι τα εξής:

αι (προφέρεται ε), π.χ. παιδί	μπ, π.χ. εμπόριο
ει (προφέρεται ι), π.χ. πείρα	ντ, π.χ. αντίπαλοι
οι (προφέρεται ι), π.χ. τοίχος	γγ, π.χ. άγγελος
ου, π.χ. μούσα	γκ, π.χ. αγκάθι
υι, π.χ. υιοθεσία	

γ) Δύο όμοια γράμματα που παριστάνουν σύμφωνα αντιστοιχούν σε ένα φώνημα (όμοια γράμματα). Αυτά είναι τα εξής: ββ, κκ, λλ, μμ, νν, ππ, ρρ, σσ, ττ, π.χ. Σάββατο, αλλά. Για τον συνδυασμό γγ βλ. στα δίψηφα γράμματα.

δ) Το ίδιο γράμμα αντιστοιχεί τότε σε ένα και τότε σε άλλο φώνημα. Τέτοια είναι η περίπτωση του γράμματος υ. Ενώ αντιστοιχεί κανονικά στο φώνημα ι, στις ακολουθίες αυ και ευ αντιστοιχεί άλλοτε στο φώνημα β, όταν ακολουθεί φωνήεν ή ηχηρό σύμφωνο, π.χ. αυλή, και άλλοτε στο φώνημα φ, όταν ακολουθεί άηχο σύμφωνο, π.χ. αυτός.

3.2 Τα τονικά σημάδια

Τα τονικά και διακριτικά σημάδια που χρησιμοποιούνται από την καθιέρωση του μονοτονικού συστήματος τονισμού, το 1982, είναι ο **τόνος** (´), τα **διαλυτικά** (¨) και η **απόστροφος** (').

- Κάθε λέξη που αποτελείται από δύο ή περισσότερες συλλαβές και γράφεται με πεζά γράμματα παίρνει στο φωνήεν της συλλαβής που τονίζεται έναν **τόνο**, π.χ. τονίζω.

Οι λέξεις που γράφονται εξ ολοκλήρου με κεφαλαία κανονικά δεν τονίζονται, π.χ. ΛΕΞΗ.

Οι λέξεις που γράφονται με αρχικό κεφαλαίο και τονίζονται στην αρχική συλλαβή παίρνουν τον τόνο στα αριστερά του αρχικού φωνήεντος, π.χ. Όμηρος.

Όταν τονίζεται συλλαβή που περιλαμβάνει δίψηφο φωνήεν, παίρνει τόνο το δεύτερο στη σειρά γράμμα. Το ίδιο ισχύει και για τις ακολουθίες αυ και ευ, π.χ. παίζω, ναύτης. Στις διφθόγγους παίρνει τόνο το τονιζόμενο φωνήεν, π.χ. γαίδαρος.

Τόνος επίσης χρησιμοποιείται δίπλα σε αριθμούς για να υποδηλώσει τα λεπτά της ώρας, π.χ. 17.30', καθώς επίσης δίπλα σε ορισμένα γράμματα της ελληνικής αλφαβήτου που δηλώνουν αριθμούς, π.χ. Ε' (5), κα' (21), λη' (38).

Οι κανόνες του τονικού συστήματος (μονοτονικού) που ισχύουν στην ελληνική εκπαίδευση και διοίκηση από το 1982 είναι οι εξής:

1) Τόνο παίρνει κάθε λέξη που έχει δύο ή περισσότερες συλλαβές. Αυτό ισχύει και στην περίπτωση που η λέξη παρουσιάζεται ως μονοσύλλαβη ύστερα από έκθλιψη ή αποκοπή, όχι όμως όταν έχει χάσει το τονισμένο φωνήεν από αφαίρεση, π.χ. ούτ' αυτός, κόψ' τον, αλλά θα 'θελε, μου 'πε.

2) Οι μονοσύλλαβες λέξεις δεν παίρνουν τόνο. Εξαιρούνται και παίρνουν τόνο:

α) Ο διαζευκτικός σύνδεσμος ή, π.χ. ή αυτός ή εσύ.

β) Τα ερωτηματικά πού και πώς, π.χ. Πού θα πας; Με ρώτησε πώς τα περνάω. Τόνο επίσης παίρνουν το πού και το πώς σε περιπτώσεις όπως οι παρακάτω: Πού να σου τα λέω. Από πού κι ως πού. Πού και πού. Αραιά και πού. -Τους έστειλες το γράμμα; -Πώς! Πώς βαριέμαι! Κοιτάζω πώς και πώς να τα βολέψω.

γ) Οι αδύνατοι τύποι των προσωπικών αντωνυμιών (μου, σου, του, της, τον, την, το, μας, σας, τους, τις, τα), όταν στην ανάγνωση υπάρχει περίπτωση να θεωρηθούν εγκλιτικές, π.χ. Η μητέρα μου είπε (=η μητέρα είπε σε μένα), ενώ Η μητέρα μου είπε (=η δική μου μητέρα είπε).

δ) Οι μονοσύλλαβες λέξεις, όταν συμπφέρονται με τους ρηματικούς τύπους μπω, βγω, βρω, 'ρθω σε όλα τα πρόσωπα και τους αριθμούς και προφέρονται εμφατικά, π.χ. Θά 'ρθω (προφέρουμε δυνατότερα το θά), θά 'ρθεις, αλλά θα 'ρθεις (προφέρουμε δυνατότερα το 'ρθεις).

3) Όπου ακούγεται δεύτερος τόνος, σημειώνεται, π.χ. πηγαινέ τους.

- Τα **διαλυτικά** (··) χρησιμοποιούνται για να δηλώσουν ότι δύο γράμματα που δηλώνουν φωνήεντα διαβάζονται ως δύο φθόγγοι και όχι ως ένας. Σημειώνονται κανονικά πάνω από το ι και το υ, π.χ.

παϊδάκι, Μαΐου. Όταν τονίζεται το προηγούμενο φωνήεν, δε σημειώνουμε διαλυτικά, π.χ. νεράιδα.

- Η **απόστροφος** (') χρησιμοποιείται για να δηλώσει ότι ένα φωνήεν έχει παραλειφθεί στη γραφή λόγω της προφοράς, π.χ. πάρ' αυτά, το 'δεσα. Ένα άλλο σημάδι που χρησιμοποιείται στη γραφή είναι:
- Η **υποδιαστολή** (,). Σημειώνεται στην αναφορική ό,τι για να την ξεχωρίσει από τον ειδικό σύνδεσμο ότι, π.χ. Θα κάνει ό,τι θέλει (=οτιδήποτε θέλει). Σημειώνεται επίσης και στους δεκαδικούς αριθμούς, για να ξεχωρίσει τις ακέραιες μονάδες από τις δεκαδικές, π.χ. 12,543.

3.3 Η στίξη – Τα σημεία στίξης

Με τη στίξη δηλώνονται στον γραπτό λόγο –όχι με μεγάλη ακρίβεια– ορισμένα υπερτμηματικά στοιχεία. Η στίξη δηλώνεται στη γραφή με τα σημεία στίξης, που είναι τα εξής: η τελεία (.), η άνω τελεία (·), το κόμμα (,), το ερωτηματικό (;), το θαυμαστικό (!), η διπλή τελεία (:), η παρένθεση (()), τα αποσιωπητικά (...), η παύλα (–), η διπλή παύλα (– –), τα εισαγωγικά (« ») και το ενωτικό (-).

- Η **τελεία** (.) σημειώνεται:

α) Στο τέλος μιας φράσης που έχει ένα ολοκληρωμένο νόημα. Δηλώνεται στον αναγνώστη ότι στο σημείο αυτό θα πρέπει να σταματήσει λίγο η ανάγνωση, π.χ. Χτύπησε το τηλέφωνο. Κανένας δεν το άκουσε.

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ

Ύστερα από τελεία αρχίζουμε με κεφαλαίο.

β) Στις συντομογραφίες, π.χ. Η κ. Κλαδάκη παρουσίασε το έργο της. Η απόσταση που διένυσα δεν είναι πάνω από 100 μ.

γ) Στους αριθμούς που αποτελούνται από περισσότερα από τρία ψηφία για να χωρίσει τα εκατομμύρια από τις χιλιάδες και τις εκατοντάδες, π.χ. Στις εκλογές συμμετείχαν 7.342.156 ψηφοφόροι.

δ) Για να χωριστεί η ώρα από τα λεπτά, π.χ. Το μάθημα αρχίζει στις 09.15'.

- Η άνω τελεία (·) σημειώνεται:

στο τέλος μιας φράσης, όταν αυτή ακολουθείται από μια άλλη φράση που έχει στενή νοηματική συνάφεια με την προηγούμενη (π.χ. όταν λειτουργεί ως επεξήγησή της). Δηλώνεται στον αναγνώστη ότι στο σημείο αυτό θα πρέπει να σταματήσει η ανάγνωση λιγότερο από ό,τι στην τελεία και περισσότερο από ό,τι στο κόμμα, π.χ. Η έκπληξή του δεν ήταν μεγάλη· περίμενε τον ερχομό της.

- Το κόμμα (,) σημειώνεται:

μετά από λέξεις, προτάσεις και φράσεις. Δηλώνεται στον αναγνώστη ότι στο σημείο αυτό θα πρέπει να σταματήσει η ανάγνωση λιγότερο από ό,τι στην άνω τελεία, π.χ. Το κόμμα χωρίζει λέξεις, προτάσεις, φράσεις. Πιο συγκεκριμένα:

α) Ανάμεσα σε λέξεις και προτάσεις που έχουν την ίδια συντακτική λειτουργία και δε συνδέονται μεταξύ τους, π.χ. Η Ειρήνη πήρε μαζί της τα σεντόνια, τα μαξιλάρια, τις κουρτίνες και τις κουβέρτες.

β) Στην κλητική πτώση, π.χ. Ανέβασες, Λευτέρη, το κουτί στον πρώτο όροφο;

γ) Στις δευτερεύουσες προτάσεις, για να χωριστούν από τις κύριες, π.χ. Η Ανδρομάχη χάρηκε, γιατί πήρε καλό βαθμό στο διαγώνισμα. Δε σημειώνεται κόμμα στις ειδικές, βουλητικές, πλάγιες ερωτηματικές και ενδοιαστικές δευτερεύουσες προτάσεις, όταν έχουν θέση αντικειμένου ή υποκειμένου στο ρήμα της κύριας πρότασης, π.χ. Υποστηρίζει με επιμονή ότι απάντησε σε όλες τις ερωτήσεις. Επίσης δε σημειώνεται κόμμα πριν από τις περιοριστικές (ή προσδιοριστικές) αναφορικές προτάσεις, που εισάγονται συνήθως με το που, καθώς και πριν από τις ελεύθερες αναφορικές προτάσεις που έχουν θέση υποκειμένου, αντικειμένου, κατηγορουμένου ή εκφράζουν κάποια επιρρηματική σχέση, π.χ. Αυτά που είπε προχθές δεν τα ξαναλέει. Ο Γιάννης πίστεψε όσα του είπα (βλ. στο 3ο κεφάλαιο, ενότητα 5.2, γ). Τέλος δε σημειώνεται κόμμα και πριν από τις τελικές προτάσεις, όταν το νόημά τους συνδέεται στενά με το νόημα της κύριας πρότασης, π.χ. Έτρεξε για να τον προλάβει.

δ) Στις παρενθετικές φράσεις, όταν έχουν τη θέση παράθεσης ή επεξήγησης, π.χ. Ο νομάρχης μας, ο κ. Γεωργίου, επισκέφθηκε το σχολείο μας. Το έργο του Σεφέρη, κυρίως το δοκιμιακό, αποτελεί παρακαταθήκη για τους νεότερους.

Οι παραπάνω κανόνες αποτελούν τις βασικές αρχές για τη χρήση του κόμματος. Στην πράξη το κόμμα χρησιμοποιείται όπου ο συντάκτης του κειμένου θέλει να δείξει μια μικρή παύση στον λόγο. Στη λογοτεχνία η χρήση του κόμματος παρουσιάζει πολύ μεγάλη ποικιλία.

- Το ερωτηματικό (;) σημειώνεται:

στο τέλος μιας ερωτηματικής φράσης, π.χ. Πώς περνάτε στο βουνό;

- Το θαυμαστικό (!) σημειώνεται:

μετά από τα επιφωνήματα και μετά από φράσεις που εκ-φράζουν θαυμασμό, έκπληξη και έντονο ευχάριστο ή δυσάρεστο συναίσθημα, π.χ. Αχ! Έγινε η αυλή πολύ ωραία. Τι πλημμύρα κι αυτή! Συχνά, στον δημοσιογραφικό λόγο σημειώνεται ένα θαυμαστικό μέσα σε παρένθεση (!), όταν δηλώνεται θαυμασμός ή έκπληξη για τα λεγόμενα ή γραφόμενα ενός τρίτου προσώπου, π.χ. Ο υπουργός Γεωργίας υποσχέθηκε στους αγρότες παραγραφή όλων των δανείων (!).

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ

Ύστερα από ερωτηματικό ή θαυμαστικό αρχίζουμε με κεφαλαίο γράμμα, εκτός αν η φράση συνεχίζεται, π.χ. Τι κρίμα! Η Στέλλα έφυγε, αλλά Πού πήγες; Με ρώτησε με αυστηρό ύφος. Αχ! έκανε με ανακούφιση.

- Η **διπλή τελεία (:)** σημειώνεται:

α) Μπροστά από ένα παράθεμα που περιέχει τα λόγια κάποιου, όπως ακριβώς τα είπε. Σε αυτήν την περίπτωση το παράθεμα κλείνεται σε εισαγωγικά, π.χ.
Μπήκε με ταχύτητα στην αίθουσα και φώναξε: «Θα πάμε εκδρομή».

β) Μπροστά από όρους που απαριθμούνται ή επεξηγούν τα προηγούμενα ή είναι αποτέλεσμα των προηγούμενων, π.χ. Οι νομοί της δυτικής Μακεδονίας είναι τέσσερις, οι εξής: των Γρεβενών, της Καστοριάς, της Κοζάνης και της Φλώρινας.

γ) Στο τέλος φράσης που προαναγγέλλει γνωμικό ή παροιμία, π.χ. Να έχεις πάντα στο μυαλό σου την παροιμία: κάνε το καλό και ρίξ' το στο γιαλό.

- Η **παρένθεση (())** σημειώνεται:

για να περιλάβει μια λέξη ή μια φράση που επεξηγεί ή συμπληρώνει τα προηγούμενα και η οποία θα μπορούσε να παραλειφθεί χωρίς να αλλάξει το συνολικό νόημα της περιόδου, π.χ. Οι θεωρητικές επιστήμες (Φιλοσοφία, Θεολογία, Νομική κ.ά.) αντιδιαστέλλονται προς τις θετικές.

- Τα **αποσιωπητικά (...)** σημειώνονται:

για να δηλωθεί παράλειψη λόγου είτε γιατί μπορεί να εννοηθεί εύκολα από τον αναγνώστη είτε γιατί ο γράφων βρίσκεται σε αμηχανία, π.χ. Είχα στην τρίτη τάξη έναν δάσκαλο που συνεχώς επαναλάμβανε την παροιμία: άνθρωπος αγράμματος ... Χρησιμοποιούνται επίσης, μέσα σε αγκύλες ([...]), όταν παραλείπεται μέρος, πολύ ή λίγο, ενός κειμένου άλλου συγγραφέα ή πηγής που

παρατίθεται σε εισαγωγικά. Οι σημειούμενες τελείες είναι πάντα τρεις.

- Η παύλα (–) σημειώνεται:

στον διάλογο για να φανεί η αλλαγή προσώπου, π.χ. – Μη με τρομάζεις με τα λόγια σου. – Δε θέλω να τρομάξεις. Θέλω να σκεφτείς.

- Η διπλή παύλα (– –) σημειώνεται:

για να δηλωθεί ότι η λέξη ή η φράση που βρίσκεται ανάμεσα στις παύλες έχει παρενθετικό νόημα και πρέπει να διαβαστεί σε χαμηλότερο τόνο, π.χ. Ο μαύρος χρυσός – το πετρέλαιο– ακριβαίνει συνεχώς.

- Τα εισαγωγικά (« ») σημειώνονται:

α) Στην αρχή και στο τέλος ενός παραθέματος, στο οποίο περιέχονται τα λόγια κάποιου, όπως ακριβώς τα διατύπωσε, π.χ. Ο πατέρας του τού είπε κοφτά: «Δύναμή σου είναι το μυαλό σου. Κοίταξε να το εκμεταλλευτείς».

β) Σε ειδικούς όρους και επωνυμίες, π.χ. Το αεροδρόμιο «Ελευθέριος Βενιζέλος» είναι από τα μεγαλύτερα της Ευρώπης.

γ) Σε ειδική ή μεταφορική χρήση ορισμένων λέξεων ή φράσεων, π.χ. Η φουρτούνα όλο και θέριευε και οι επιβάτες του οχηματαγωγού έμεναν «ήσυχτοι» στις θέσεις τους (δηλ. ανήσυχτοι).

- Το ενωτικό (-) σημειώνεται:

α) Στο τέλος της σειράς, όταν δε χωράει ολόκληρη η λέξη και πρέπει ένα μέρος της να το βάλουμε στην επόμενη σειρά, π.χ. χα-ρά.

β) Ύστερα από τις λέξεις Αγια-, Αϊ-, γερο-, γρια-, θεια-, κυρα-, μαστρο-, μπαρμπα-, παπα-, που πηγαίνουν μαζί με κύριο όνομα, π.χ. Αγια-Σοφιά, ο παπα-Κώστας.

γ) Ανάμεσα σε δύο λέξεις, όταν πρόκειται για διπλά ονόματα ή επώνυμα ή –συνήθως– παραθετικές σύνθετες λέξεις, π.χ. Άννα-Μαρία, νόμος-πλαίσιο, αλλά και νόμος πλαίσιο.

3.4 Ο συλλαβισμός

Συλλαβισμός ονομάζεται η διαδικασία χωρισμού των λέξεων σε συλλαβές. Η διαδικασία αυτή χρησιμοποιείται στη γραφή για να χωρίσουμε μια λέξη, όταν δε χωράει στη μια σειρά και πρέπει ένα κομμάτι της να μεταφερθεί και στην επόμενη. Η διαδικασία αυτή ακολουθεί τους εξής κανόνες:

α) Όταν ένα σύμφωνο βρίσκεται ανάμεσα σε δύο φωνήεντα, συλλαβίζεται με το δεύτερο φωνήεν, π.χ. ε-πό-με-νος, α-νά-με-σα.

β) Όταν δύο σύμφωνα βρίσκονται ανάμεσα σε δύο φωνήεντα, συλλαβίζονται με το δεύτερο φωνήεν, αν από αυτά τα σύμφωνα αρχίζει ελληνική λέξη. Αν δεν αρχίζει ελληνική λέξη, το πρώτο από τα δύο σύμφωνα πάει με την προηγούμενη συλλαβή και το δεύτερο με την επόμενη, π.χ. έ-κτι-ζε (κτίριο), βι-βλί-ο (βλάβη), αλλά σύμ-φω-να, αρ-χί-ζει.

γ) Όταν τρία ή περισσότερα σύμφωνα βρίσκονται ανάμεσα σε δύο φωνήεντα, συλλαβίζονται με το δεύτερο φωνήεν, αν από τα δύο πρώτα από αυτά αρχίζει ελληνική λέξη. Αν δεν αρχίζει ελληνική λέξη, το πρώτο από τα σύμφωνα πάει με το πρώτο φωνήεν και τα υπόλοιπα με το δεύτερο, π.χ. κά-στρο (στρώμα), ε-χθρικός (χθες), αλλά αν-θρω-πιά.

δ) Τα δίψηφα γράμματα, οι δίφθογγοι και οι συνδυασμοί αυ και ευ θεωρούνται κατά τον συλλαβισμό ως ένας φθόγγος και γι' αυτό δε χωρίζονται, π.χ. έ-μπο-ρος, έ-ντο-μο, πεί-ρα, κο-ρόι-δο, παι-διά.

ε) Τα όμοια σύμφωνα χωρίζονται, π.χ. συλ-λα-βή, εν-νιά.

στ) Οι σύνθετες λέξεις ακολουθούν όλους τους παραπάνω κανόνες, π.χ. κα-τα-γρά-φω, πα-ρα-μι-λά-ει.

3.5 Οι συντομογραφίες – Η γραφή τους

Συντομογραφίες ονομάζονται οι γραφές ορισμένων λέξεων που χρησιμοποιούνται συχνά στον λόγο και συνηθίζεται να γράφονται συντομευμένες. Στον πίνακα παρατίθενται οι πιο συχνόχρηστες από αυτές.

αγ . = ἀ- γιος	αι. = αιώ- νας	α.α. = αντ' αυτού	αρ. = αριθμός	βλ. = βλέπε
γραμ. = γραμμά- ριο	δίδα = δε- σποινίδα	δη- λ.=δηλαδή	δρ. = διδά- κτωρ	εκ. = εκατο- στό
κ.ο.κ = και ούτω καθεξής	κ.= κύ- ριος, κυ- ρία	κκ. = κύ- ριοι, κυρίες	κ.ά. = και άλ- λα	κτλ. = και τα λοιπά
λ.χ. = λόγου χάρη	μ. = μέτρα	μ.μ. = μετά μεσημβρί- αν	μ.Χ. = μετά Χριστόν	ο.π. = όπου παρα- πάνω
πρβλ. = παράβαλε	π.μ. = προ μεσημβρί- ας	π.χ. = πα- ραδείγμα- τος χάρη	π.Χ. = πρό Χριστού	στ. = στίχος
τ.μ. = τε- τραγωνι- κό μέτρο	ΥΓ. = υ- στερό- γραφο	φφ. = φύλλα	χλμ. = χιλιόμε- τρο	ώ. = ώρα

Παρατηρώ και... καταλαβαίνω...

1. Να παρατηρήσετε τα παρακάτω ζευγάρια λέξεων για να διαπιστώσετε πώς ο τόνος της λέξης διαφοροποιεί τις σημασίες των λέξεων.

νόμος-νομός, δίπλα-διπλά, κρέμα-κρεμά, μίσος-μισός, πότε-ποτέ, μόνος-μονός.

Γι' αυτό λέμε ότι ο τόνος της νέας ελληνικής έχει διαφοροποιητικό ρόλο, διαφοροποιεί δηλαδή σημασιολογικά όμοιες λέξεις.

2. Τα πάθη των φωνημάτων αποτελούν φαινόμενα του προφορικού λόγου που η πραγμάτωσή τους εξαρτάται από διάφορους παράγοντες υφολογικούς, γραμματικο-συντακτικούς, φωνητικούς κ.ά. Παρατηρήστε τα παρακάτω παραδείγματα.

α) Η κ. Τουράνη πήρε σε όλες τις εξετάσεις εννέα.

Δε γίνεται συνίζηση στη λέξη εννέα (εννιά), γιατί προφανώς ο ομιλητής θέλει να δώσει έναν επίσημο τόνο.

β) Κάλεσε τον Περικλή, όταν κατέβηκε στην Αθήνα.

Μεταξύ του τον και του Περικλή έχουμε ηχηροποίηση (ν+π= μπ) για λόγους φωνητικούς και ρυθμού ομιλίας.

ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΙ ΠΙΝΑΚΕΣ

Πάθη φωνημάτων	Πάθη φωνηέντων	Συνίζηση Συναίρεση Έκθλιψη Αφαίρεση Συγκοπή Αποκοπή Διαφοροποίηση αρχικών φωνηέντων
	Πάθη συμφώνων	Αποβολή Αφομοίωση ως προς το σημείο άρθρωσης Αφομοίωση ως προς την ηχηρότητα

Υπερτμηματικά στοιχεία	Τόνος λέξης	Οξύτονη Παροξύτονη Προπαροξύτονη
	Τόνος φράσης (επιτονισμός)	

Συλλαβή	Είδη λέξεων ως προς τον αριθμό των συλλαβών	Μονοσύλλαβη Δισύλλαβη Τρισύλλαβη Πολυσύλλαβη
	Είδη συλλα- βών ως προς τη θέση	Αρχική Λήγουσα Παραλήγουσα Προπαραλήγουσα

Σημεία στίξης	Τελεία (.)
	Άνω τελεία (·)
	Κόμμα (,)
	Ερωτηματικό (;)
	Θαυμαστικό (!)
	Διπλή τελεία (:)
	Παρένθεση (())
	Αποσιωπητικά (...)
	Παύλα (–)
	Διπλή παύλα (– –)
	Εισαγωγικά (« »)
	Ενωτικό (-)

1. ΤΟ ΑΡΘΡΟ

- Το οριστικό και το αόριστο άρθρο: χρήση και μορφή

1.1 Ορισμός – Λειτουργία – Χρήση

Το άρθρο είναι ένα μέρος του λόγου που βρίσκεται πριν από ουσιαστικό και του προσδίδει τη σημασία του οριστικού ή του μη οριστικού, δηλαδή του συγκεκριμένου ή του μη συγκεκριμένου, π.χ. **Οι** λεωφόροι της πόλης μας. **Ένα** λιβάδι δίπλα από **το** ποτάμι. Μερικές φορές βρίσκεται και πριν από άλλα μέρη του λόγου, τα οποία όμως λειτουργούν ως ουσιαστικά, π.χ. **Ακούει τα ίδια και τα ίδια.**

Η νέα ελληνική διαθέτει δύο άρθρα, ένα **οριστικό** και ένα **αόριστο**. Με το οριστικό άρθρο είτε γίνεται λόγος για κάτι (πρόσωπο, ζώο, πράγμα, έννοια) που είναι γνωστό ή αναγνωρίσιμο από τα άτομα που συμμετέχουν στην επικοινωνία είτε γίνεται αναφορά σε στοιχείο αντιπροσωπευτικό ενός συνόλου, π.χ. **Μην αγγίζεις τον τοίχο. Το ελάφι είναι υπερήφανο ζώο.** Με το αόριστο άρθρο γίνεται λόγος για κάτι (πρόσωπο, ζώο, πράγμα, έννοια) που δεν είναι γνωστό ή αναγνωρίσιμο από τα άτομα που συμμετέχουν στην επικοινωνία, π.χ. **Προχθές συνάντησα έναν παλιό μου φίλο.** Η απουσία επίσης του οριστικού άρθρου στον πληθυντικό αριθμό

προσδίδει έναν παρόμοιο αοριστολογικό χαρακτήρα στο ουσιαστικό, π.χ. Ήρθαν τουρίστες στην πόλη μας.

1.2 Μορφολογία

Το οριστικό άρθρο παρουσιάζει τύπους και στον ενικό και στον πληθυντικό αριθμό, ενώ το αόριστο μόνο στον ενικό αριθμό και των τριών γενών.

Κλίση – Παρατηρήσεις

α. Το οριστικό άρθρο

Ενικός Αριθμός			
	Αρσενικό	Θηλυκό	Ουδέτερο
Ονομαστική	ο	η	το
Γενική	του	της	του
Αιτιατική	τον	τη(ν)	το
Πληθυντικός Αριθμός			
	Αρσενικό	Θηλυκό	Ουδέτερο
Ονομαστική	οι	οι	τα
Γενική	των	των	των
Αιτιατική	τους	τις	τα

- Το οριστικό άρθρο κανονικά δεν έχει κλητική. Σπανιότερα –όταν κάποιος καλεί ένα οικείο πρόσωπο από μακριά, σε πολύ τυπικό ύφος, στη λογοτεχνία ή ακόμη και σε καθημερινό οικείο ύφος, με σκοπό περιπαικτικό ή για λόγους θαυμασμού– χρησιμοποιείται η αρχαιοελληνική κλητική ω, π.χ. Ω πατέρα! Ω ύψος δυσθεώρητο! Στον καθημερινό προφορικό λόγο χρησιμοποιείται και το ε, π.χ. Ε Σπύρο.
- Η πρόθεση σε, όταν ακολουθείται από το οριστικό άρθρο, συγχωνεύεται με αυτό σε μια λέξη, δηλαδή σε + τον = στον, σε + του = στου, σε + της =

στης, σε + των = στων, σε + τις = στις κτλ. Το φαινόμενο παρουσιάζεται στη γενική και αιτιατική και των δύο αριθμών, π.χ. Πήγε στη Θήβα και έφαγε **στον** Παπαδόπουλου (εννοείται στο σπίτι ή στο εστιατόριο του Παπαδόπουλου).

β. Το αόριστο άρθρο

Ενικός Αριθμός			
	Αρσενικό	Θηλυκό	Ουδέτερο
Ονομαστική	ένας	μία/μία	ένα
Γενική	ενός	μιας/μίας	ενός
Αιτιατική	έναν	μία(ν)/ μία(ν)	ένα

- Το αόριστο άρθρο δεν έχει κλητική.
- Παρουσιάζει ίδιους μορφολογικούς τύπους με το αριθμητικό επίθετο ένας, μία/μία, ένα. Διακρίνονται μόνο από τη σημασία τους μέσα στον λόγο. Με το αριθμητικό δηλώνεται ποσότητα, ενώ με το άρθρο το μη συγκεκριμένο, π.χ. Η Ιωάννα έχει **ένα** παιδί (αριθμητικό). Ο μικρός Αλέξης ήταν **ένα** πολύ ζωηρό παιδί (άρθρο).

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ

Για το τελικό ν της αιτιατικής ενικού του αρσενικού γένους του οριστικού και του αόριστου άρθρου (τον, έναν) και του θηλυκού γένους του οριστικού άρθρου τη(ν), βλ. στο κεφάλαιο Φωνολογία.

Παρατηρώ και... καταλαβαίνω...

Η μορφολογία του οριστικού και του αόριστου άρθρου δεν παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία. Ωστόσο σε ορισμένα παλιά αλλά και σε σύγχρονα κείμενα, καθώς και στον καθημερινό προφορικό λόγο διαλεκτόφωνων κατά κανόνα ομιλητών της νέας ελληνικής παρουσιάζονται κάποιες μορφολογικές αποκλίσεις από τη συνηθισμένη χρήση (νόρμα). Αυτές συμβαίνουν συνήθως στην αιτιατική του πληθυντικού του θηλυκού γένους του οριστικού άρθρου, αλλά και στην ονομαστική του ενικού του αρσενικού. Παρατηρήστε τις αποκλίσεις αυτές στα παρακάτω αποσπάσματα από αυθεντικό λόγο διαφόρων κειμενικών ειδών.

α) Γιατί οι δυο μας ύπατοι κ' οι πραίτορες εβγήκαν σήμερα με τες κόκκινες, τες κεντημένες τόγες.

(Κ. Καβάφης, «Περιμένοντας τους βαρβάρους»)

β) Συ τες δύνάμές σου σπρώχνεις και αγκαλά δεν είν' πολλές.

(Δ. Σολωμός, «Ύμνος εις την ελευθερίαν», στροφή 129)

γ) Ιψές υ Γιώργους είδι ένα κακό ύνουρου. Έπισι υ δέντρους (=δρυς) κι τουν χτύπσι στου κιφάλι.

(Από ομιλητή διαλεκτόφωνο, θεσσαλικής καταγωγής)

2. ΤΑ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ

- Χρήση, λειτουργία και μορφή
- Κλίση των αρσενικών, θηλυκών και ουδετέρων
- Άκλιτα και διπλόκλιτα ουσιαστικά

2.1 Ορισμός – Λειτουργία – Χρήση – Είδη

Το ουσιαστικό είναι ένα μέρος του λόγου που αναφέρεται κατά κανόνα σε πρόσωπα, ζώα, πράγματα, τόπους και σε έννοιες που δηλώνουν ιδιότητα, ενέργεια και κατάσταση, π.χ. ο άνθρωπος, η αλεπού, η καλοσύνη. Αποτελεί τον πυρήνα μιας ονοματικής φράσης, ενώ η θέση του μέσα σε αυτήν ή και μέσα στην πρόταση εξαρτάται τόσο από τη συντακτική λειτουργία που επιτελεί όσο και από το ύφος που χρησιμοποιεί ο ομιλητής. Το ουσιαστικό συμπληρώνει κατά κάποιον τρόπο σε μια πρόταση το ρήμα είτε ως υποκείμενο ή ως αντικείμενο είτε γενικότερα ως προσδιορισμός.

Τα ουσιαστικά ανάλογα με το τι δηλώνουν διακρίνονται:

α) Σε κύρια: όσα δηλώνουν ορισμένο πρόσωπο ή ζώο, π.χ. ο Στάθης, ο Αζόρ. Ως κύρια χρησιμοποιούνται και τα ονόματα των ημερών της εβδομάδας, των μηνών, των εορτών, των πλοίων, των λογοτεχνικών έργων, των έργων τέχνης κ.ά., π.χ. Τετάρτη, Ιούνιος, Ναυτίλος.

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ

Το αρχικό γράμμα των κύριων ονομάτων γράφεται με κεφαλαίο. Με κεφαλαίο γράφεται επίσης και το αρχικό γράμμα των εθνικών ονομάτων (π.χ. Σουηδός), των τιμητικών τίτλων (π.χ. Σεβασμιότατος), η λέξη Θεός και σχετικές επωνυμίες (Κύριος, Παναγία, Εσταυρωμένος κτλ.), των εκκλησιαστικών θεσμών (π.χ. Ιερά Σύνοδος), των ναών (π.χ. Άγιος Γεώργιος), των εφημερίδων (π.χ. Είδηση), των περιοδικών (π.χ. Αίολος), των πόλεων και των κρατών (π.χ. Τρίπολη, Αλβανία), των οδών (π.χ. οδός Βενιζέλου), των πλατειών (π.χ. πλατεία Συντάγματος), των νομών (π.χ. νομός Ροδόπης), των τοποθεσιών (π.χ. Λιβάδια), των ποταμών (π.χ. Πηνειός), των βουνών (π.χ. Όλυμπος), των λιμνών (π.χ. Μικρή Βόλβη), των ιστορικών όρων (π.χ. Αναγέννηση), των επιστημών ως επίσημων όρων (π.χ. Φιλοσοφία), των επιστημονικών, διοικητικών, εκπαιδευτικών, πολιτικών ιδρυμάτων, οργανισμών και φορέων (π.χ. Ακαδημία Αθηνών, Ευρωπαϊκή Ένωση, Β΄ Λύκειο Βόλου, Υπουργείο Οικονομικών), θεσμικά κατοχυρωμένων αθλητικών αγώνων (π.χ. Ολυμπιακοί Αγώνες) και των ουράνιων σωμάτων (π.χ. Ήλιος, Γη). Η χρήση του αρχικού κεφαλαίου ή πεζού γράμματος δεν υπόκειται σε απόλυτους κανόνες. Εξαρτάται και από παράγοντες που σχετίζονται με τα συμφραζόμενα αλλά και τη χρήση που γίνεται στα έντυπα ευρείας κυκλοφορίας.

β) Σε κοινά: όσα δηλώνουν όλα τα πρόσωπα, ζώα ή πράγματα που ανήκουν στο ίδιο είδος ή που δηλώνουν κάποια κατάσταση ή ιδιότητα, π.χ. δρόμος, άνδρας, γάτα, ζωή, ελευθερία.

γ) Σε περιληπτικά: όσα δηλώνουν σύνολα προσώπων ή ζώων ή πραγμάτων, π.χ. κόσμος, κοπάδι.

δ) Σε συγκεκριμένα: όσα κοινά ονόματα δηλώνουν πρόσωπα, ζώα ή πράγματα που είναι αντιληπτά από τις αισθήσεις, π.χ. το δέντρο, το βιβλίο.

ε) Σε αφηρημένα: όσα κοινά ονόματα δηλώνουν ενέργεια, ιδιότητα ή κατάσταση και γενικά αναφέρονται σε όντα που τα αντιλαμβάνεται ο άνθρωπος μόνο με τη σκέψη του, π.χ. η ειρήνη, η χαρά.

Πολλά από τα κοινά ονόματα είναι στον λόγο άλλοτε συγκεκριμένα και άλλοτε αφηρημένα, π.χ. Το πλαίσιο που περιβάλλει τον πίνακα είναι βαμμένο πράσινο (συγκεκριμένο). Ο Στεφάνου έχει ένα ευρύ πλαίσιο σχέσεων (αφηρημένο).

2.2. Γένος – Αριθμός

Κάθε ουσιαστικό ανήκει σε ένα γένος. Τα γένη στα οποία μπορούν να ανήκουν τα ουσιαστικά είναι τρία: το αρσενικό, το θηλυκό και το ουδέτερο. Τα γένη των ουσιαστικών δε συνδέονται απαραίτητα με το φυσικό γένος ούτε και με άλλα σημασιολογικά χαρακτηριστικά. Υφίστανται όμως στα νέα ελληνικά ορισμένες τάσεις που συσχετίζουν το γένος με ορισμένα σημασιολογικά χαρακτηριστικά. Οι κυριότερες από αυτές τις τάσεις είναι οι εξής:

α) Τα ουσιαστικά που δηλώνουν ανθρώπινα όντα συνήθως ανήκουν στο φύλο του προσώπου στο οποίο

αναφέρονται, π.χ. άντρας, γυναίκα, αλλά αγόρι, κορίτσι (ουδ.).

β) Τα περισσότερα ουσιαστικά που δηλώνουν ζώα έχουν μόνο μία λέξη για όλα τα γένη, π.χ. το ελάφι, ο βόας. Σε αυτές τις περιπτώσεις το φύλο του ζώου δηλώνεται είτε με την προσθήκη των επιθέτων αρσενικός-ή-ό και θηλυκός-ή-ό αντίστοιχα είτε, συνήθως στον προφορικό λόγο, με καταληκτικό μόρφημα που δηλώνει το γένος του ζώου, π.χ. η αρσενική αλεπού, η ελεφαντίνα.

Τα ουσιαστικά έχουν κανονικά δύο αριθμούς, τον **ενικό** και τον **πληθυντικό**. Υπάρχουν όμως ουσιαστικά που εμφανίζονται μόνο στον ενικό ή μόνο στον πληθυντικό αριθμό, χωρίς και αυτό να είναι πάντοτε απόλυτο.

Οι κατηγορίες των ουσιαστικών που συνηθίζονται στον ενικό αριθμό είναι:

α) Ουσιαστικά που δηλώνουν έννοιες οι οποίες δεν είναι δυνατό να αριθμηθούν, π.χ. το χάος, η κούραση.

β) Ουσιαστικά που δηλώνουν έννοιες οι οποίες σχετίζονται με τις επιστήμες και τις τέχνες, π.χ. η Γεωγραφία, η Κοινωνιολογία, η γλυπτική.

γ) Ουσιαστικά που δηλώνουν οντότητες οι οποίες είναι μοναδικές, π.χ. το Βυζάντιο, ο Θανάσης ο Καλογήρου.

δ) Ουσιαστικά που δηλώνουν σύνολα προσώπων ή πραγμάτων (ανήκουν στα περιληπτικά ουσιαστικά), π.χ. η εργατιά, ο όχλος.

ε) Ουσιαστικά που δηλώνουν γιορτές και τοπωνύμια, π.χ. η Ανάληψη, ο Ορχομενός, αλλά τα Χριστούγεννα, τα Τρίκαλα.

Ορισμένα ονόματα που ανήκουν στις παραπάνω κατηγορίες εμφανίζονται στον λόγο και στον πληθυντικό είτε λόγω της σημασίας που θέλει να προσδώσει ο ομιλητής είτε λόγω του ύφους, π.χ. οι Γιάννηδες (όταν γίνεται λόγος για πολλούς με το ίδιο όνομα), Καθαρές Δευ-

τέρες (στη φράση Όλες τις Καθαρές Δευτέρες εργάζομαι).

Οι κατηγορίες των ουσιαστικών που συνηθίζονται στον πληθυντικό αριθμό είναι:

α) Ουσιαστικά που δηλώνουν γλώσσα, π.χ. βουλγαρικά, ισπανικά.

β) Ουσιαστικά που δηλώνουν διπλά αντικείμενα, π.χ. γυαλιά.

γ) Ουσιαστικά που δηλώνουν χρήματα ως αμοιβή για εργασία κ.ά., π.χ. ρέστα, εύρετρα.

δ) Ορισμένα ουσιαστικά που δηλώνουν γιορτές, π.χ. Χριστούγεννα, Φώτα.

ε) Ορισμένα ουσιαστικά που δηλώνουν τοπωνύμια, π.χ. Σέρρες, Γιάννενα.

Τέλος, πολλά κοινά ονόματα, λαϊκής συνήθως προέλευσης, εμφανίζονται μόνο στον πληθυντικό, όπως: βαφτίσια, εγκαίνια, κάλαντα, σωθικά, τρεχάματα, χαιρετίσματα κ.ά.

Τα ουσιαστικά ταξινομούνται ως προς τα συστήματα των καταλήξεων που παρουσιάζουν σε τρεις κατηγορίες, τις κλίσεις, οι οποίες συμπίπτουν με τα τρία διαφορετικά γένη. Έτσι, έχουμε την κλίση των αρσενικών, την κλίση των θηλυκών και την κλίση των ουδετέρων.

Παρατηρώ και... καταλαβαίνω...

1. Πολλά ουσιαστικά είναι άλλοτε κύρια και άλλοτε κοινά. Η διαφορά μεταξύ τους βρίσκεται στη σημασία. Στη γραφή η διαφορά τους δηλώνεται με το αρχικό γράμμα. Τα κύρια γράφονται με κεφαλαίο, ενώ τα κοινά με πεζό.

Παρατηρήστε τα παρακάτω ζευγάρια των φράσεων:

1α. Η **ομόνοια** αποτελεί μια αρετή των μυαλωμέ-νων ανθρώπων.

1β. Κάθε φορά που κερδίζει μια ελληνική ομάδα, η **Ομόνοια** γεμίζει από φιλάθλους.

2α. Μπήκε στο σπίτι και άναψε όλα τα **φώτα**.

2β. Τα **Φώτα** γιορτάζονται στις 6 Ιανουαρίου.

Στα 1α και 2α οι λέξεις **ομόνοια** και **φώτα** είναι κοινά ονόματα, ενώ στα 1β και 2β οι αντίστοιχες λέξεις είναι κύρια ονόματα.

2. Πολλά από τα ουσιαστικά είναι άλλοτε συγκεκριμένα και άλλοτε αφηρημένα. Η διαφορά μεταξύ τους βρίσκεται στη σημασία.

Παρατηρήστε τα παρακάτω ζευγάρια φράσεων:

1α. Το **πρόσωπο** της Βαγγελιώς έλαμπε από χαρά.

1β. Μετά από όσα έκανε δεν είχε **πρόσωπο** στην κοινωνία.

2α. Τα παιδιά της Α' τάξης ζωγράφισαν **κύκλους**.

2β. Ο Ζωγραφάκης ανήκει στον **κύκλο** των διανοούμενων της πόλης.

Στα 1α και 2α τα ουσιαστικά **πρόσωπο** και **κύκλος** είναι συγκεκριμένα, ενώ στα 1β και 2β τα αντίστοιχα ουσιαστικά είναι αφηρημένα.

3. Το φυσικό γένος δε συμπίπτει πάντα με το γραμματικό γένος. Αυτή η έλλειψη σύμπτωσης παρατηρείται πολύ έντονα στις ονομασίες ζώων. Παρατήρησε τις παρακάτω ονομασίες ζώων.

Αρσενικό	Θηλυκό	Ουδέτερο
(η αρσενική αλε- πού) (ο γάτος) (ο αρκούδος / η αρσενική αρκούδα) (το αρσενικό λιοντάρι)	η αλεπού η γάτα η αρκούδα (η λιονταρίνα / το θηλυκό λιο- ντάρι)	— το γατί το αρκου- δάκι το λιοντά- ρι

Οι λέξεις που δε βρίσκονται μέσα σε παρένθεση είναι αυτές που χρησιμοποιούνται και για τα δύο γένη των ζώων. Όταν θέλουμε να διακρίνουμε το γένος, χρησιμοποιούμε τις λέξεις που βρίσκονται μέσα στην παρένθεση.

2.3 Μορφολογία

Τα ουσιαστικά διακρίνονται σε σχέση με τον αριθμό των συλλαβών σε **ισοσύλλαβα** και **ανισοσύλλαβα**. **Ισοσύλλαβα** είναι όσα έχουν τον ίδιο αριθμό συλλαβών σε όλες τις πτώσεις του ενικού και του πληθυντικού, ενώ **ανισοσύλλαβα** όσα δεν έχουν τον ίδιο αριθμό συλλαβών σε όλες τις πτώσεις. Σύμφωνα με ορισμένες αναλύσεις, τα ουσιαστικά κατατάσσονται σε **δικατάληκτα**, όταν έχουν δύο καταλήξεις στον ενικό και δύο στον πληθυντικό, και σε **τρικατάληκτα**, όταν έχουν τρεις καταλήξεις σε κάθε αριθμό. Τα ουσιαστικά διακρίνονται ακόμη σε **οξύτονα** (όσα τονίζονται στη λήγουσα), **παροξύτονα** (όσα τονίζονται στην παραλήγουσα) και **προπαροξύτονα** (όσα τονίζονται στην προπαραλήγουσα).

Κλίση – Παρατηρήσεις

α. Κλίση αρσενικών

Ουσιαστικά σε -ας (ισοσύλλαβα)

Ενικός αριθμός				
Ονομ.	Ο	πατέρας	μήνας	κήρυκας
Γεν.	του	πατέρα	μήνα	κήρυκα
Αιτ.	τον	πατέρα	μήνα	κήρυκα
Κλητ.		πατέρα	μήνα	κήρυκα
Πληθυντικός αριθμός				
Ονομ.	οι	πατέρες	μήνες	κήρυκες
Γεν.	των	πατέρων	μηνών	κηρύκων
Αιτ.	τους	πατέρες	μήνες	κήρυκες
Κλητ.		πατέρες	μήνες	κήρυκες

- Τα ουσιαστικά αυτής της κατηγορίας είναι παροξύτονα και προπαροξύτονα.
- Διακρίνονται σε δύο υποκατηγορίες: σε όσα στη γενική πληθυντικού τονίζονται στην παραλήγουσα και σε όσα τονίζονται στη λήγουσα. Στην πρώτη υποκατηγορία ανήκουν όλα τα ουσιαστικά που έχουν κατάληξη -ας, εκτός από τα δισύλλαβα, ενώ στη δεύτερη όλα τα δισύλλαβα σε -ας και όσα λήγουν σε -ίας και -ίστας.
- Σύμφωνα με το πατέρας κλίνονται τα ουσιαστικά αγώνας, αιώνας, κανόνας, χαρακτήρας, χειμώνας κ.ά.
- Σύμφωνα με το μήνας κλίνονται τα ουσιαστικά λοχίας, επαγγελματίας κ.ά.
- Σύμφωνα με το κήρυκας κλίνονται τα ουσιαστικά άξονας, γείτονας, ελέφαντας, λέκτορας, πρόσφυγας, ρήτορας, φύλακας κ.ά.

➤ **Μορφολογική ποικιλία**

- Ορισμένα ουσιαστικά αυτής της κατηγορίας παρουσιάζουν, σε περιπτώσεις τυπικού ή χιουμοριστικού ύφους, στη γενική του ενικού και κατάληξη -ος, π.χ. πρίγκιπος, μηνός, κηδεμόνος, μάρτυρος σε φράσεις όπως: Μένει στην (οδό) **Πρίγκιπος Νικολάου**. Το συμβάν έγινε παρουσία **μάρτυρος**.
- Πολύ λίγα προπαροξύτονα ουσιαστικά παρουσιάζουν, κυρίως σε οικείο ύφος και κατά κανόνα στον προφορικό λόγο, στην ονομαστική και στην αιτιατική του πληθυντικού μορφολογικούς τύπους με καταλήξεις σε -οι και -ους αντίστοιχα, με παράλληλη μετακίνηση του τόνου στην παραλήγουσα (π.χ. οι γειτόνοι, τους γειτόνους, οι μαστόροι, τους μαστόρους), σε φράσεις όπως: Έχω πέντε έξι καλούς **γειτόνους** και πορεύομαι στη ζωή.

Ουσιαστικά σε -ης (ισοσύλλαβα)

Ενικός αριθμός			
Ονομ.	ο	μαθητής	επιβάτης
Γεν.	του	μαθητή	επιβάτη
Αιτ.	τον	μαθητή	επιβάτη
Κλητ.		μαθητή	επιβάτης
Πληθυντικός αριθμός			
Ονομ.	οι	μαθητές	επιβάτες
Γεν.	των	μαθητών	επιβατών
Αιτ.	τους	μαθητές	επιβάτες
Κλητ.		μαθητές	επιβάτες

- Τα ουσιαστικά αυτής της κατηγορίας είναι οξύτονα και παροξύτονα.
- Όλα τονίζονται στη γενική πληθυντικού στη λήγουσα.
- Ορισμένα ουσιαστικά σε -ης που δηλώνουν επάγγελμα σχηματίζουν, σε ύφος κατά κανόνα οικείο, και θηλυκό ουσιαστικό σε -ισσα και σε -ίνα, π.χ. η γυμνασιάρχης και η γυμνασιάρχισσα, η βουλευτής και η βουλευτίνα.
- Σύμφωνα με το μαθητής κλίνονται τα ουσιαστικά βουλευτής, σπουδαστής κ.ά.
- Σύμφωνα με το επιβάτης κλίνονται τα ουσιαστικά βιβλιοπώλης, στρατιώτης κ.ά.

➤ Μορφολογική ποικιλία

- Ορισμένα οξύτονα ουσιαστικά αυτής της κατηγορίας που δηλώνουν κατά κανόνα επαγγέλματα και δημόσια λειτουργήματα παρουσιάζουν στην κλητική του ενικού αριθμού, συνήθως μετά το κύριε και

σπανιότερα χωρίς αυτό, την κατάληξη -ά, π.χ. κύριε δικαστά, κύριε διευθυντά (αντί κύριε δικαστή, κύριε διευθυντή, που χρησιμοποιούνται τις περισσότερες φορές σε πολύ οικείο ή και σε περιπαικτικό ύφος). Στον καθημερινό λόγο και κατά κανόνα σε χιουμοριστικό ή ειρωνικό ύφος ο τύπος αυτός επεκτείνεται και σε λέξεις που δηλώνουν απλώς ιδιότητες, π.χ. κύριε σπουδαστά, κύριε στρατιώτα.

- Ορισμένα παροξύτονα ουσιαστικά αυτής της κατηγορίας, σε ύφος κατά κανόνα οικείο ή χιουμοριστικό, παρουσιάζουν σε όλες τις πτώσεις του πληθυντικού μία συλλαβή παραπάνω με κατάληξη -άδες ή και -ηδες, π.χ. δεσπότες, δεσπότηδες και δεσποτάδες, ράφτες, ράφτηδες και ραφτάδες.

Ουσιαστικά σε -ος (ισοσύλλαβα)

Ενικός αριθμός				
Ονομ.	ο	βαθμός	δρόμος	ανήφορος
Γεν.	του	βαθμού	δρόμο	ανήφορου
Αιτ.	τον	βαθμό	δρόμο	ανήφορο
Κλητ.		βαθμέ	δρόμε	ανήφορε
Πληθυντικός αριθμός				
Ονομ.	οι	βαθμοί	δρόμοι	ανήφοροι
Γεν.	των	βαθμών	δρόμων	ανήφορων
Αιτ.	τους	βαθμούς	δρόμους	ανήφορους
Κλητ.		βαθμοί	δρόμοι	ανήφοροι

- Τα ουσιαστικά αυτής της κατηγορίας είναι οξύτονα, παροξύτονα και προπαροξύτονα.
- Τα οξύτονα και παροξύτονα τονίζονται σε όλες τις πτώσεις στην ίδια συλλαβή. Από τα προπαροξύτονα σε άλλα παραμένει ο τόνος στην ίδια θέση, ενώ σε άλλα μετακινείται στην παραλήγουσα, π.χ. ο ανήφορος, του ανήφορου, ενώ ο άνεμος, του ανέμου.
- Σύμφωνα με το βαθμός κλίνονται τα γιατρός, θεός, λαός, σεισμός κ.ά.
- Σύμφωνα με το δρόμος κλίνονται τα γάμος, ήλιος, νόμος, τόπος, χώρος κ.ά.
- Σύμφωνα με το ανήφορος κλίνονται τα άνεμος, δήμαρχος, αντίλαλος, κατήφορος, χωματόδρομος κ.ά.

➤ **Μορφολογική ποικιλία**

- Ορισμένα ουσιαστικά αυτής της κατηγορίας σχηματίζουν την κλητική του ενικού με κατάληξη -ο αντί -ε, π.χ. Γιώργο, Πέτρο. Στα ουσιαστικά αυτά ανήκουν: α) ορισμένα παροξύτονα βαφτιστικά ονόματα και επώνυμα, καθώς και κοινά ουσιαστικά, π.χ. Μάρκο, Χρίστο, Παύλο (αλλά και Παύλε σε οικείο ύφος), Πετράκο, Σαραντάκο, γέρο, διάκο, καπετάνιο (αλλά και καπετάνιε), λούστρο (αλλά και λούστρε), β) τα υποκοριστικά σε -άκος, π.χ. φιλαράκο, γ) μερικά οξύτονα χαϊδευτικά, π.χ. Μανολιό, Δημητρό.
- Η γενική πληθυντικού του ουσιαστικού χρόνος, όταν χρησιμοποιείται για να δηλώσει ορισμένη ηλικία, παρουσιάζει συνήθως τον τύπο χρονών και, σε λαϊκότερο ύφος, χρονώ, π.χ. Πόσω(ν) χρονών είναι; Είναι 15 χρονώ.
- Τα προπαροξύτονα ουσιαστικά σε -ος παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλία στον τονισμό ορισμένων πτώσεων και των δύο αριθμών. Πιο συγκεκριμένα: α) Στη γενική ενικού διατηρούν τον τόνο στην προπαραλήγουσα οι πολυσύλλαβες λέξεις, οι λαϊκές λέξεις, πολλά από τα βαφτιστικά ονόματα και τα επώνυμα, όταν χρησιμοποιούνται σε οικείο και ουδέτερο ύφος, π.χ. του αντίκτυπου, του γάιδαρου, του Χρυσόστομου, του Παπαδόπουλου. Τα ίδια ουσιαστικά, όταν χρησιμοποιούνται σε τυπικό ύφος, μετακινούν τον τόνο στην παραλήγουσα, π.χ. του αντικτύπου, του Θεοδώρου, του Παπαδοπούλου. β) Στην ονομαστική και κλητική πληθυντικού ορισμένα ουσιαστικά, σε πολύ λαϊκό ύφος, μετακινούν τον τόνο στην παραλήγουσα, π.χ. Οι δασκάλοι, οι πολέμοι γ) Στη γενική και αιτιατική πληθυντικού η

μετακίνηση του τόνου γίνεται, ανάλογα με το ύφος μέσα στο οποίο εντάσσεται το ουσιαστικό, στην προπαραλήγουσα σε οικείο ύφος, ενώ στην παραλήγουσα σε τυπικό ύφος, π.χ. Ο πρωθυπουργός κάλεσε όλους τους δημάρχους της Μακεδονίας, αλλά Ποιος λογαριάζει πια τους δήμαρχους;

Ουσιαστικά σε -ας (ανισοσύλλαβα)

Ενικός αριθμός				
Ονομ.	ο	ψαράς	ρήγας	τσέλιγκας
Γεν.	του	ψαρά	ρήγα	τσέλιγκα
Αιτ.	τον	ψαρά	ρήγα	τσέλιγκα
Κλητ.		ψαρά	ρήγα	τσέλιγκα
Πληθυντικός αριθμός				
Ονομ.	οι	ψαράδες	ρηγάδες	τσελιγκάδες
Γεν.	των	ψαράδων	ρηγάδων	τσελιγκάδων
Αιτ.	τους	ψαράδες	ρηγάδες	τσελιγκάδες
Κλητ.		ψαράδες	ρηγάδες	τσελιγκάδες

- Τα ουσιαστικά αυτής της κατηγορίας είναι οξύτονα, παροξύτονα και προπαροξύτονα.
- Σε όλες τις πτώσεις του πληθυντικού τονίζονται στην παραλήγουσα.
- Το ουσιαστικό αέρας, καθώς και τα παροξύτονα ουσιαστικά σε -άκias (τυχεράκias, κορτάκias, τσαντάκias κ.ά.), σχηματίζουν τον πληθυντικό με κατάληξη -ηδες, π.χ. αέρηδες, τυχεράκηδες.
- Σύμφωνα με το ψαράς κλίνονται τα αμαξάς, βοριάς, καστανάς, Πειραιάς κ.ά.
- Σύμφωνα με το ρήγας κλίνονται τα κάλφας, μπάρμπας κ.ά.
- Σύμφωνα με το τσέλιγκας κλίνονται τα μέρμηγκας, γυμνοσάλιαγκας κ.ά.

Ουσιαστικά σε -ης (ανισοσύλλαβα)

Ενικός αριθμός				
Ονομ.	ο	καφετζής	βαρκάρης	φούρναρης
Γεν.	του	καφετζή	βαρκάρη	φούρναρη
Αιτ.	τον	καφετζή	βαρκάρη	φούρναρη
Κλητ.		καφετζή	βαρκάρη	φούρναρη
Πληθυντικός αριθμός				
Ονομ.	οι	καφετζήδες	βαρκάριδες	φουρνάριδες
Γεν.	των	καφετζήδων	βαρκάριδων	φουρνάριδων
Αιτ.	τους	καφετζήδες	βαρκάριδες	φουρνάριδες
Κλητ.		καφετζήδες	βαρκάριδες	φουρνάριδες

- Τα ουσιαστικά αυτής της κατηγορίας είναι οξύτονα, παροξύτονα και προπαροξύτονα. Τα παροξύτονα και προπαροξύτονα σε όλες τις πτώσεις του πληθυντικού τονίζονται στην προπαραλήγουσα, ενώ τα οξύτονα στην παραλήγουσα.
- Σύμφωνα με το καφετζής κλίνονται τα βιολιτζής, γεμιτζής, μπετατζής, παλιατζής, ταξιτζής, χατζής κ.ά.
- Σύμφωνα με το βαρκάρης κλίνονται τα μανάβης, ναζιάρης, νοικοκύρης, ταβερνιάρης, φακίρης κ.ά.
- Σύμφωνα με το φούρναρης κλίνεται το κοτζάμπασης κ.ά.

➤ **Μορφολογική ποικιλία**

- Ορισμένα ουσιαστικά αυτής της κατηγορίας παρουσιάζουν στον πληθυντικό και έναν τύπο πιο λαϊκό σε -αίοι, -αίων, -αίους, -αίοι, π.χ. νοικοκύρης - νοικοκυραίοι, Αρμένης- Αρμεναίοι. Οι τύποι αυτοί χρησιμοποιούνται συχνά και στη λογοτεχνία.

Ουσιαστικά σε -ης με διπλό πληθυντικό

Ενικός αριθμός			Πληθυντικός αριθμός	
Ονομ.	ο	αφέντης	οι	αφέντες/αφεντάδες
Γεν.	του	αφέντη	των	αφεντάδων
Αιτ.	τον	αφέντη	τους	αφέντες/αφεντάδες
Κλητ.		αφέντη		αφέντες/αφεντάδες

- Τα ουσιαστικά αυτής της κατηγορίας είναι οξύτονα και παροξύτονα.
- Σύμφωνα με το αφέντης κλίνονται τα δουλευτής, τραγουδιστής κ.ά.
- Η γενική πληθυντικού σε -ων δεν είναι εύχρηστη για πολλά ουσιαστικά αυτής της κατηγορίας.
- Ο πληθυντικός σε -άδες χρησιμοποιείται σε οικείο και λαϊκό ύφος.

Ουσιαστικά σε -ές και -ούς (ανισοσύλλαβα)

Ενικός αριθμός			
Ονομ.	ο	καφές	παππούς
Γεν.	του	καφέ	παππού
Αιτ.	τον	Καφέ	παππού
Κλητ.		καφέ	παππού
Πληθυντικός αριθμός			
Ονομ.	οι	καφέδες	παππούδες
Γεν.	των	καφέδων	παππούδων
Αιτ.	τους	καφέδες	παππούδες
Κλητ.		καφέδες	παππούδες

- Τα ουσιαστικά αυτής της κατηγορίας είναι όλα οξύτονα.
- Σύμφωνα με το καφές κλίνονται τα καναπές, πουρές, λεκές, πανσές κ.ά.
- Σύμφωνα με το παππούς κλίνονται τα Ιησούς, νους, ρους (μόνο στον ενικό).

Ουσιαστικά σε -έας (ανισοσύλλαβα)

Ενικός αριθμός			Πληθυντικός αριθμός	
Ονομ.	ο	κουρέας	οι	κουρείς
Γεν.	του	κουρέα	των	κουρέων
Αιτ.	τον	κουρέα	τους	κουρείς
Κλητ.		κουρέα		κουρείς

- Τα ουσιαστικά αυτής της κατηγορίας είναι όλα παροξύτονα.
- Σύμφωνα με το κουρέας κλίνονται τα αμφορέας, βαφέας, διανομέας, τομέας κ.ά.

➤ **Ανώμαλα ουσιαστικά**

Αρσενικά ουσιαστικά τα οποία δεν ακολουθούν κανένα πρότυπο από τα παραπάνω στην κλίση είναι τα ουσιαστικά μυς, πρέσβης και πρύτανης.

Ενικός αριθμός				
Ονομ.	ο	μυς	πρέσβης	πρύτανης
Γεν.	του	μυός	πρέσβη	πρύτανη
Αιτ.	τον	μυ	πρέσβη	πρύτανη
Κλητ.		μυ	πρέσβη	πρύτανη
Πληθυντικός αριθμός				
Ονομ.	οι	μυς/μύες	πρέσβεις	πρυτάνεις
Γεν.	των	μυών	πρέσβεων	πρυτάνεων
Αιτ.	τους	μυς/μύες	πρέσβεις	πρυτάνεις
Κλητ.		μυς/μύες		πρυτάνεις

β. Κ λ ί σ η θ η λ υ κ ώ ν

Ουσιαστικά σε -α (ισοσύλλαβα)

Ενικός αριθμός				
Ονομ.	η	σπηλιά	εικόνα	αίθουσα
Γεν.	της	σπηλιάς	εικόνας	αίθουσας
Αιτ.	την	σπηλιά	εικόνα	αίθουσα
Κλητ.		σπηλιά	εικόνα	αίθουσα
Πληθυντικός αριθμός				
Ονομ.	οι	σπηλιές	εικόνες	αίθουσες
Γεν.	των	σπηλιών	εικόνων	αιθουσών
Αιτ.	τις	σπηλιές	εικόνες	αίθουσες
Κλητ.		σπηλιές	εικόνες	αίθουσες

- Τα ουσιαστικά αυτής της κατηγορίας είναι οξύτονα, παροξύτονα και προπαροξύτονα.
- Διακρίνονται σε δύο υποκατηγορίες: σε όσα στη γενική πληθυντικού τονίζονται στην παραλήγουσα και σε όσα τονίζονται στη λήγουσα. Στην παραλήγουσα τονίζονται όσα λήγουν σε -ίδα, -άδα, -τητα και -όνα, π.χ. ιδιότητα - ιδιοτήτων. Εξαιρούνται τα βελόνα και κολόνα.
- Περιλαμβάνει αρκετά ουσιαστικά των οποίων ο τύπος της γενικής πληθυντικού δεν είναι εύχρηστος, όπως: δίψα, δίαιτα, δουλειά, ομορφιά, όπερα, ορφάνια, ράτσα, ρόκα, σαπίλα, σκοτούρα κ.ά.
- Σύμφωνα με το σπηλιά κλίνονται τα δουλειά, ομορφιά κ.ά.
- Σύμφωνα με το εικόνα κλίνονται τα ακτίνα, γοργόνα, μητέρα κ.ά.
- Σύμφωνα με το αίθουσα κλίνονται τα αλήθεια, μαθήτρια κ.ά.

➤ **Μορφολογική ποικιλία**

- Ορισμένα ουσιαστικά αυτής της κατηγορίας σε στερεότυπες εκφράσεις λόγιας προέλευσης παρουσιάζουν τον τύπο της γενικής ενικού σε -ος, όπως: Η εθνική **Ελλάδος**. Έλκεται λόγω **βαρύτητος**. Όνομα **μητρός**. Πολύ λίγα από τα ουσιαστικά αυτά σε παρόμοιο περιβάλλον σχηματίζουν την ονομαστική του ενικού σύμφωνα με την αρχαία κλίση, π.χ. **Ελλάς**, **βαρύτης**.
- Ορισμένα από τα παροξύτονα και προπαροξύτονα ουσιαστικά που στη γενική πληθυντικού κατεβάζουν τον τόνο στη λήγουσα παρουσιάζουν σε στερεότυπες εκφράσεις λόγιας προέλευσης έναν τύπο γενικής ενικού σε -ης με παράλληλη μετακίνηση του τόνου στην παραλήγουσα, π.χ. **αμάξης**, **τραπέζης**, σε φράσεις όπως: Άκουσε τα **εξ αμάξης**. Εργάζεται ως υπάλληλος **τραπέζης**. Σταθμός **Λαρίσης**. Όσα προπαροξύτονα ουσιαστικά της ίδιας υποκατηγορίας έχουν θέμα που λήγει σε φωνήεν ή -ρ παρουσιάζουν σε ανάλογες εκφράσεις τύπο της γενικής ενικού με τόνο στην παραλήγουσα, π.χ. **επικρατείας**, **Ευβοίας**, **οικογενείας**, π.χ. Συμβούλιο **Επικρατείας**, Πρακτορείο **Ευβοίας**.
- Τα τοπωνύμια **Αθήνα**, **Θήβα** και **Πάτρα** σε τυπικό ύφος και σε στερεότυπες εκφράσεις σχηματίζουν στη γενική πληθυντικού τους τύπους **Αθηνών**, **Θηβών** και **Πατρών**, π.χ. Ο αυτοκινητόδρομος **Αθηνών - Πατρών** είναι πολυσύχναστος.

Ουσιαστικά σε -η, πληθυντικός σε -ες (ισοσύλλαβα)

Ενικός αριθμός					
Ονομ.	η	γραμμή	γνώμη	κάμαρη	χάρη
Γεν.	της	γραμμής	γνώμης	κάμαρης	χάρης
Αιτ.	την	γραμμή	γνώμη	κάμαρη	χάρη
Κλητ.		γραμμή	γνώμη	κάμαρη	χάρη
Πληθυντικός αριθμός					
Ονομ.	οι	γραμμές	γνώμες	κάμαρες	χάρες
Γεν.	των	γραμμών	γνώμών	(καμαρών)	-
Αιτ.	τις	γραμμές	γνώμες	κάμαρες	χάρες
Κλητ.		γραμμες	γνώμες	κάμαρες	χάρες

- Τα ουσιαστικά αυτής της κατηγορίας είναι οξύτονα, παροξύτονα και προπαροξύτονα. Όλα στη γενική πληθυντικού τονίζονται στη λήγουσα.
- Ορισμένα παροξύτονα και προπαροξύτονα ουσιαστικά δε σχηματίζουν γενική πληθυντικού, π.χ. ζέστη, χάρη, ζάχαρη (πληθ. = ζάχαρες, όταν πρόκειται για ζάχαρη σε κύβους).
- Αρκετά ουσιαστικά της κατηγορίας αυτής, όπως αδελφή/αδερφή, (ε)ξαδέλφη/(ε)ξαδέρφη, νύφη, Κυριακή, σχηματίζουν στον λογοτεχνικό λόγο και σε οικείο ύφος τη γενική πληθυντικού με κατάληξη σε -ών και -άδων, π.χ. αδελφών και αδελφάδων.
- Σύμφωνα με το γραμμή κλίνονται τα αλλαγή, εκλογή, φωνή, ψυχή κ.ά.
- Σύμφωνα με το γνώμη κλίνονται τα αγάπη, άκρη, βλάβη, βρύση, δάφνη, δίκη, νίκη, τέχνη, φήμη κ.ά.
- Σύμφωνα με το κάμαρη κλίνονται τα Άρτεμη, ζάχαρη (στη γεν. ενικού ζάχαρης και ζαχάρεως), κάππαρη, σίκαλη κ.ά.

- Σύμφωνα με το χάρη κλίνονται τα βρύση, ζέστη, κόρη, λάσπη, μέθη, μέση, στάνη, στρώση, τόλμη κ.ά.

Ουσιαστικά σε -η, πληθυντικός σε -εις (ανισο-σύλλαβα)

Ενικός αριθμός			
Ονομ.	η	γνώση	αίτηση
Γεν.	της	γνώσης	αίτησης/αιτήσεως
Αιτ.	την	γνώση	αίτηση
Κλητ.		γνώση	αίτηση
Πληθυντικός αριθμός			
Ονομ.	οι	γνώσεις	αιτήσεις
Γεν.	των	γνώσεων	αιτήσεων
Αιτ.	τις	γνώσεις	αιτήσεις
Κλητ.		γνώσεις	αιτήσεις

- Τα ουσιαστικά αυτής της κατηγορίας είναι παροξύτονα και προπαροξύτονα. Τα παροξύτονα τονίζονται σε όλες τις πτώσεις στην ίδια συλλαβή, ενώ στα προπαροξύτονα κατεβαίνει ο τόνος σε όλες τις πτώσεις του πληθυντικού αριθμού κατά μία συλλαβή.
- Σύμφωνα με το γνώση κλίνονται τα δύση, κλήση, κλίση, λύση, νύξη, σκέψη, τάξη, τάση, φύση, ψύξη κ.ά.
- Σύμφωνα με το αίτηση κλίνονται τα ακρόπολη, ανάγνωση, άνοιξη, βάφτιση, δήλωση, θέληση, κλείδωση, μήνυση, Νεάπολη, υπόθεση, ύφεση κ.ά.

➤ Μορφολογική ποικιλία

- Σχεδόν όλα τα ουσιαστικά της κατηγορίας αυτής, συνήθως σε τυπικό ύφος ή και σε στερεότυπες εκφράσεις λόγιας προέλευσης, σχηματίζουν στη γενική ενικού και τύπο με κατάληξη σε -εως. Στην περίπτωση των προπαροξύτονων κατεβάζουν και τον τόνο κατά μία συλλαβή, π.χ. Το οικόπεδό του εντάχθηκε στο σχέδιο πόλεως. Εκπαίδευση εξ αποστάσεως.

Ουσιαστικά σε -ος (ισοσύλλαβα)

Ενικός αριθμός				
Ονομ.	η	κιβωτός	ψήφος	μέθοδος
Γεν.	της	κιβωτού	Ψήφου	μεθόδου
Αιτ.	την	κιβωτό	Ψήφο	μέθοδο
Κλητ.		κιβωτό	Ψήφο	μέθοδο
Πληθυντικός αριθμός				
Ονομ.	οι	κιβωτοί	ψήφοι	μέθοδοι
Γεν.	των	κιβωτών	ψήφων	μεθόδων
Αιτ.	τις	κιβωτούς	ψήφους	μεθόδους
Κλητ.		κιβωτοί	ψήφοι	μέθοδοι

- Τα ουσιαστικά αυτής της κατηγορίας είναι οξύτονα, παροξύτονα και προπαροξύτονα. Τα οξύτονα και τα παροξύτονα τονίζονται σε όλες τις πτώσεις στην ίδια συλλαβή, ενώ στα προπαροξύτονα μετακινείται ο τόνος στη γενική ενικού και πληθυντικού, καθώς και στην αιτιατική του πληθυντικού, στην παραλήγουσα.

- Κλίνονται όπως και τα αρσενικά ουσιαστικά σε -ος.
- Η κλητική των ουσιαστικών αυτής της κατηγορίας χρησιμοποιείται πάρα πολύ σπάνια. Παρουσιάζει στον ενικό αριθμό κατάληξη σε -ε και σε -ο, π.χ. κιβωτό, Κύπρο, αλλά και πάροδε, λεωφόρε.
- Σπάνια η ονομαστική και η αιτιατική πληθυντικού παρουσιάζουν έναν τύπο με κατάληξη -ες, π.χ. οι μέθοδες, τις μέθοδες.
- Σύμφωνα με το κιβωτός κλίνονται τα ατραπός, οδός, στενωπός κ.ά.
- Σύμφωνα με το ψήφος κλίνονται τα άμμος, λεωφόρος κ.ά.
- Σύμφωνα με το μέθοδος κλίνονται τα άνοδος, διάλεκτος, Κόρινθος, παράγραφος, πρόοδος, σύνοδος κ.ά.

Ουσιαστικά σε -ά και -ού (ανισοσύλλαβα)

Ενικός αριθμός				Πληθυντικός αριθμός		
Ονομ.	η	μαμά	πολυλογού	οι	μαμάδες	πολυλογούδες
Γεν.	της	μαμάς	πολυλογούς	των	μαμάδων	πολυλογούδων
Αιτ.	την	μαμά	πολυλογού	τις	μαμάδες	πολυλογούδες
Κλητ.		μαμά	πολυλογού		μαμάδες	πολυλογούδες

- Τα ουσιαστικά αυτών των κατηγοριών είναι μόνο οξύτονα. Τονίζονται στην ίδια συλλαβή σε όλες τις πτώσεις και των δύο αριθμών.
- Σύμφωνα με το μαμά κλίνονται τα γιαγιά, κυρά, νταντά κ.ά.
- Σύμφωνα με το πολυλογού κλίνονται τα αλεπού, γλωσσού, μαϊμού κ.ά.

Ουσιαστικά σε -ω (ισοσύλλαβα)

Ενικός αριθμός			
Ονομ.	η	πειθῶ	Μάρω
Γεν.	της	πειθούς	Μάρως
Αιτ.	τη(ν)	πειθῶ	Μάρω
Κλητ.		πειθῶ	Μάρω

- Τα ουσιαστικά της κατηγορίας αυτής έχουν μόνο ενικό αριθμό και είναι οξύτονα και παροξύτονα. Τονίζονται στην ίδια συλλαβή σε όλες τις πτώσεις.
- Διακρίνονται σε δύο υποκατηγορίες: σε όσα σχηματίζουν τη γενική του ενικού σε -ούς και -ώς, όπως πειθούς και πειθώς, και όσα τη σχηματίζουν σε -ως.
- Σύμφωνα με το πειθῶ κλίνονται τα ηχώ, Καλυψῶ, Λητῶ, φειδῶ κ.ά.
- Σύμφωνα με το Μάρω κλίνονται τα Αργυρῶ, Διαμάντω, Ηρώ κ.ά.

➤ Μορφολογική ποικιλία

- Πολλά από τα ουσιαστικά της κατηγορίας αυτής εμφανίζουν β' τύπο σε -ώς (πειθώς) στη γενική ενικού. Ο τύπος σε -ούς χρησιμοποιείται σε τυπικό ύφος, ενώ ο τύπος σε -ώς σε οικείο ύφος, π.χ. ηχώς και ηχούς, Καλυψώς και Καλυπούς, Λητώς και Λητούς.

γ. Κλίση ουδετέρων

Ουσιαστικά σε -ο (ισοσύλλαβα)

Ενικός αριθμός				
Ονομ.	το	φυτό	δέντρο	άτομο
Γεν.	του	φυτού	δέντρου	ατόμου
Αιτ.	το	φυτό	δέντρο	άτομο
Κλητ.		φυτό	δέντρο	άτομο
Πληθυντικός αριθμός				
Ονομ.	τα	φυτά	δέντρα	άτομα
Γεν.	των	φυτών	δέντρων	ατόμων
Αιτ.	τα	φυτά	δέντρα	άτομα
Κλητ.		φυτά	δέντρα	άτομα

- Τα ουσιαστικά αυτής της κατηγορίας είναι οξύτονα, παροξύτονα και προπαροξύτονα.
- Διακρίνονται σε δύο υποκατηγορίες: σε όσα ο τόνος τους παραμένει στην ίδια συλλαβή σε όλες τις πτώσεις και των δύο αριθμών και σε όσα κατεβάζουν τον τόνο κατά μία συλλαβή στη γενική ενικού και πληθυντικού.
- Σύμφωνα με το φυτό κλίνονται τα Μεξικό, νερό, παγωτό, χωριό κ.ά.
- Σύμφωνα με το δέντρο κλίνονται τα βιβλίο, θρανίο, σύννεφο, Τορίνο κ.ά.
- Σύμφωνα με το άτομο κλίνονται τα αυτοκίνητο, δωμάτιο, έπιπλο, κείμενο κ.ά.

➤ **Μορφολογική ποικιλία**

- Ορισμένα προπαροξύτονα ουσιαστικά αυτής της κατηγορίας παρουσιάζουν δύο τύπους στη γενική ενικού και πληθυντικού: έναν με τόνο στην παραλήγουσα, που χρησιμοποιείται σε τυπικό ύφος, και έναν με τόνο στην προπαραλήγουσα, που χρησιμοποιείται σε ουδέτερο και οικείο ύφος, π.χ. αμύγδαλου και αμυγδάλου, βούτυρου και βουτύρου σε φράσεις όπως Σοκολάτα αμυγδάλου, αλλά Οι φλοιοί των αμυγδαλών είναι μαλακοί. Καραμέλες βουτύρου, αλλά Η παραγωγή βούτυρου είναι φέτος πολύ μεγάλη. Μερικά από τα πιο συνηθισμένα στον λόγο ουσιαστικά που παρουσιάζουν αυτούς τους δύο τύπους είναι τα εξής: αμύγδαλο, ατμόπλοιο, βούτυρο, γόνατο, δάχτυλο, ποδήλατο, πρόβατο.

Ουσιαστικά σε -ι (ισοσύλλαβα)

Ενικός αριθμός				Πληθυντικός αριθμός		
Ονομ.	το	νησί	σπίτι	τα	νησιά	σπίτια
Γεν.	του	νησιού	σπιτιού	των	νησιών	σπιτιών
Αιτ.	το	νησί	σπίτι	τα	νησιά	σπίτια
Κλητ.		νησί	σπίτι		νησιά	σπίτια

- Τα ουσιαστικά αυτής της κατηγορίας είναι οξύτονα και παροξύτονα. Το μόνο προπαροξύτονο είναι το φίλντισι. Στα παροξύτονα μετακινείται ο τόνος στη γενική ενικού και πληθυντικού στη λήγουσα. Στο προπαροξύτονο φίλντισι, που δεν έχει πληθυντικό, μετακινείται ο τόνος στη γενική ενικού.
- Τα υποκοριστικά σε -άκι και -ούλι δε σχηματίζουν τύπους στη γενική ενικού και πληθυντικού.

- Τα ουσιαστικά σε -άι και -όι σχηματίζουν τη γενική ενικού και όλες τις πτώσεις του πληθυντικού με την προσθήκη ενός γ πριν από την κατάληξη, π.χ. τσάι -τσαγιού, ρολόι-ρολόγια.
- Το ουσιαστικό πρωί κλίνεται ως εξής: Ενικός: Ον. το πρωί, Γεν. του πρωινού, Αιτ. το πρωί, Κλ. πρωί, Πληθυντικός: Ον. τα πρωινά, Γεν. των πρωινών, Αιτ. τα πρωινά, Κλ. πρωινά.
- Τα ουσιαστικά βράδυ, δάκρυ και στάχυ γράφονται με υ. Μετατρέπουν το υ στις άλλες πτώσεις σε ι, εκτός του ουσιαστικού δάκρυ, που κλίνεται ως εξής: Ενικός: Ον., Αιτ., Κλητ. δάκρυ, Γεν. —. Πληθυντικός: Ον., Αιτ., Κλητ. δάκρυα, Γεν. δακρύων.
- Το ουσιαστικό μέλι σχηματίζει στη γενική ενικού και τον τύπο μέλιτος, που χρησιμοποιείται στις στερεότυπες εκφράσεις ταξίδι του μέλιτος και μήνας του μέλιτος.
- Σύμφωνα με το νησί κλίνονται τα ουσιαστικά αρνί, πουλί, παιδί, χαρτί, ψωμί κ.ά.
- Σύμφωνα με το σπίτι κλίνονται τα αγόρι, κορίτσι, λουλούδι, παπούτσι, χέρι κ.ά.

Ουσιαστικά σε -ος (ισοσύλλαβα)

Ενικός αριθμός				Πληθυντικός αριθμός		
Ονομ.	το	δάσος	μέγεθος	τα	δάση	μεγέθη
Γεν.	του	δάσους	μεγέθους	των	δασών	μεγεθών
Αιτ.	το	δάσος	μέγεθος	τα	δάση	μεγέθη
Κλητ.		δάσος	μέγεθος		δάση	μεγέθη

- Τα ουσιαστικά αυτής της κατηγορίας είναι παροξύτονα και προπαροξύτονα. Στα παροξύτονα μετακινείται ο τόνος στη γενική πληθυντικού στη λήγουσα. Στα προπαροξύτονα μετακινείται ο τόνος στη γενική πληθυντικού στη λήγουσα, ενώ στη γενική ενικού και στην ονομαστική, αιτιατική και κλητική πληθυντικού μετακινείται στην παραλήγουσα.
- Η κλητική του ενικού και πληθυντικού δε χρησιμοποιείται συχνά στον λόγο.
- Σύμφωνα με το δάσος κλίνονται τα άλσος, βέλος, γένος, τέλος, χρέος κ.ά. Εξαίρεση αποτελούν τα ουσιαστικά άνθος, όρος και χείλος, τα οποία σχηματίζουν τη γενική πληθυντικού σε -έων: ανθέων, ορέων, χειλέων.
- Σύμφωνα με το μέγεθος κλίνονται τα έδαφος, στέλεχος κ.ά.

➤ **Μορφολογική ποικιλία**

- Το ουσιαστικό το πέλαγος σχηματίζει και τους τύπους πέλαγο στην ονομαστική, αιτιατική και κλητική ενικού, του πελάγου (και πέλαγου) στη γενική ενικού και πέλαγα στην ονομαστική, αιτιατική και κλητική πληθυντικού.
- Το ουσιαστικό το θάρρος σχηματίζει στην ονομαστική και αιτιατική πληθυντικού τον τύπο τα θάρρητα.

Ουσιαστικά σε -μα (ανισοσύλλαβα)

Ενικός αριθμός				Πληθυντικός αριθμός		
Ονομ.	το	πράγμα	μάθημα	τα	πράγματα	μαθήματα
Γεν.	του	πράγματος	μαθήματος	των	πραγμάτων	μαθημάτων
Αιτ.	το	πράγμα	μάθημα	τα	πράγματα	μαθήματα
Κλητ.		πράγμα	μάθημα		πράγματα	μαθήματα

- Τα ουσιαστικά αυτής της κατηγορίας είναι παροξύτονα και προπαροξύτονα.
- Η γενική ενικού και η ονομαστική, η αιτιατική και η κλητική πληθυντικού τονίζονται πάντοτε στην προπαραλήγουσα, ενώ η γενική πληθυντικού πάντοτε στην παραλήγουσα.
- Ορισμένα ουσιαστικά σχηματίζουν πτώσεις μόνο στον πληθυντικό, π.χ. γεράματα, τρεχάματα, χαιρετίσματα κ.ά.
- Η κλητική του ενικού και πληθυντικού δε χρησιμοποιείται συχνά στον λόγο.

- Σύμφωνα με το πράγμα κλίνονται τα γράμμα, κλίμα, σώμα, χρώμα κ.ά.
- Σύμφωνα με το μάθημα κλίνονται τα παράπηγμα, σύ-νταγμα κ.ά.

Ουσιαστικά σε -ιμο (ανισοσύλλαβα)

Ενικός αριθμός			Πληθυντικός αριθμός	
Ονομ.	το	γράψιμο	τα	γραψίματα
Γεν.	του	γραψίματος	των	γραψιμάτων
Αιτ.	το	γράψιμο	τους	γραψίματα
Κλητ.		γράψιμο		γραψίματα

- Τα ουσιαστικά αυτής της κατηγορίας είναι προπαροξύτονα. Τονίζονται σε όλες τις πτώσεις στην προπαραλήγουσα, εκτός από τη γενική πληθυντικού, όπου τονίζονται στην παραλήγουσα.
- Η γενική πληθυντικού και η κλητική και των δύο αριθμών δε χρησιμοποιούνται συχνά στον λόγο.
- Σύμφωνα με το γράψιμο κλίνονται τα βάψιμο, δέσιμο, φταίξιμο κ.ά.

Ουσιαστικά σε -ς (ανισοσύλλαβα)

Ενικός αριθμός				Πληθυντικός αριθμός		
Ονομ.	το	τέρας	καθεστώς	τα	τέρατα	καθεστώτα
Γεν.	του	τέρατος	καθεστώτος	των	τεράτων	καθεστώτων
Αιτ.	το	τέρας	καθεστώς	τα	τέρατα	καθεστώτα
Κλητ.		τέρας	καθεστώς		τέρατα	καθεστώτα

- Τα ουσιαστικά που κλίνονται σύμφωνα με το τέρας είναι παροξύτονα και τονίζονται στη γενική ενικού, ονομαστική, αιτιατική και κλητική πληθυντικού στην προπαραλήγουσα. Παρόμοια κλίνονται και τα γήρας, κρέας, πέρας κ.ά.
- Τα ουσιαστικά που κλίνονται σύμφωνα με το καθεστώς είναι οξύτονα και παροξύτονα. Τονίζονται παντού στην ίδια συλλαβή, αλλά στη γενική πληθυντικού πάντα στην παραλήγουσα. Παρόμοια κλίνονται και τα αερίοφως, γεγονόςς, ημίφως, λυκόφως. Εξαιρείται το φως, που τονίζεται στη γενική ενικού στη λήγουσα.

Ενικός αριθμός				Πληθυντικός αριθμός		
Ονομ.	το	ον	φωνήεν	τα	όντα	φωνήεντα
Γεν.	του	όντος	φωνήεντος	των	όντων	φωνηέντων
Αιτ.	το	ον	φωνήεν	τα	όντα	φωνήεντα
Κλητ.		ον	φωνήεν		όντα	φωνήεντα

Ουσιαστικά σε -ν (ανισοσύλλαβα)

- Τα ουσιαστικά αυτής της κατηγορίας είναι οξύτονα και παροξύτονα. Τονίζονται παντού στην ίδια συλλαβή, εκτός από τη γενική πληθυντικού των παροξύτονων, όπου ο τόνος κατεβαίνει μία συλλαβή. Στη γενική πληθυντικού τονίζονται πάντοτε στην παραλήγουσα. Εξαίρεση αποτελούν τα ουσιαστικά το παν και το μηδέν, που τονίζονται στη γενική ενικού στη λήγουσα (του παντός, του μηδενός).
- Το ουσιαστικό μηδέν δε σχηματίζει πληθυντικό. Χρησιμοποιείται ο πληθυντικός του ουσιαστικού το μηδενικό.
- Σύμφωνα με το ον κλίνονται και τα ανακοινωθέν, παρελθόν, παρόν, προϊόν, προσόν, συμβάν κ.ά.
- Σύμφωνα με το φωνήεν κλίνονται και τα ενδιαφέρον, καθήκον, μέλλον, περιβάλλον, σύμπαν, συμφέρον κ.ά.

Ιδιόκλιτα ουσιαστικά που λήγουν σε -ρ
(ανισοσύλλαβα)

Ενικός αριθμός				Πληθυντικός αριθμός		
Ονομ.	το	ήπαρ	πυρ	τα	ήπατα	πυρά
Γεν.	του	ήπατος	πυρός	των	ηπάτων	πυρών
Αιτ.	το	ήπαρ	πυρ	τα	ήπατα	πυρά
Κλητ.		ήπαρ	πυρ		ήπατα	πυρά

- Η γενική πληθυντικού του ουσιαστικού το ήπαρ και οι κλητικές και των δύο ουσιαστικών δεν είναι εύχρηστες στον λόγο.

Ιδιόκλιτα ουσιαστικά που λήγουν σε φωνήεν (ανισοσύλλαβα)

Ενικός αριθμός					
Ονομ.	το	γάλα	οξύ	δόρυ	ήμισυ
Γεν.	του	γάλατος /γάλακτος	οξέος	δόρατος	ημίσεος
Αιτ.	το	γάλα	οξύ	δόρυ	ήμισυ
Κλητ.		γάλα	οξύ	δόρυ	ήμισυ
Πληθυντικός αριθμός					
Ονομ.	τα	γάλατα	οξέα	δόρατα	-
Γεν.	των	γαλάτων	οξέων	δοράτων	-
Αιτ.	τα	γάλατα	οξέα	δόρατα	-
Κλητ.		γάλατα	οξέα	δόρατα	-

δ. Ἀκλιτὰ οὐσιαστικά

Ορισμένα ουσιαστικά, που προέρχονται κυρίως από ξένες γλώσσες, δεν κλίνονται. Στον παρακάτω πίνακα παρατίθενται ορισμένα από αυτά.

Αρσενικά	μάνατζερ, ντε(ν)τέκτιβ, ρεπόρτερ κ.ά.
Θηλυκά	πλαζ, σεζόν, σπεσιαλιτέ κ.ά.
Ουδέτερα	άλφα, ασανσέρ, βήτα, βολάν, κονιάκ, ρεπό, τρακ, φερμουάρ, ταμπλό, ραντεβού, πάρτι, μαγιό, μετρό, στυ(ι)λό κτλ.

ε. Διπλόκλιτα ουσιαστικά

Στα διπλόκλιτα περιλαμβάνονται όσα σχηματίζουν πληθυντικό αριθμό διαφορετικού γένους από ό,τι στον ενικό.

Ενικός αριθμός	Πληθυντικός αριθμός	
ο βράχος	οι βράχοι	τα βράχια
ο λαιμός	οι λαιμοί	τα λαιμά
ο λόγος	οι λόγοι	τα λόγια
ο πλούτος	-	τα πλούτη
ο σανός	-	τα σανά
ο χρόνος	οι χρόνοι	τα χρόνια

Παρατηρώ και... καταλαβαίνω...

Η μορφολογική ποικιλία των ουσιαστικών είναι αρκετά μεγάλη. Η επιλογή του ενός ή του άλλου μορφολογικού τύπου οφείλεται σε διάφορους λόγους. Ορισμένοι από τους σημαντικότερους λόγους είναι: α) η διατήρηση στερεότυπων εκφράσεων που προέρχονται από παλαιότερες μορφές της ελληνικής γλώσσας και διατηρήθηκαν μέσω της Καθαρεύουσας, β) η επίδραση λαϊκότροπων και διαλεκτικών μορφολογικών τύπων που προέρχονται από τη λαϊκή γλώσσα και τη λογοτεχνία και γ) η συνειδητή επιλογή του ομιλητή για δημιουργία ύφους.

Παρατηρήστε και τις τρεις αυτές περιπτώσεις στις παρακάτω φράσεις:

α) Διατήρηση στερεότυπων εκφράσεων

1. Η Τράπεζα **Ελλάδος** εφαρμόζει πιστά την οικονομική πολιτική της κυβέρνησης,
αλλά
Οι τράπεζες της **Ελλάδας** είναι συνήθως μεσαίου μεγέθους.

2. Πήγε στο περίπτερο και αγόρασε μπισκότα **Παπαδοπούλου** και δύο σοκολάτες αμυγδάλου,
αλλά
Τα σοκολατάκια του **Παπαδόπουλου** έχουν έντονη γεύση αμύγδαλου.

3. Οι δημόσιοι υπάλληλοι πληρώνονται κάθε μία και δεκαέξι **του μηνός**,
αλλά
Τα έξοδα αυτού **του μήνα** ήταν αρκετά.

β) Επίδραση διαλεκτικών και πολύ λαϊκών τύπων

1. Στη λιτανεία ήταν τρεις **δεσποτάδες** και πέντε **μαθητάδες**,

αλλά

Οι **δεσπότες** της περιοχής υποδέχτηκαν τους **μαθητές** των σχολείων.

2. Αυτοί οι **ανθρώποι** δεν καταλαβαίνουν τίποτα,
αλλά

Οι **άνθρωποι** σήμερα εργάζονται σκληρά.

3. Πόσων **χρονών** είναι η Ιωάννα;
αλλά Η Ιωάννα είναι έξι **χρονώ**.

γ) Επιλογή για λόγους ύφους

1.Κύριε **διευθυντά**, σας ζητούν στο τηλέφωνο (τυπικό ύφος),
αλλά

Έλα, **διευθυντή** μου, σε ζητάνε (οικείο ύφος).

2.Ο μισθός του **δασκάλου** υπερβαίνει τα 1.000 Ευρώ (τυπικό ύφος),
αλλά

Του **δάσκαλου** η δουλειά δεν πληρώνεται με τίποτε (ουδέτερο ή οικείο ύφος)

ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

Ι. ΑΡΣΕΝΙΚΑ

Καταλήξεις		Παραδείγματα		
α/α	Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός	Πληθυντικός
1.	-ας (ισοσύλλ.)	-ες	πατέρας, μή- νας, κήρυκας	πατέρες, μήνες, κή- ρυκες
2.	-ης (ισοσύλλ.)	-ες	μαθητής, επι- βάτης	μαθητές, επιβάτες
3.	-ος (ισοσύλλ.)	-οι	βαθμός, δρό- μος, ανήφορος	βαθμοί, δρόμοι, α- νήφοροι
4.	-ας (ανισοσύλλ.)	-άδες	ψαράς, ρήγας, τσέλιγκας	ψαράδες, ρηγάδες, τσελιγκάδες
5.	-ης (ανισοσύλλ.)	-ηδες	καφετζής, βαρκάρης, φούρναρης	καφετζήδες, βαρ- κάρηδες, φουρνά- ρηδες

6.	-ης	-ες, -άδες	αφέντης	αφέντες, αφεντά- δες
7.	-ές, -ούς (ανισοσύλ- λ.)	-έδες, -ούδες	καφές, παπ- πούς	καφέδες, παππού- δες
8.	-έας (ανισοσύλλ.)	-είς	κουρέας	κουρείς

II. ΘΗΛΥΚΑ

Καταλήξεις		Παραδείγματα		
α/α	Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός	Πληθυντικός
1.	-α (ισοσύλλ.)	-ες	σπηλιά, ει- κόνα, αί- θουσα	σπηλιές, εικό- νες, αίθουσες
2.	-η (ισοσύλλ.)	-ες	γραμμή, γνώμη, κά- μαρη, χάρη	γραμμές, γνώ- μες, κάμαρες, χάρες
3.	-η (ανισοσύλλ.)	-εις	γνώση, αί- τηση	γνώσεις, αιτή- σεις
4.	-ος (ισοσύλλ.)	-οι	κιβωτός, ψήφος, μέ-	κιβωτοί, ψή- φοι, μέθοδοι

			θοδος	
5.	-ά, -ού (ανισοσύλλ- λ.)	-άδες, -ούδες	μαμά, πο- λυλογού	μαμάδες, πο- λυλογούδες
6.	-ω (ισοσύλλ.)	—	πειθώ, Μά- ρω	—

III. ΟΥΔΕΤΕΡΑ

Καταλήξεις		Παραδείγματα		
α/α	Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός	Πληθυντικός
1.	-ο (ισοσύλλ.)	-α	φυτό, δέντρο, άτομο	φυτά, δέντρα, ά- τομα
2.	-ι (ισοσύλλ.)	-ια	νησί, σπίτι	νησιά, σπίτια
3.	-ος (ισοσύλλ.)	-η	δάσος, μέγεθος	δάση, μεγέθη
4.	-μα (ανισοσύλλ.)	-ματα	πράγμα, μάθημα	πράγματα, μαθή- ματα
5.	-ιμο (ανισοσύλλ.)	-ιματα	γράψιμο	γραψίματα
6.	-ς (ανισοσύλλ.)	-τα	τέρας, καθεστώς	τέρατα, καθεστώτα
7.	-ν (ανισοσύλλ.)	-ντα	Ον	όντα
8.	-ρ (ανισοσύλλ.)	-(τ)α	ήπαρ, πυρ	ήπατα, πυρά

3. ΤΑ ΕΠΙΘΕΤΑ

- Χρήση, λειτουργία και μορφή
- Κλίση
- Παραθετικά επιθέτων

3.1 Ορισμός - Λειτουργία – Χρήση

Το επίθετο είναι ένα μέρος του λόγου που κατά κανόνα δίνει ένα χαρακτηριστικό, μια ιδιότητα ή μια ποιότητα στο ουσιαστικό που προσδιορίζει, π.χ. Η ξύλινη πόρτα. Η σωστή απάντηση.

Το επίθετο συμφωνεί με το ουσιαστικό που προσδιορίζει ως προς το γένος, τον αριθμό και την πτώση.

Η θέση του επιθέτου μέσα στον λόγο ποικίλλει. Συνήθως τοποθετείται στον λόγο πριν από το ουσιαστικό, αλλά μπορεί να τοποθετείται και μετά από αυτό, π.χ.

Ήταν μια ένοπλη ληστεία που κατέληξε σε φιάσκο, αλλά και Ήταν μια ληστεία ένοπλη που κατέληξε σε φιάσκο. Κάτι ανάλογο γίνεται, όταν μεταξύ ουσιαστικού και επιθέτου μεσολαβεί το ρήμα είμαι, π.χ. Οι πλανήτες είναι ετερόφωτοι, αλλά και Ετερόφωτοι είναι οι πλανήτες.

Το επίθετο συχνά χρησιμοποιείται με πρόταξη του άρθρου χωρίς το ουσιαστικό, όταν εννοείται από τους συμμετέχοντες στη συζήτηση, π.χ. Τα μικρά να έλθουν μπροστά (εννοείται παιδιά). Οι ηλικιωμένοι να περάσουν δεξιά και οι νέοι στα αριστερά (εννοείται άνθρωποι).

Στην περίπτωση αυτή τα επίθετα λειτουργούν ως ουσιαστικά. Γενικά, η διάκριση μεταξύ επιθέτου και ουσιαστικού δεν είναι πάντα εύκολη, γιατί μπορεί η ίδια λέξη να λειτουργεί άλλοτε ως επίθετο και άλλοτε ως ου-

σιαστικό, π.χ. Τα εισοδήματά του προέρχονται από μισθωτές υπηρεσίες (επίθετο). Άρχισαν οι διαμαρτυρίες των μισθωτών (ουσιαστικό). Έφερε νέα πράγματα (επίθετο). Έφερε καλά νέα (ουσιαστικό). Σε αυτήν την περίπτωση εντάσσονται και πολλές λέξεις που δηλώνουν διάφορες ιδιότητες αλλά κυρίως καταγωγή από κάποια γεωγραφική περιοχή ή εθνική καταγωγή. Οι λέξεις αυτές αναφέρονται είτε μόνο στο αρσενικό γένος είτε μόνο στο θηλυκό είτε και στα δύο γένη και σπανιότερα και στα τρία, π.χ. η Αθηναία υπάλληλος (επίθετο), αλλά και η Αθηναία (ουσιαστικό). Ο Μεξικάνος αθλητής (επίθετο), αλλά και ο Μεξικάνος (ουσιαστικό).

Το γένος των επιθέτων εξαρτάται και καθορίζεται από το γένος των ουσιαστικών που προσδιορίζουν, π.χ. Η νέα ρύθμιση. Ο νέος άνθρωπος. Το νέο παιδί.

Παρατηρώ και... καταλαβαίνω...

1. Παρατηρήστε τα δύο παρακάτω κείμενα. Το πρώτο προέρχεται από αντίγραφο μηνιαίου λογαριασμού πιστωτικής κάρτας ελληνικής τράπεζας του μήνα Δεκεμβρίου. Το δεύτερο προέρχεται από ευχετήρια κάρτα που στέλνει την ίδια εποχή ένα άτομο σε ένα πολύ φιλικό του πρόσωπο.

Α' κείμενο

**ΣΑΣ ΕΥΧΟΜΑΣΤΕ ΑΠΟ ΚΑΡΔΙΑΣ
ΤΟ ΝΕΟ ΕΤΟΣ ΝΑ ΦΕΡΕΙ ΥΓΕΙΑ ΚΑΙ ΕΥΤΥΧΙΑ
ΣΕ ΕΣΑΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΣΑΣ**

Β' κείμενο

**Αγαπητέ μου φίλε Παναγιώτη,
Σου εύχομαι μέσα από την καρδιά μου
να περάσεις χαρούμενα, ευτυχισμένα και πο-
λύ ζεστά
Χριστούγεννα.
Ο φίλος σου
Γιώργος**

Στο πρώτο κείμενο δεν υπάρχει κανένα επίθετο. Στο δεύτερο κείμενο υπάρχουν τρία επίθετα, τα οποία δίνουν μια ιδιότητα και κάποια χαρακτηριστικά στο ουσιαστικό Χριστούγεννα (χαρούμενα, ευτυχισμένα, ζεστά), βρίσκονται στην ίδια πτώση, στον ίδιο αριθμό και στο ίδιο γένος με το ουσιαστικό που προσδιορίζουν και προηγούνται του ουσιαστικού.

Ενώ και στα δύο κείμενα το θέμα και ο σκοπός είναι τα ίδια (ευχές), διαφορετικά πραγματολογικά στοιχεία (πομπός, δέκτης και η σχέση τους), η μορφή του μέσου επικοινωνίας και το ύφος καθορίζουν την απουσία επιθέτων στο πρώτο κείμενο και την παρουσία τους στο δεύτερο.

2. Παρατηρήστε το παρακάτω κείμενο. Προέρχεται από τη στήλη των Μικρών Αγγελιών εφημερίδας πανελλήνιας κυκλοφορίας.

ΠΩΛΕΙΤΑΙ μεζονέτα ετοιμοπαράδοτη, γωνιακή, 182 τ.μ., με θέα απεριόριστη και αυλή με οπωροφόρα και πράσινο. Τηλ. 1230 9876543.

Στο παραπάνω κείμενο τα επίθετα **ετοιμοπαράδοτη, γωνιακή, απεριόριστη** ακολουθούν τα ουσιαστικά που προσδιορίζουν, ενώ το επίθετο **οπωροφόρα**

λειτουργεί ως ουσιαστικό. Οι συγκεκριμένες επιλογές προσδιορίζονται από το είδος του λόγου των Μικρών Αγγελιών, όπου σκοπός είναι να δοθούν οι σημαντικές πληροφορίες που θέλει ο πομπός να ληφθούν από τον δέκτη με τον πιο σύντομο και σαφή τρόπο μέσα από το συγκεκριμένο μέσο επικοινωνίας (την εφημερίδα). Γι' αυτό προηγείται η λέξη μεζονέτα των επιθέτων και γι' αυτό δεν τίθεται δίπλα στο **οπωροφόρα** η λέξη δέντρα.

3.2. Μορφολογία

Τα περισσότερα επίθετα παρουσιάζουν διαφορετική μορφή στο αρσενικό, στο θηλυκό και στο ουδέτερο γένος. Ορισμένα, τα οποία είναι στην πλειονότητά τους δάνεια από ξένες γλώσσες, διαθέτουν μόνο έναν τύπο και για τα τρία γένη, π.χ. Ο μπλε τοίχος. Η μπλε φούστα. Το μπλε δωμάτιο. Η μορφή αυτών των επιθέτων παραμένει αναλλοίωτη σε όλα τα γένη και τις πτώσεις. Η κλίση των επιθέτων παρουσιάζει ομοιότητες με την κλίση των ουσιαστικών που έχουν τις ίδιες καταλήξεις. Διακρίνονται με βάση τον αριθμό των καταλήξεων που εμφανίζουν για κάθε γένος σε τρικατάληκτα (π.χ. ο πλούσιος, η πλούσια, το πλούσιο), δικατάληκτα (π.χ. ο ακριβής, η ακριβής, το ακριβές) και μονοκατάληκτα (π.χ. ο μπλε, η μπλε, το μπλε), ενώ με βάση τον αριθμό συλλαβών που διατηρούν στις πτώσεις διακρίνονται σε ισοσύλλαβα (π.χ. ο διάσημος, του διάσημου) και ανισοσύλλαβα (π.χ. ο παρών, του παρόντος).

Διακρίσεις για τη μορφολογία των επιθέτων	Τρικατάληκτα	ισοσύλλαβα ανισοσύλλαβα
	Δικατάληκτα	ισοσύλλαβα ανισοσύλλαβα
	μονοκατάληκτα	ισοσύλλαβα

Η γενική τάση που υπάρχει στον τονισμό των επιθέτων είναι να παραμένει ο τόνος στην ίδια συλλαβή, π.χ. ο άγριος λύκος, του άγριου λύκου, οι άγριοι λύκοι. Μερικές φορές, συνήθως σε τυπικό ύφος, ο τόνος των επιθέτων που τονίζονται στην προπαραλήγουσα μετακινείται, π.χ. Το βιβλίο των αγρίων ζώων.

Κλίση – Παρατηρήσεις

Επίθετα σε -ος, -η, -ο

Ενικός αριθμός						
	Αρσενικό		Θηλυκό		Ουδέτερο	
Ονομ.	ο	ελεύθερος	η	ελεύθερη	το	ελεύθερο
Γεν.	του	ελεύθερου	της	ελεύθερης	του	ελεύθερου
Αιτ.	τον	ελεύθερο	τη(ν)	ελεύθερη	το	ελεύθερο
Κλητ.		ελεύθερε		ελεύθερη		ελεύθερο
Πληθυντικός αριθμός						
	Αρσενικό		Θηλυκό		Ουδέτερο	
Ονομ.	οι	ελεύθεροι	οι	ελεύθερες	τα	ελεύθερα
Γεν.	των	ελεύθερων	των	ελεύθερων	των	ελεύθερων
Αιτ.	τους	ελεύθερους	τις	ελεύθερες	τα	ελεύθερα
Κλητ.		ελεύθεροι		ελεύθερες		ελεύθερα

- Αυτή είναι η πιο συνηθισμένη κατηγορία επιθέτων στη νέα ελληνική.
- Τα επίθετα αυτής της κατηγορίας είναι οξύτονα, παροξύτονα και προπαροξύτονα.
- Οι καταλήξεις του αρσενικού είναι ίδιες με τις καταλήξεις των αρσενικών ουσιαστικών σε -ος, οι καταλήξεις του θηλυκού ίδιες με τις καταλήξεις των θηλυκών ουσιαστικών σε -η και οι καταλήξεις των ουδέτερων ίδιες με τις καταλήξεις των ουδέτερων ουσιαστικών σε -ο.
- Σύμφωνα με το ελεύθερος - ελεύθερη - ελεύθερο κλίνονται: α) τα επίθετα άδικος, βέβαιος, έντιμος, επιπόλαιος, ταπεινός κ.ά. και β) οι μετοχές της παθητικής φωνής σε -ος, -η, -ο, π.χ. διαβασμένος, γραμμένος, κουρασμένος κ.ά.

➤ **Μορφολογική ποικιλία**

Ο τόνος σχεδόν πάντοτε παραμένει στην ίδια συλλαβή. Όμως, σε ορισμένες περιπτώσεις, στη γενική του ενικού και του πληθυντικού και στην αιτιατική του πληθυντικού αριθμού των προπαροξύτονων επιθέτων, κυρίως σε στερεότυπες εκφράσεις λόγιας προέλευσης ή σε τυπικό ύφος, ο τόνος μετακινείται στην παραλήγουσα, π.χ. Επίλυση **διαφόρων** (αντί **διάφορων**) προβλημάτων. Αθωώθηκε εξαιτίας του προτέρου **εντίμου** (αντί **έντιμου**) βίου του. Η μετακίνηση του τόνου στη γενική του ενικού και στη γενική και αιτιατική του πληθυντικού θεωρείται κανονική, όταν το επίθετο χρησιμοποιείται ως ουσιαστικό, π.χ. Κάλεσε όλους τους **αθανάτους** (αντί **αθάνατους**). Ρώτησε τον γιατρό για την πορεία της υγείας του **αρρώστου** (αντί **άρρωστου**). Η διαφοροποίηση αυτή τείνει σήμερα να σχετιστεί στον προ-

φορικό λόγο με τη διαφοροποίηση του ύφους του ομιλητή (τόνος στην προπαραλήγουσα = ουδέτερο ή οικείο ύφος, τόνος στην παραλήγουσα = τυπικό ύφος).

- Τα επίθετα που το θέμα τους λήγει σε -ρ και μερικά επίθετα των οποίων το θέμα λήγει σε φωνήεν σχηματίζουν σε ορισμένες περιπτώσεις, συνήθως σε στερεότυπες εκφράσεις λόγιας προέλευσης, το θηλυκό με κατάληξη -α, π.χ. Οι βουλευτές της **αριστεράς** (αντί **αριστερής**) πτέρυγας. Οδηγήθηκε σε **βεβαία** (αντί **βέβαιη**) ήττα.
- Ορισμένα επίθετα, που δηλώνουν εθνική προέλευση, παρουσιάζονται στον λόγο με διαφορετικό τονισμό, π.χ. **Βουλγάρικο** τυρί, αλλά και **Ο βουλγαρικός** στρατός. Η **αμερικάνικη** κυριαρχία, αλλά και Η **αμερικανική** βοήθεια. Η διαφοροποίηση αυτή είναι τις περισσότερες φορές τυχαία. Σπανιότερα γίνεται για λόγους ύφους. Σ' αυτές τις περιπτώσεις το επίθετο που τονίζεται στη λήγουσα συναντάται σε τυπικό ύφος.

Επίθετα σε -ος, -α, -ο

Ενικός αριθμός									
	Αρσενικό			Θηλυκό			Ουδέτερο		
Ονομ.	ο	νέος	τίμιος	η	νέα	τίμια	το	νέο	τίμιο
Γεν.	του	νέου	τίμιου	της	νέας	τίμιας	του	νέου	τίμιου
Αιτ.	τον	νέο	τίμιο	τη(ν)	νέα	τίμια	το	νέο	τίμιο
Κλητ.		νέε	τίμιε		νέα	τίμια		νέο	τίμιο
Πληθυντικός αριθμός									
	Αρσενικό			Θηλυκό			Ουδέτερο		
Ονομ.	οι	νέοι	τίμιοι	οι	νέες	τίμιες	τα	νέα	τίμια
Γεν.	των	νέων	τίμιων	των	νέων	τίμιων	των	νέων	τίμιων
Αιτ.	τις	νέους	τίμιους	τις	νέες	τίμιες	τα	νέα	τίμια
Κλητ.		νέοι	τίμιοι		νέες	τίμιες		νέα	τίμια

- Στην κατηγορία αυτή ανήκουν όλα τα επίθετα σε -ος που το θέμα τους λήγει σε οποιαδήποτε πραγμάτωση του φωνήματος ι (ι, υ, ει, οι), τονιζόμενου ή άτονου, ή σε οποιοδήποτε άλλο τονιζόμενο φωνήεν.
- Ως προς τη μορφολογία τα επίθετα της ομάδας αυτής διαφέρουν από την ομάδα των επιθέτων σε -ος,-η, -ο μόνο στους τύπους του θηλυκού του ενικού αριθμού, στην κατάληξη των οποίων υπάρχει πάντα το -α στη θέση του -η.
- Σύμφωνα με το νέος-νέα-νέο κλίνονται τα αιώνιος, γκρίζος, καινούριος, μοντέρνος, σκούρος, καθώς και τα επίθετα που λήγουν στα επιθήματα -ούχος, φόρος, -ούργος, π.χ. ταλαντούχος, κερδοφόρος, ραδιούργος κ.ά.
- Σύμφωνα με το τίμιος-τίμια-τίμιο κλίνονται τα άδειος, αστείος, κρύος, σπάνιος, τεράστιος κ.ά.

➤ **Μορφολογική ποικιλία**

- Στον τονισμό των επιθέτων σε -ος, -α, -ο συμβαίνει αυτό που συμβαίνει και στα επίθετα σε -ος, -η, -ο. Ο τόνος δηλαδή παραμένει σε όλες τις πτώσεις κανονικά στην ίδια συλλαβή. Όμως στη γενική του ενικού και πληθυντικού, καθώς και στην αιτιατική του πληθυντικού αριθμού, στα προπαροξύτονα επίθετα, σε ορισμένες περιπτώσεις, κυρίως σε τυπικό ύφος, ο τόνος μετακινείται στην παραλήγουσα, π.χ. Ανακάλυψη πλουσίων (αντί πλούσιων) κοιτασμάτων. Ήταν άτομο μετρίου (αντί μέτριου) αναστήματος. Η μετακίνηση του τόνου στη γενική του ενικού και στη γενική και αιτιατική του πληθυντικού

θεωρείται κανονική, όταν το επίθετο χρησιμοποιείται ως ουσιαστικό, π.χ. Υπάρχουν δέκα θέσεις **ορθίων**. Είναι ασφαλισμένος του **Δημοσίου**. Η διαφοροποίηση αυτή τείνει σήμερα να συσχετιστεί στον προφορικό λόγο με τη διαφοροποίηση του ύφους του ομιλητή (τόνος στην προπαραλήγουσα = ουδέτερο και οικείο ύφος, τόνος στην παραλήγουσα = τυπικό ύφος).

- Ορισμένα επίθετα της κατηγορίας αυτής, όπως τα βόρειος, έγγειος, ειδοποιός, νότιος, χρησιμοποιούνται στον λόγο και ως δικατάληκτα, με τους τύπους του θηλυκού να συμπίπτουν με τους τύπους του αρσενικού, π.χ. Η **Βόρειος** Αμερική, αλλά και Η **Βόρεια** Αμερική. Η **έγγειος** ιδιοκτησία, αλλά και— σπανιότερα— Η **έγγεια** ιδιοκτησία. Το επίθετο ειδοποιός χρησιμοποιείται σχεδόν αποκλειστικά στη στερεότυπη έκφραση η ειδοποιός διαφορά.

Επίθετα σε -ος, -ια, -ο

Ενικός αριθμός						
	Αρσενικό		Θηλυκό		Ουδέτερο	
Ονομ.	ο	γλυκός	η	γλυκιά	το	γλυκό
Γεν.	του	γλυκού	της	γλυκιάς	του	γλυκού
Αιτ.	τον	γλυκό	τη(ν)	γλυκιά	το	γλυκό
Κλητ.		γλυκέ		γλυκιά		γλυκό
Πληθυντικός αριθμός						
	Αρσενικό		Θηλυκό		Ουδέτερο	
Ονομ.	οι	γλυκοί	οι	γλυκές	τα	γλυκά
Γεν.	των	γλυκών	των	γλυκών	των	γλυκών
Αιτ.	τους	γλυκούς	τις	γλυκές	τα	γλυκά
Κλητ.		γλυκοί		γλυκές		γλυκά

- Τα επίθετα της ομάδας αυτής διαφέρουν από την ομάδα των επιθέτων σε -ος, -η, -ο μόνο στους τύπους του θηλυκού του ενικού αριθμού, οι οποίοι λήγουν σε -ια και όχι σε -η.
- Σύμφωνα με το γλυκός-γλυκιά-γλυκό κλίνονται τα γνωστικός, ελαφρός, φτωχός (οξύτονα), φρέσκος (παροξύτονο), βρόμικος (προπαροξύτονο) κ.ά.

➤ Μορφολογική ποικιλία

- Τα περισσότερα από τα επίθετα της ομάδας αυτής, όταν χρησιμοποιούνται σε τυπικό ύφος, σχηματίζουν το θηλυκό του ενικού αριθμού με κατάληξη -η αντί -ια και κλίνονται όπως το θηλυκό της ομάδας των επιθέτων σε -ος, -η, -ο, π.χ. Έχει μια κακιὰ πεθερά, αλλά Διήνυσε μια κακή πορεία. Είναι μια θηλυκιὰ αλεπού, αλλά Έχει θηλυκή σκέψη.

Επίθετα σε -ύς, -ιά, -ύ, σε -ύς, -εία, -ύ και σε -ής, -ιά, -ί

Ενικός αριθμός						
	Αρσενικό		Θηλυκό		Ουδέτερο	
Ονομ.	ο	βραχύς	η	βραχεία	το	βραχύ
Γεν.	του	βραχέος	της	βραχείας	του	βραχέος
Αιτ.	τον	βραχύ	τη(ν)	βραχεία	το	βραχύ
Κλητ.		βραχύ		βραχεία		βραχύ
Πληθυντικός αριθμός						
	Αρσενικό		Θηλυκό		Ουδέτερο	
Ονομ.	οι	βραχείς	οι	βραχείες	τα	βραχέα
Γεν.	των	βραχέων	των	βραχειών	των	βραχέων
Αιτ.	τους	βραχείς	τις	βραχείες	τα	βραχέα
Κλητ.		βραχείς		βραχείες		βραχέα

Ενικός αριθμός						
	Αρσενικό		Θηλυκό		Ουδέτερο	
Ονομ.	Ο	βαρύς	η	βαριά	το	βαρύ
Γεν.	Του	βαριού/βαρύ	της	βαριάς	του	βαριού/βαρύ
Αιτ.	Τον	βαρύ	τη(ν)	βαριά	το	βαρύ
Κλητ.		βαρύ		βαριά		βαρύ
Πληθυντικός αριθμός						
	Αρσενικό		Θηλυκό		Ουδέτερο	
Ονομ.	οι	βαριοί/βαρείς	οι	βαριές	τα	βαριά
Γεν.	των	βαριών	των	βαριών	των	βαριών
Αιτ.	τους	βαριούς/βαρείς	τις	βαριές	τα	βαριά
Κλητ.		βαριοί/βαρείς		βαριές		βαριά

Ενικός αριθμός						
	Αρσενικό		Θηλυκό		Ουδέτερο	
Ονομ.	ο	χρυσ αφής	η	χρυσ αφιά	το	χρυσ αφί
Γεν.	του	χρυσ αφιού/χρυσ αφή	της	χρυσ αφιάς	του	χρυσ αφιού/χρυσ αφί
Αιτ.	τον	χρυσ αφή	τη(ν)	χρυσ αφιά	το	χρυσ αφί
Κλητ.		χρυσ αφή		χρυσ αφιά		χρυσ αφί
Πληθυντικός αριθμός						
	Αρσενικό		Θηλυκό		Ουδέτερο	
Ονομ.	οι	χρυσ αφιοί	οι	χρυσ αφιές	τα	χρυσ αφιά
Γεν.	των	χρυσ αφιών	των	χρυσ αφιών	των	χρυσ αφιών
Αιτ.	τους	χρυσ αφιούς	τις	χρυσ αφιές	τα	χρυσ αφιά
Κλητ.		χρυσ αφιοί		χρυσ αφιές		χρυσ αφιά

- Όλα τα επίθετα της ομάδας αυτής είναι οξύτονα.
- Οι τύποι της γενικής του ενικού και του πληθυντικού αριθμού του αρσενικού και του ουδέτερου γένους χρησιμοποιούνται σπάνια.
- Τα επίθετα της ομάδας σε -ύς, -εία, -ύ διατηρούν στους περισσότερους τύπους τη μορφολογία που είχαν στην αρχαία ελληνική και χρησιμοποιούνται συνήθως σε στερεότυπες εκφράσεις λόγιας προέλευσης και σε ύφος τυπικό.
- Σύμφωνα με το βαρύς-βαριά-βαρύ κλίνονται τα βαθύς, ελαφρύς, μακρύς, παχύς, φαρδύς κ.ά.
- Σύμφωνα με το βραχύς-βραχεία-βραχύ κλίνονται τα αμβλύς, δριμύς, ευθύς, θρασύς, οξύς, ταχύς κ.ά.
- Σύμφωνα με το χρυσαφής-χρυσafiά-χρυσafi κλίνονται τα βυσσινής, θαλασλής, ουρανής, πορτοκαλής, σταχτής κ.ά.

➤ **Μορφολογική ποικιλία**

- Η γενική του ενικού και πληθυντικού αριθμού, ενώ χρησιμοποιείται σπάνια στον λόγο, παρουσιάζει μια ποικιλία τύπων, οι οποίοι καθορίζονται είτε από το ύφος του λόγου μέσα στο οποίο εντάσσονται είτε από την έκφραση στην οποία χρησιμοποιούνται. Χρησιμοποιούνται συχνά σε οικείο ή ουδέτερο ύφος τύποι γενικής με καταλήξεις σε -ιού, -ύ και -ιών (του βαριού / βαρύ, των βαριών), ενώ σε πολύ τυπικό ύφος και σε στερεότυπες εκφράσεις λόγιας προέλευσης εμφανίζονται τύποι σε -έος και -έων, π.χ. Καθρεφτίστηκε στα νερά του **βαθιού** πηγαδιού. Έφτασε στη μέση του **βαθύ** κόλπου. Είναι πυγμάχος **βαρέων** βαρών.
- Ορισμένα από τα επίθετα της ομάδας σε -ύς, -ιά, -ύ παρουσιάζουν στην ονομαστική, αιτιατική και κλη-

τική του πληθυντικού αριθμού, του αρσενικού και του ουδετέρου, κατά κανόνα σε τυπικό ύφος, τους μορφολογικούς τύπους που έχουν τα επίθετα σε -ύς, -εία, -ύ, π.χ. Η νέα ελληνική δεν έχει δασείς φθόγγους. Τον διαπέρασαν οι τραχείς ήχοι μιας άρρυθμης μουσικής.

- Στην αιτιατική πληθυντικού του χρυσαφής εμφανίζεται σπάνια και μόνο σε τυπικό ύφος β' τύπος σε -είς (χρυσαιφείς).

Επίθετα σε -ης, -α, -ικο και σε -άς/-ής, -ού, -άδικο/-ήδικο (ανισοσύλλαβα)

Ενικός αριθμός						
	Αρσενικό		Θηλυκό		Ουδέτερο	
Ονομ.	ο	μικρούλης	η	μικρούλα	το	μικρούλικο
Γεν.	του	μικρούλη	της	μικρούλας	του	μικρούλικου
Αιτ.	τον	μικρούλη	τη(ν)	μικρούλα	το	μικρούλικο
Κλητ.		μικρούλη		μικρούλα		μικρούλικο
Πληθυντικός αριθμός						
	Αρσενικό		Θηλυκό		Ουδέτερο	
Ονομ.	οι	μικρούληδες	οι	μικρούλες	τα	μικρούλικά
Γεν.	των	μικρούληδων	των	—	των	μικρούλικων
Αιτ.	τους	μικρούληδες	τις	μικρούλες	τα	μικρούλικά
Κλητ.		μικρούληδες		μικρούλες		μικρούλικά

Ενικός αριθμός						
	Αρσενικό		Θηλυκό		Ουδέτερο	
Ονομ.	ο	υπναράς	η	υπναρού	το	υπναράδικο
Γεν.	του	υπναρά	της	υπναρούς	του	υπναράδικου
Αιτ.	τον	υπναρά	τη(ν)	υπναρού	το	υπναράδικο
Κλητ.		υπναρά		υπναρού		υπναράδικο
Πληθυντικός αριθμός						
	Αρσενικό		Θηλυκό		Ουδέτερο	
Ονομ.	οι	υπναράδες	οι	υπναρούδες	τα	υπναράδικα
Γεν.	των	υπναράδων	των	υπναρούδων	των	υπναράδικων
Αιτ.	τους	υπναράδες	τις	υπναρούδες	τα	υπναράδικα
Κλητ.		υπναράδες		υπναρούδες		υπναράδικα

- Όλα τα αρσενικά και θηλυκά επίθετα της ομάδας των επιθέτων σε -ης, -α, -ικο είναι παροξύτονα, ενώ τα αντίστοιχα αρσενικά και θηλυκά της ομάδας επιθέτων σε -άς/-ής, -ού, -άδικο/-ήδικο είναι οξύτονα.
- Η γενική πληθυντικού του θηλυκού της ομάδας των επιθέτων σε -ης, -α, -ικο δεν παρουσιάζει τύπο.
- Σύμφωνα με το μικρούλης-μικρούλα-μικρούλικο κλίνονται τα: ζαβολιάρης, ζηλιάρης, κοντούλης, παραπονιάρης, πεισματάρης κ.ά.
- Σύμφωνα με το υπναράς-υπναρού-υπναράδικο κλίνονται τα επίθετα: α) με κατάληξη αρσενικού σε -άς, π.χ. κοιλαράς, λογάς, παραμυθάς, φωνακλάς κ.ά., β) με κατάληξη αρσενικού σε -τζής, π.χ. καβγατζής, τζαμπατζής κ.ά. και γ) με κατάληξη αρσενικού σε -λής, π.χ. μερακλής, μπελαλής κ.ά.

➤ **Μορφολογική ποικιλία**

- Ορισμένα επίθετα σε -ούλης, κατά κανόνα υποκοριστικά, σχηματίζουν ουδέτερο και σε -ούλι, π.χ. φτωχούλης, φτωχούλα, φτωχούλικο και φτωχούλι.
- Ορισμένα επίθετα της ομάδας σε -ης, -α, -ικο σχηματίζουν το θηλυκό με κατάληξη -ούσα ή -ού, π.χ. μαυρομάτης-μαυρομάτα και μαυροματού και μαυροματούσα.

Επίθετα σε -ης, -ης, -ες (δικατάληκτα)

Ενικός αριθμός						
	Αρσενικό		Θηλυκό		Ουδέτερο	
Ονομ.	ο	διεθνής	η	διεθνής	το	διεθνές
Γεν.	του	διεθνούς	της	διεθνούς	του	διεθνούς
Αιτ.	τον	διεθνή	τη(ν)	διεθνή	το	διεθνές
Κλητ.		διεθνή		διεθνή		διεθνές
Πληθυντικός αριθμός						
	Αρσενικό		Θηλυκό		Ουδέτερο	
Ονομ.	οι	διεθνείς	οι	διεθνείς	τα	διεθνή
Γεν.	των	διεθνών	των	διεθνών	των	διεθνών
Αιτ.	τους	διεθνείς	τις	διεθνείς	τα	διεθνή
Κλητ.		διεθνείς		διεθνείς		διεθνή

Ενικός αριθμός						
	Αρσενικό		Θηλυκό		Ουδέτερο	
Ονομ.	ο	συνήθης	η	συνήθης	το	σύνηθες
Γεν.	του	συνήθους	της	συνήθους	του	συνήθους
Αιτ.	τον	συνήθη	τη(ν)	συνήθη	το	σύνηθες
Κλητ.		συνήθη		συνήθη		σύνηθες
Πληθυντικός αριθμός						
	Αρσενικό		Θηλυκό		Ουδέτερο	
Ονομ.	οι	συνήθεις	οι	συνήθεις	τα	συνήθη
Γεν.	των	συνήθων	των	συνήθων	των	συνήθων
Αιτ.	τους	συνήθεις	τις	συνήθεις	τα	συνήθη
Κλητ.		συνήθεις		συνήθεις		συνήθη

- Τα επίθετα που κλίνονται σύμφωνα με το διεθνής-διεθνής-διεθνές κρατούν σε όλες τις πτώσεις τον τόνο στη λήγουσα.
- Τα επίθετα που κλίνονται σύμφωνα με το συνήθης-συνήθης-σύνηθες ανεβάζουν τον τόνο στην προπαραλήγουσα, στην ονομαστική, αιτιατική και κλητική στον ενικό αριθμό του ουδετέρου.
- Η κλητική των επιθέτων αυτής της κατηγορίας χρησιμοποιείται πολύ σπάνια

- Σύμφωνα με το διεθνής-διεθνής-διεθνές κλίνονται τα αβλαβής, επιμελής, ειλικρινής, ευτυχής, υγιής κ.ά.
- Σύμφωνα με το συνήθης-συνήθης-σύνηθες κλίνονται τα αυτάρκης, επιμήκης, κακοήθης κ.ά.

Επίθετα σε -ων, -ουσα, -ον

Ενικός αριθμός						
	Αρσενικό		Θηλυκό		Ουδέτερο	
Ονομ.	ο	ενδιαφέρων	η	ενδιαφέρουσα	το	ενδιαφέρον
Γεν.	του	ενδιαφέροντος	της	ενδιαφέρουσας	του	ενδιαφέροντος
Αιτ.	τον	ενδιαφέροντα	τη(ν)	ενδιαφέρουσα	το	ενδιαφέρον
Κλητ.		ενδιαφέρων		ενδιαφέρουσα		ενδιαφέρον
Πληθυντικός αριθμός						
	Αρσενικό		Θηλυκό		Ουδέτερο	
Ονομ.	οι	ενδιαφέροντες	οι	ενδιαφέρουσες	τα	ενδιαφέροντα
Γεν.	των	ενδιαφερόντων	των	ενδιαφερουσών	των	ενδιαφερόντων
Αιτ.	τους	ενδιαφέροντες	τις	ενδιαφέρουσες	τα	ενδιαφέροντα
Κλητ.		ενδιαφέροντες		ενδιαφέρουσες		ενδιαφέροντα

Ενικός αριθμός						
	Αρσενικό		Θηλυκό		Ουδέτερο	
Ονομ.	ο	απών	η	απούσα	το	απόν
Γεν.	του	απόντος	της	απούσας	του	απόντος
Αιτ.	τον	απόντα	τη(ν)	απούσα	το	απόν
Κλητ.		απών		απούσα		απόν
Πληθυντικός αριθμός						
	Αρσενικό		Θηλυκό		Ουδέτερο	
Ονομ.	οι	απόντες	οι	απούσες	τα	απόντα
Γεν.	των	απόντων	των	απουσών	των	απόντων
Αιτ.	τους	απόντες	τις	απούσες	τα	απόντα
Κλητ.		απόντες		απούσες		απόντα

- Η κλητική χρησιμοποιείται πολύ σπάνια και σε πολύ ειδικές περιπτώσεις.
- Η γενική πληθυντικού του θηλυκού γένους σε ορισμένα από τα επίθετα της κατηγορίας αυτής είναι πολύ σπάνια.
- Σύμφωνα με το ενδιαφέρων-ενδιαφέρουσα-ενδιαφέρον κλίνονται τα δευτερεύων, επείγων, επιβλέπων, εποπτεύων, μέλλων, πρωτεύων κ.ά.
- Σύμφωνα με το απών-απούσα-απόν κλίνονται τα αποτυχών, επιλαχών, επιτυχών, παρών, τυχών κ.ά

Επίθετα σε -ων/-ονας, -ων, -ον (δικατάληκτα)

Ενικός αριθμός						
	Αρσενικό		Θηλυκό		Ουδέτερο	
Ονομ.	ο	μετριόφρων/μετριόφρονας	η	μετριόφρων	το	μετριόφρον
Γεν.	του	μετριόφρονος/μετριόφρονα	της	μετριόφρονος	του	μετριόφρονος
Αιτ.	τον	μετριόφρονα	τη(ν)	μετριόφρονα	το	μετριόφρον
Κλητ.		μετριόφρων		μετριόφρων		μετριόφρον
Πληθυντικός αριθμός						
	Αρσενικό		Θηλυκό		Ουδέτερο	
Ονομ.	οι	μετριόφρονες	Οι	απούσες	τα	μετριόφρονα
Γεν.	των	μετριοφρόνων	Των	απουσών	των	μετριοφρόνων
Αιτ.	τους	μετριόφρονες	Τις	απούσες	τα	μετριόφρονα
Κλητ.		μετριόφρονες		απούσες		μετριόφρονα

- Τα επίθετα αυτής της κατηγορίας είναι λίγα στη νέα ελληνική γλώσσα.
- Η γενική και η κλητική χρησιμοποιούνται πολύ σπάνια.
- Σύμφωνα με το μετριόφρων/-ονας, μετριόφρων, μετριόφρον κλίνονται τα γενναιοφρων, δεισιδαίμων, εθνικόφρων, εμπειρογνώμων, νοήμων κ.ά.

- Μερικά από τα επίθετα της ομάδας αυτής εμφανίζουν στο αρσενικό, σε ουδέτερο ύφος, μόνο την κατάληξη -ων, π.χ. νοήμων, ενώ άλλα μόνο την κατάληξη -ονας, π.χ. εμπειρογνώμονας.

Το επίθετο πολύς-πολλή-πολύ

Ενικός αριθμός						
	Αρσενικό		Θηλυκό		Ουδέτερο	
Ονομ.	ο	πολύς	η	πολλή	το	πολύ
Γεν.	του	πολλού/πολύ	της	πολλής	του	πολλού/πολύ
Αιτ.	τον	πολύ	τη(ν)	πολλή	το	πολύ
Κλητ.		—		—		—
Πληθυντικός αριθμός						
	Αρσενικό		Θηλυκό		Ουδέτερο	
Ονομ.	οι	πολλοί	οι	πολλές	τα	πολλά
Γεν.	των	πολλών	των	πολλών	των	πολλών
Αιτ.	τους	πολλούς	τις	πολλές	τα	πολλά
Κλητ.		—		—		—

- Η γενική ενικού του αρσενικού και του ουδέτερου χρησιμοποιούνται πολύ σπάνια στον λόγο.

➤ **Άκλιτα επίθετα**

Στην κατηγορία αυτή ανήκουν επίθετα που προέρχονται συνήθως από ξένες γλώσσες και παρουσιάζουν τον ίδιο μορφολογικό τύπο σε όλες τις πτώσεις και των τριών γενών. Μερικά από τα επίθετα αυτά είναι τα εξής: κομπλέ, μοβ, μπεζ, μπλε, ριγέ, σικ.

➤ **Τα παραθετικά των επιθέτων**

Τα επίθετα, εκτός από τον ρόλο τους στο να προσδίδουν ένα χαρακτηριστικό, μια ιδιότητα ή μια ποιότητα στα ουσιαστικά που προσδιορίζουν, έχουν και τη δυνατότητα να συγκρίνουν μεταξύ τους δύο ή περισσότερα ουσιαστικά και να δείχνουν τον βαθμό σύγκρισης. Για να φανεί αυτός ο βαθμός, χρησιμοποιούνται παραγωγικές καταλήξεις ή περιφράσεις, που διαμορφώνουν τρεις βαθμούς του επιθέτου, οι οποίοι είναι οι εξής:

α) Ο θετικός, που δηλώνει απλώς το χαρακτηριστικό, την ποιότητα ή την ιδιότητα ενός ουσιαστικού, π.χ. Τα μαθήματα της πρώτης τάξης είναι **εύκολα**.

β) Ο συγκριτικός, που δηλώνει πως ένα ουσιαστικό έχει ένα χαρακτηριστικό, μια ποιότητα ή μια ιδιότητα σε μεγαλύτερο βαθμό από ένα άλλο ουσιαστικό, π.χ. Τα μαθήματα της πρώτης τάξης είναι **ευκολότερα** (ή **πιο εύκολα**) από τα μαθήματα της δευτέρας τάξης.

γ) Ο υπερθετικός, που δηλώνει πως ένα ουσιαστικό έχει ένα χαρακτηριστικό, μια ποιότητα ή μια ιδιότητα σε βαθμό μεγαλύτερο από όλα τα άλλα ουσιαστικά του ίδιου είδους. Ο υπερθετικός βαθμός μπορεί να είναι σχετικός ή απόλυτος. Ο σχετικός υπερθετικός δηλώνει ότι ένα ουσιαστικό, όταν συγκρίνεται με όλα τα άλλα ουσιαστικά του ίδιου είδους, έχει στον μεγαλύτερο βαθμό ένα χαρακτηριστικό, μια ποιότητα ή μια ιδιότητα,

π.χ. Τα μαθήματα της πρώτης τάξης είναι τα ευκολότερα (ή τα πιο εύκολα) από τα μαθήματα των άλλων τάξεων του Γυμνασίου. Ο απόλυτος υπερθετικός δηλώνει ότι ένα ουσιαστικό έχει ένα χαρακτηριστικό, μια ποιότητα ή μια ιδιότητα σε μέγιστο βαθμό, χωρίς σύγκριση, π.χ. Τα μαθήματα της πρώτης τάξης είναι ευκολότερα (ή πολύ εύκολα).

Παρατηρώ και... καταλαβαίνω...

1. Παρατηρήστε τα παρακάτω κείμενα. Και τα δύο είναι αποσπάσματα από διαφημίσεις σε καθημερινές εφημερίδες πανελλήνιας κυκλοφορίας.

A' κείμενο

Η πιο σύγχρονη τεχνολογία στις καλύτερες τιμές, για να έχετε πάντα την ... τελευταία λέξη.

Μόνο στον Κρυπτόλο.

Βρήκατε φθηνότερες συσκευές; Επιστρέφουμε τη διαφορά.

B' κείμενο

Η επιτυχία συνδυάζεται με την πιο επιτυχημένη επιλογή.

Γι' αυτό διαλέξτε τους πιο ειδικούς στον τομέα τους.

Διαλέξτε τους Διαφημιστές ΕΠΕ.

Και στα δύο κείμενα γίνεται προσπάθεια να δελεαστεί ο δέκτης-καταναλωτής από τον πομπό-πωλητή με την καλύτερη και φθηνότερη ποιότητα των προσφερόμενων προϊόντων και υπηρεσιών. Γι' αυτόν τον λόγο χρησιμοποιούνται επίθετα συγκριτικού (φθηνότερες) και υπερθετικού βαθμού (τις καλύτερες, η

πιο σύγχρονη, την πιο επιτυχημένη, τους πιο ειδικούς).

2. Παρατηρήστε το παρακάτω κείμενο. Είναι απόσπασμα από ρεπορτάζ που δημοσιεύτηκε σε ελληνική εφημερίδα και μεταφέρει τα αποτελέσματα έρευνας που έκανε ο επίσημος φορέας δημοσκοπήσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το «Ευρωβαρόμετρο», και αφορά το κάπνισμα στις χώρες της Ε.Ε.

Η Δανία κατέχει το υψηλότερο επίπεδο στο κάπνισμα πούρων, ενώ η Ελλάδα είναι η χώρα με τους πιο μανιώδεις καπνιστές τσιγάρων.

Σκοπός της έρευνας ήταν να δείξει τι συμβαίνει στην Ευρωπαϊκή Ένωση σχετικά με το κάπνισμα και παράλληλα να συγκρίνει τη συμπεριφορά των καπνιστών στις διάφορες χώρες της Ε.Ε. Γι' αυτό, στο παραπάνω απόσπασμα χρησιμοποιούνται παραθετικά επιθέτων. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, επειδή γίνεται η σύγκριση μιας χώρας με όλες τις άλλες, χρησιμοποιείται υπερθετικός βαθμός (το υψηλότερο, τους πιο μανιώδεις).

Ο συγκριτικός βαθμός σχηματίζεται με δύο τρόπους, οι οποίοι όμως δεν μπορούν να εφαρμοστούν σε όλα τα επίθετα: α) Με το πιο και το επίθετο σε θετικό βαθμό. Είναι ο τρόπος που χρησιμοποιείται περισσότερο, τόσο στον προφορικό όσο και στον γραπτό λόγο. Σε ορισμένες περιπτώσεις, σε ύφος τυπικό, χρησιμοποιείται στη θέση του πιο το πλέον, π.χ. Το αεροπλάνο είναι **πιο γρήγορο** μέσο συγκοινωνίας από το τρένο. Ο υπουργός αποδείχτηκε **πλέον ενημερωμένος** όλων των παρισταμένων. β) Με την προσθήκη του επιθέματος -

ό(ύ)τερος, -η, -ο και σπανιότερα του -έστερος, -η, -ο στο θέμα της λέξης, π.χ. Η άνοιξη είναι ομορφότερη εποχή από το φθινόπωρο. Το Ιόνιο πέλαγος είναι βαθύτερο από το Αιγαίο. Οι οδηγίες της Αλίκης ήταν σαφέστερες από τις οδηγίες του Γιάννη.

Ορισμένα επίθετα σχηματίζουν και μονολεκτικό και περιφραστικό τύπο, π.χ. πλουσιότερος και πιο πλούσιος, άλλα μόνο μονολεκτικό, π.χ. ανώτερος, και άλλα, που είναι και τα περισσότερα, μόνο περιφραστικό, π.χ. πιο τεμπέλης.

Είναι δυνατό, σε πολύ σπάνιες περιπτώσεις, τα επίθετα σε -ων, -ων, -ον να σχηματίζουν μονολεκτικό τύπο στον συγκριτικό βαθμό, π.χ. δεισιδαιμονέστερος.

Όλοι οι μονολεκτικοί τύποι του συγκριτικού βαθμού κλίνονται σύμφωνα με το παράδειγμα των επιθέτων σε -ος, -η, -ο.

Ο σχετικός υπερθετικός σχηματίζεται όπως και ο συγκριτικός βαθμός με την προσθήκη του άρθρου, π.χ. Σήμερα θα παρουσιαστούν τα πιο σημαντικά γεγονότα της χρονιάς που πέρασε. Έζησε την ωραιότερη ημέρα της ζωής του.

Τα επίθετα που διαθέτουν δύο τύπους στον συγκριτικό βαθμό (μονολεκτικό και περιφραστικό) διαθέτουν δύο τύπους και στον σχετικό υπερθετικό.

Ο απόλυτος υπερθετικός σχηματίζεται:

α) Μονολεκτικά, με την προσθήκη του επιθήματος -ό(ύ)τατος, -η, -ο στο θέμα της λέξης, π.χ. Τα γραπτά των μαθητών της Α' τάξης ήταν μετριότατα. Στα δικατάληκτα επίθετα σε -ής, -ής, -ές και σε -ων, -ων, -ον σχηματίζεται με την προσθήκη του επιθήματος -έστατος, -η, -ο στο θέμα της λέξης, π.χ. Τα επιχειρήματά του για την υποστήριξη της θέσης του ήταν σαφέστατα. Ο μονολεκτικός σχηματισμός του απόλυτου υπερθετι-

κού δεν είναι πολύ συχνός και δε σχηματίζεται από όλα τα επίθετα. Χρησιμοποιείται συνήθως σε τυπικό ύφος.

β) Περιφραστικά, με την προσθήκη του επιρρήματος πολύ, π.χ. Τα επιχειρήματά του για την υποστήριξη της θέσης του ήταν **πολύ σαφή**.

Πολλά συχνόχρηστα επίθετα δε σχηματίζουν τον συγκριτικό και υπερθετικό σύμφωνα με τους τρόπους που παρουσιάστηκαν παραπάνω. Τα επίθετα αυτά έχουν ανώμαλα παραθετικά, τα οποία παρουσιάζονται στον πίνακα Α.

Υπάρχει επίσης στη νέα ελληνική μια ομάδα παραθετικών επιθέτων τα οποία δεν προέρχονται από επίθετα θετικού βαθμού, αλλά από άλλα μέρη του λόγου. Τα παραθετικά αυτά παρατίθενται στον πίνακα Β.

Πίνακας Α: Ανώμαλα παραθετικά

Θετικός	Συγκριτικός	Σχετικός υπερθετικός	Απόλυτος υπερθετικός
απλός	απλούστερος πιο απλός	απλούστερος ο πιο απλός	απλούστατος πολύ απλός
γέρος	γεροντότερος πιο γέρος	ο γεροντότερος ο πιο γέρος	πολύ γέρος
κακός	χειρότερος πιο κακός	ο χειρότερος ο πιο κακός	χειρίστος πολύ κακός κάκιστος
καλός	καλύτερος πιο καλός	ο καλύτερος ο πιο καλός	κάλλιστος πολύ καλός άριστος
κοντός	κοντότερος κοντύτερος πιο κοντός	ο κοντότερος ο κοντύτερος ο πιο κοντός	κοντότατος — πολύ κοντός
λίγος	λιγότερος	ο λιγότερος ο πιο λίγος	ελάχιστος πολύ λίγος
μακρύς	μακρύτερος πιο μακρύς	ο μακρύτερος ο πιο μακρύς	Μακρύτεατος

μεγάλος	μεγαλύτερος πιο μεγάλος	ο μεγαλύτερος ο πιο μεγάλος	μέγιστος πολύ μεγάλος
μικρός	μικρότερος πιο μικρός	ο μικρότερος ο πιο μικρός	ελάχιστος πολύ μικρός
πολύς	περισσότερος πιο πολύς	ο περισσότερος ο πιο πολύς	πλείστος πάρα πολύς
πρώτος	πρωύτερος	ο πρωύτερος	πρώτιστος

Πίνακας Β: Παραθετικά που προέρχονται από άλλα μέρη του λόγου

Θετικός	Συγκριτικός	Σχετικός υπερθετικός	Απόλυτος υπερθετικός
(άνω)	ανώτερος	ο ανώτερος	ανώτατος
(άπω)	απώτερος	ο απώτερος	απώτατος
(ένδον)	ενδότερος	ο ενδότερος	ενδότατος
(έξω)	(εξώτερος)	(ο εξώτερος)	—
(έσω)	(εσώτερος)	(ο εσώτερος)	(εσώτατος)
(κάτω)	κατώτερος	ο κατώτερος	κατώτατος
(πλησίον)	πλησιέστερος	ο πλησιέστερος	(πλησιέστατος)
(προτιμώ)	προτιμότερος	ο προτιμότερος	—
(υπέρ)	υπέρτερος	ο υπέρτερος	υπέρτατος
(προ)	πρότερος	ο πρότερος	—

Σημείωση: Τα άπω, ένδον και έσω είναι επιρρήματα της αρχαίας ελληνικής που χρησιμοποιούνται πολύ σπάνια στη νέα ελληνική.

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ

- Το θηλυκό της ομάδας των επιθέτων σε -ος, -ια, -ο στον πληθυντικό αριθμό γράφεται χωρίς το ι, π.χ. ενικός: ευγενικιά, πληθυντικός: ευγενικές.
- Τα επίθετα σε -ύς, -ιά, -ύ διατηρούν το υ της κατάληξης μόνο στην ονομαστική, αιτιατική και κλητική ενικού αριθμού του αρσενικού και ουδετέρου.
- Τα επίθετα σε -ής, -ιά, -ί διατηρούν το -η της κατάληξης μόνο στον ενικό αριθμό των αρσενικών (εκτός από τη γεν. σε -ιού, π.χ. του χρυσαφιού). Όλοι οι υπόλοιποι τύποι γράφονται με ι, π.χ. ο χρυσαφής, το χρυσαφί.
- Το επίθετο πολύς-πολλή-πολύ γράφεται με ένα λ και υ στον ενικό του αρσενικού και του ουδετέρου (εκτός από τη γενική του πολλού). Σε όλες τις άλλες πτώσεις γράφεται με δύο λ, π.χ. **πολύς** ύπνος, **πολύ** φαγητό, **πολλή** φασαρία.
- Δε θα πρέπει να συγχέονται οι τύποι των επιθέτων πολλοί και πολλή με το επίρρημα πολύ, π.χ. Ο Αχιλλέας ένωσε **πολλή** αγάπη, αλλά Ο Γιάννης είναι ένας **πολύ** καλός άνθρωπος. Ήταν **πολύ** καλή η ομιλία του, αλλά Είχε **πολλή** ομορφιά.

ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑΣ ΕΠΙΘΕΤΩΝ

Καταλήξεις	Παραδείγματα	Εξαιρέσεις
-αίος	τυχαίος	νέος
-είος	ανδρείος	γελοίος, κρύος
-ηρός	ζωηρός	αλμυρός, γλαφυρός, ισχυρός, οχυρός κ.ά.
-ικός	ειδικός	θηλυκός, δανεικός κ.ά.
-ιμος	πόσιμος	διάσημος, άσχημος, έτοιμος κ.ά.
-ινός	σημερινός	ελεεινός, σκοτεινός, ταπεινός, υγιεινός, φωτεινός κ.ά.
-ινος	πέτρινος	
-ίσιος	ποταμίσιος	γνήσιος, ημερήσιος, Ιθακήσιος κ.ά.
-λέος	θαρραλέος	
-τέος	διατηρητέος	
-ωπός	χαρωπός	
-ωτός	φτερωτός	

Παρατηρώ και... καταλαβαίνω...

Παρατηρήστε τα παρακάτω κείμενα. Όλα προέρχονται από ειδησεογραφικά κείμενα εφημερίδων πανελληνίας κυκλοφορίας.

A' κείμενο

Σύμφωνα με στοιχεία της Αμερικανικής Ομοσπονδίας Εξαγωγών Κρέατος το 32% των αμερικανικών εξαγωγών βοδινού το 2002 απορροφήθηκε στην αγορά της Ιαπωνίας.

B' κείμενο

Το έργο περιλαμβάνει τη μελέτη, σχεδίαση, ανάπτυξη και κατασκευή διαφόρων συστημάτων αυτόματης και ηλεκτρονικής καταμέτρησης.

Γ' κείμενο

Παρευρέθησαν ορισμένοι από τους πρώην υπουργούς Βορείου Ελλάδος.

Δ' κείμενο

Χαρακτηριστικό, πάντως, είναι ότι στη νότια Ευρώπη την πρωτιά κατέχει η Ιταλία.

Τα επίθετα στο πρώτο και το τέταρτο κείμενο (Αμερικανικής, νότια) παρουσιάζουν μορφολογικούς τύπους που είναι οι πιο συνηθισμένοι, ενώ τα επίθετα στο δεύτερο και τρίτο κείμενο (διαφόρων, Βορείου) παρουσιάζουν λιγότερο συνηθισμένους τύπους. Η επιλογή καθορίζεται από υφολογικά κριτήρια. Το επί-

θετο **Βορείου** εντάσσεται σε στερεότυπη έκφραση, ενώ το **διαφόρων** χρησιμοποιείται λόγω τυπικού ύφους του αποσπάσματος.

ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

Καταλήξεις			Παραδείγματα	
α/α	Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός	Πληθυντικός
1.	-ος, -η, -ο	-οι, -ες, -α	ελεύθερος-ελεύθερη-ελεύθερο	ελεύθεροι-ελεύθερες-ελεύθερα
2.	-ος, -α, -ο	-οι, -ες, -α	νέος-νέα-νέο, τίμιος-τίμια-τίμιο	νέοι-νέες-νέα, τίμιοι-τίμιες-τίμια
3.	-ος, -ια, -ο	-οι, -ες, -α	γλυκός-γλυκιά-γλυκό	γλυκοί-γλυκές-γλυκά
4.	-ύς, -ιά, -ύ	-ιοί, -ιές, -ιά	βαρύς-βαριά-βαρύ	βαριοί-βαριές-βαριά
5.	-ύς, -εία, -ύ	-είς, -είες, -έα	βραχύς-βραχεία-βραχύ	βραχείς-βραχείες-βραχέα
6.	-ής, -ιά, -ί	-ιοί, -ιές, -ιά	χρυσαφής-χρυσαφιά-χρυσαφί	χρυσαφιοί-χρυσαφιές-χρυσαφιά
7.	-ης, -α, -ικο	-ηδες, -ες, -ικα	μικρούλης-μικρούλα-μικρούλικο	μικρούληδες-μικρούλες-μικρούλικά

8.	-άς/- ής, - ού,- άδι- κο/- ήδικο	-άδες, - ούδες,- άδικα	υπναράς- υπναρού- υπναράδικο	υπναράδες- υπναρούδες- υπναράδικα
9.	-ης, - ης, -ες	-εις, -εις, - η	διεθνής- διεθνής- διεθνές, συνήθης- συνήθης- σύνηθες	διεθνείς- διεθνείς- διεθνή, συνή- θεις- συνήθεις- συνήθη
10.	-ων, - ουσα, -ον	-οντες, - ουσες,- οντα	ενδιαφέρων- ενδιαφέρου- σα- ενδιαφέρον, απών- απούσα-απόν	ενδιαφέρο- ντες- ενδιαφέρου- σες- ενδιαφέρο- ντα, απόντες- απούσες- απόντα
11.	-ων/- ονας,- ων,-ον	-ονες, - ονες, -ονα	μετριόφρων/ -ονας- μετριόφρων- μετριόφρον	μετριόφρονες - μετριόφρονες -μετριόφρονα

4.ΤΑ ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΑ

- Χρήση και μορφή
- Αριθμητικά επίθετα (απόλυτα, τακτικά, πολλαπλασιαστικά, αναλογικά)
- Αριθμητικά ουσιαστικά (προσεγγιστικά, περιληπτικά)

4.1. Ορισμός - Λειτουργία – Χρήση

Τα αριθμητικά δηλώνουν αριθμό, σειρά, μέγεθος και ποσότητα. Είναι είτε επίθετα (αριθμητικά επίθετα), π.χ. ένας, δύο κτλ., είτε ουσιαστικά (αριθμητικά ουσιαστικά), π.χ. μονάδα, δυάδα κτλ.

4.2 Μορφολογία

α. Α ρ ι θ μ η τ ι κ ά ε π ί θ ε τ α

Τα αριθμητικά επίθετα, ανάλογα με τη λειτουργία που επιτελούν και τη σημασία που έχουν στον λόγο, χωρίζονται σε απόλυτα, τακτικά, πολλαπλασιαστικά και αναλογικά.

➤ Απόλυτα αριθμητικά

Τα απόλυτα αριθμητικά φανερώνουν ένα ορισμένο πλήθος από πρόσωπα, ζώα ή πράγματα, π.χ. πέντε άτομα, τρία καναρίνια.

Κλίση – Παρατηρήσεις

Τα απόλυτα αριθμητικά δύο ή δυο και από το πέντε μέχρι το εκατό έχουν τον ίδιο τύπο σε όλα τα γένη και σε όλες τις πτώσεις. Τα αριθμητικά ένας - μία/μία-ένα, τρεις - τρία και τέσσερις - τέσσερα έχουν τρία γένη και κλίνονται το πρώτο μόνο στον ενικό αριθμό, ενώ τα άλλα δύο μόνο στον πληθυντικό.

ένας-μια-ένα				τρεις-τρία		τέσσερις-τέσσερα	
	Αρσ.	Θηλ.	Ουδ.	Αρσ.,Θηλ.	Ουδ.	Αρσ.,Θηλ.	Ουδ.
Ονομ.	ένας	μία/μια	ένα	τρεις	τρία	τέσσερις	τέσσερα
Γεν.	ενός	μίας/μιας	ενός	τριών	τριών	τεσσάρων	τεσσάρων
Αιτ.	έναν	μία(ν)/μια(ν)	ένα	τρεις	τρία	τέσσερις	τέσσερα

- Με τον ίδιο τρόπο κλίνονται και τα απόλυτα αριθμητικά που λήγουν όπως τα παραπάνω, π.χ. δεκατρείς, δεκατέσσερις, διακόσιοι τρεις, πεντακόσιοι τέσσερις.
- Για τον αριθμό 0 χρησιμοποιείται το ουδέτερο ουσιαστικό μηδέν: Ον. – Αιτ.: το μηδέν, Γεν.: του μηδενός.
- Για τη μισή μονάδα χρησιμοποιείται το επίθετο μισός-μισή-μισό, το οποίο, όταν συντίθεται ως δεύτερο συνθετικό με άλλα αριθμητικά επίθετα, παίρνει τη μορφή -ήμισι (μετά από σύμφωνο) και -μισι (μετά από φωνήεν), π.χ. τρεισήμισι, πεντέμισι.

- Τα απόλυτα αριθμητικά από το διακόσια και πάνω κλίνονται όπως τα αντίστοιχα επίθετα με τις ίδιες καταλήξεις στον πληθυντικό αριθμό, π.χ. τίμιοι-τίμιες-τίμια → διακόσιοι-διακόσιες-διακόσια.
- Οι μορφολογικοί τύποι μία, μίαν και δύο χρησιμοποιούνται συνήθως για μεγαλύτερη έμφαση, ενώ οι μορφολογικοί τύποι μια, μιαν και δυο χρησιμοποιούνται σε πιο χαλαρή ομιλία, π.χ. Έχεις μόνο μία μητέρα, αλλά δεν έχεις μια μόνο θεία. Τα γράμματα φτάνουν δυο δυο.
- Οι αριθμοί επτά (εφτά), οκτώ (οχτώ) και τα παράγωγά τους, καθώς και τα σύνθετα αριθμητικά που περιέχουν αυτούς τους αριθμούς, παρουσιάζουν τύπους με τα συμφωνικά συμπλέγματα πτ και κτ αντίστοιχα (επτά, οκτώ) και τύπους με τα φτ και χτ αντίστοιχα (εφτά, οχτώ). Οι πρώτοι χρησιμοποιούνται σε τυπικό και ουδέτερο ύφος, ενώ οι δεύτεροι σε οικείο, καθημερινό ύφος, π.χ. Οι σοφοί της αρχαιότητας ήταν επτά. Δος του οχτακόσια ευρώ. Αντίστοιχη υφολογική διαφορά υφίσταται μεταξύ του εννέα και του εννιά, μεταξύ του ένδεκα και του έντεκα, μεταξύ του δεκαέξι και του δεκάξι.
- Τα απόλυτα αριθμητικά που δηλώνουν εκατοντάδες παρουσιάζουν δύο τύπους σε όλες τις πτώσεις, έναν με ι πριν από την κατάληξη και έναν χωρίς ι, π.χ. διακόσιοι και διακόσοι. Ο δεύτερος προφανώς προέρχεται από διαλεκτική επίδραση και χρησιμοποιείται σε καθημερινό λαϊκό λόγο, π.χ. Οι τριακόσιοι του Λεωνίδα, αλλά Κέρδισε τρακόσες χιλιάδες στο λαχείο.

➤ Τακτικά αριθμητικά

Τα τακτικά αριθμητικά φανερώνουν τη θέση που παίρνει κάποιο πρόσωπο ή κάποιο πράγμα σε μια σειρά από όμοια πρόσωπα ή πράγματα, π.χ. Η Ελένη ήρθε πρώτη, ενώ ο Γιώργος τρίτος.

- Οι καταλήξεις των τακτικών αριθμητικών είναι - (τ)ος, -(τ)η, -(τ)ο και κλίνονται όπως τα αντίστοιχα επίθετα σε -ος, -η, -ο.
- Στα τακτικά αριθμητικά που αποτελούνται από δύο ή περισσότερες λέξεις κλίνονται όλες οι λέξεις, π.χ. ο χιλιοστός εξηκοστός τρίτος, του χιλιοστού εξηκοστού τρίτου κτλ.
- Τα προπαροξύτονα τακτικά αριθμητικά παρουσιάζουν σε πολλές περιπτώσεις (όπως τα αντίστοιχα επίθετα σε -ος, -η, -ο, σ. 99-101, α' τόμος) διπλό τονισμό στην προπαραλήγουσα και στην παραλήγουσα, π.χ. έβδομης και εβδόμης. Οι τύποι με τόνο στην παραλήγουσα συνηθίζονται σε τυπικό και επίσημο ύφος, ενώ οι τύποι με τόνο στην προπαραλήγουσα συνηθίζονται σε οικείο και σε ουδέτερο ύφος, π.χ. Είναι απόφοιτος του Δευτέρου Εκκλησιαστικού Λυκείου Αθηνών, ενώ Είναι ο νικητής του έβδομου πανελλήνιου αυτοκινητιστικού αγώνα.

Πίνακας των απόλυτων και τακτικών αριθμητικών

Αραβικά ψηφία	Ελληνικά σημεία	Απόλυτα αριθμητικά	Τακτικά αριθμητικά
1	α΄	ένας, μία/μια, ένα	πρώτος, -η, -ο
2	β΄	δύο/δυο	δεύτερος, -η, -ο
3	γ΄	τρεις, τρία	τρίτος, -η, -ο

Αραβικά ψηφία	Ελληνικά σημεία	Απόλυτα αριθμητικά	Τακτικά αριθμητικά
4	δ´	τέσσερις, τέσσερα	τέταρτος, -η, -ο
5	ε´	πέντε	πέμπτος, -η, -ο
6	στ´(ς)´	έξι	έκτος, -η, -ο
7	ζ´	επτά/εφτά	έβδομος, -η, -ο
8	η´	οκτώ/οχτώ	όγδοος, -η, -ο
9	θ´	εννέα/εννιά	ένατος, -η, -ο
10	ι´	δέκα	δέκατος, -η, -ο
11	ια´	ένδεκα/έντε κα	ενδέκατος, -η, -ο
12	ιβ´	δώδεκα	δωδέκατος, -η, -ο
13	ιγ´	δεκατρία	δέκατος τρίτος
14	ιδ´	δεκατέσσε- ρα	δέκατος τέταρτος
15	ιε´	δεκαπέντε	δέκατος πέμπτος
16	ιστ´(ις´)	δεκαέξι/ δεκάξι	δέκατος έκτος
17	ιζ´	δεκαεπτά/ δεκαεφτά	δέκατος έβδομος
18	ιη´	δεκαοκτώ/ δεκαοχτώ	δέκατος όγδοος
19	ιθ´	δεκαεννέα/ δεκαεννιά	δέκατος ένατος
20	κ´	είκοσι	εικοστός, -ή, -ό
21	κα´	είκοσι ένας, μία, ένα	εικοστός πρώτος
22	κβ´	είκοσι δύο	εικοστός δεύτερος
30	λ´	τριάντα	τριακοστός

Αραβικά ψηφία	Ελληνικά σημεία	Απόλυτα αριθμητικά	Τακτικά αριθμητικά
40	μ´	σαράντα	τεσσαρακοστός
50	ν´	πενήντα	πεντηκοστός
60	ξ´	εξήντα	εξηκοστός
70	ο´	εβδομήντα	εβδομηκοστός
80	π´	ογδόντα	ογδοηκοστός
90		ενενήντα	ενενηκοστός
100	ρ´	εκατό	εκατοστός
101	ρα´	εκατόν ένας, μία, ένα	εκατοστός πρώτος
102	ρβ´	εκατό(ν) δύο	εκατοστός δεύτερος
200	σ´	διακόσιοι, - ες, -α	διακοσιοστός, - ή, -ό
300	τ´	τριακόσιοι, - ες, -α	τριακοσιοστός, - ή, -ό
400	υ´	τετρακόσιοι, -ες, -α	τετρακοσιοστός, -ή, -ό
500	φ´	πεντακόσιοι , -ες, -α	πεντακοσιοστός, -ή, -ό
600	χ´	εξακόσιοι, - ες, -α	εξακοσιοστός, - ή, -ό
700	ψ´	επτακόσιοι, -ες, -α	επτακοσιοστός, -ή, -ό
800	ω´	οκτακόσιοι, -ες, -α οχτακόσιοι, -ες, -α	οκτακοσιοστός, -ή, -ό οχτακοσιοστός, -ή, -ό
900	Ϡ´	εννιακόσιοι, -ες, -α	εννιακοσιοστός, -ή, -ό
1.000	,α	χίλιοι, -ες, -α	χιλιοστός, -ή, -ό

Αραβικά ψηφία	Ελληνικά σημεία	Απόλυτα αριθμητικά	Τακτικά αριθμητικά
2.000	,β	δύο χιλιάδες	δισχιλιοστός, -ή, -ό
10.000	,ι	δέκα χιλιάδες	δεκακισχιλιοστός, -ή, -ό
100.000	,ρ	εκατό χιλιάδες	εκατοντακισχιλιοστός, -ή, -ό
1.000.000		ένα εκατομμύριο	εκατομμυριοστός, -ή, -ό
1.000.000.000		ένα δισεκατομμύριο	δισεκατομμυριοστός, -ή, -ό

➤ Πολλαπλασιαστικά αριθμητικά

Τα πολλαπλασιαστικά αριθμητικά δηλώνουν την ποσότητα των μερών από τα οποία αποτελείται κάτι, π.χ. διπλός (δηλ. αποτελείται από δύο μέρη).

Πολλαπλασιαστικά αριθμητικά είναι τα εξής: α) απλά: απλός, διπλός, τριπλός, τετραπλός, πενταπλός, εξαπλός, δεκαπλός, εικοσαπλός, εκατονταπλός κτλ., β) σύνθετα με το διπλός: τρίδιπλος, τετράδιπλος κτλ.

Οι καταλήξεις των πολλαπλασιαστικών αριθμητικών είναι -πλό(ο)ς, -πλή(η), -πλό(ο) και κλίνονται όπως τα επίθετα σε -ος, -η, -ο.

➤ Αναλογικά αριθμητικά

Τα αναλογικά αριθμητικά δηλώνουν πόσες φορές ένα ποσό είναι μεγαλύτερο από ένα άλλο, π.χ. Ο μισθός

του Γιώργου είναι διπλάσιος από τον μισθό του Κώστα (δηλ. δύο φορές μεγαλύτερος).

Αναλογικά αριθμητικά είναι τα διπλάσιος, τριπλάσιος, τετραπλάσιος, πενταπλάσιος, εξαπλάσιος, επταπλάσιος, εικοσαπλάσιος κτλ.

Οι καταλήξεις των αναλογικών αριθμητικών είναι -πλάσιος, -πλάσια, -πλάσιο και κλίνονται όπως τα επίθετα σε -ιος, -ια, -ιο.

β. Αριθμητικά ουσιαστικά

Τα αριθμητικά ουσιαστικά είναι αφηρημένα περιληπτικά ουσιαστικά και φανερώνουν ή ένα σύνολο από μονάδες (περιληπτικά), π.χ. Αγόρασα μια **δωδεκάδα** πιάτα, ή ένα πλήθος κατά προσέγγιση (προσεγγιστικά), π.χ. Ήταν **καμιά δεκαριά** παιδιά.

Σχηματίζονται από τα απόλυτα αριθμητικά με τις καταλήξεις -άδα ή -(α)ριά, π.χ. **δεκάδα**, **δεκαριά** (από το δέκα).

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ

- Τα απόλυτα αριθμητικά από το ένα μέχρι το είκοσι γράφονται με μία λέξη, ενώ από το είκοσι ένα και πάνω με ξεχωριστές λέξεις οι μονάδες, οι δεκάδες, οι εκατοντάδες κτλ., π.χ. **δεκατρία**, **χίλια τριακόσια τριάντα οκτώ**.
- Τα τακτικά αριθμητικά από το δέκατος τρίτος και μετά γράφονται με ξεχωριστές λέξεις, π.χ. **εκατοστός**, **εξηκοστός**, **τέταρτος** κτλ.
- Τα σύνθετα με δεύτερο συνθετικό το μισός γράφονται στη λήγουσα με -η, αν το πρώτο συνθετικό είναι το ένας ή μία. Σε όλες τις άλλες περιπτώσεις γράφονται με -ι, π.χ. **μιάμιση** μέ-

**ρα, ενάμισης χρόνος, αλλά ενάμισι ψωμί, επτά-
μισι λίτρα.**

Παρατηρώ και... καταλαβαίνω...

1. Οι διάφορες κατηγορίες των αριθμητικών (απόλυτα, τακτικά κτλ.) αλλάζουν μορφή με βάση την κατάληξη που παίρνει κάθε κατηγορία, αλλά αλλάζει και η μορφή του θέματος.

Παρατηρήστε τα παρακάτω αριθμητικά.

Απόλυτα	Τακτικά	Πολλαπλασιαστικά
δύο πέντε έξι	δεύτερος πέμπτος έκτος	διπλός πενταπλός εξαπλός

Αναλογικά	Ουσιαστικά
διπλάσιος πενταπλάσιος εξαπλάσιος	δυάδα πεντάδα εξάδα

2. Οι αριθμοί 2, 7, 8, 9, 11, 17, 18, 19, 27, 28, 29 κτλ. παρουσιάζουν δυο μορφές στον προφορικό λόγο, τις εξής:

Α' Μορφή	Β' μορφή
δύο επτά οκτώ	δυο εφτά οχτώ

Α΄ Μορφή	Β΄ μορφή
εννέα	εννιά
ένδεκα	έντεκα
δεκαεπτά	δεκαεφτά
δεκαοκτώ	δεκαοχτώ

Παρατηρήστε τις παρακάτω φράσεις:

- Το λαχείο έληξε στο **εφτά**.
- Ήρθαν επειγόντως **εννέα** πυροσβεστικά οχήματα.
- Ο Αθανάσιος εορτάζει στις **δεκαοκτώ** Ιανουαρίου.
- Τα κύματα έρχονται **δυο δυο**.

Όπως φαίνεται, σε τυπικό ύφος προτιμώνται συνήθως οι μορφολογικοί τύποι της α΄ στήλης, ενώ σε ουδέτερο και οικείο ύφος προτιμώνται οι τύποι της β΄ στήλης.

ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

Αριθμητικά επίθετα				Αριθμητικά ουσιαστικά	
Απόλυτα	Τακτικά	Πολλαπλασιαστικά	Αναλογικά	Προσεγγιστικά	Περίληπτικά
	-(τ)ος, -(τ)η, -(τ)ο	-πλός, -πλή, -πλό	-πλάσιος, -πλάσια, -πλάσιο	-αριά	-άδα
ένας,	πρώτος,	απλός,		δεκαριά,	
δύο,	δεύτερος,	διπλός,	διπλάσιος,	δωδεκαριά	δυάδα,
τρία,	τρίτος,	τριπλός,	τριπλάσιος,	κτλ.	τριάδα,
τέσσερα	τέταρτος	τετραπλός	τετραπλάσιος		τετράδα
κτλ.	κτλ.	κτλ.	κτλ.		κτλ.
δώδεκα	δωδέκατος	δωδεκαπλός	δωδεκαπλάσιος		δωδεκάδα
κτλ.	κτλ.	κτλ.	κτλ.		κτλ.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ – ΟΔΗΓΙΕΣ.....	5
Η ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ.....	11

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ. ΦΩΝΗΤΙΚΗ – ΦΩΝΟΛΟΓΙΑ

1. Φωνητική.....	15
1.1. Η Φωνητική και η προφορά.....	15
1.2. Οι φθόγγοι.....	16
2. Φωνολογία.....	20
2.1. Το φωνολογικό σύστημα. Τα φωνήματα.....	20
2.2. Οι συνδυασμοί των φωνημάτων.....	22
α. Ακολουθίες φωνημάτων.....	22
β. Πάθη φωνημάτων.....	22
Πάθη φωνηέντων.....	22
Πάθη συμφώνων.....	24
2.3. Τα υπερτμηματικά στοιχεία.....	27
α. Ο τόνος της λέξης.....	27
β. Ο τόνος της φράσης (επιτονισμός).....	28
2.4. Οι συλλαβές.....	29
3. Η γραφή.....	30

3.1. Τα γράμματα.....	30
3.2. Τα τονικά σημάδια.....	32
3.3. Η στίξη – Τα σημεία στίξης.....	35
3.4. Ο συλλαβισμός.....	41
3.5. Οι συντομογραφίες – Η γραφή τους.....	42
Συνοπτικοί πίνακες.....	45

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ. ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ

1. Το άρθρο.....	47
1.1. Ορισμός-Λειτουργία-Χρήση.....	47
1.2. Μορφολογία.....	48
α. Το οριστικό άρθρο.....	48
β. Το αόριστο άρθρο.....	49
2. Τα ουσιαστικά.....	51
2.1. Ορισμός – Λειτουργία – Χρήση – Είδη.....	51
2.2. Γένος – αριθμός.....	53
2.3. Μορφολογία.....	57
Κλίση – Παρατηρήσεις.....	58
α. Κλίση αρσενικών.....	58
β. Κλίση θηλυκών.....	69
γ. Κλίση ουδετέρων.....	77
δ. Άκλιτα ουσιαστικά.....	87
ε. Διπλόκλιτα ουσιαστικά.....	88

Συνοπτικός πίνακας.....	91
3. Τα επίθετα.....	94
3.1. Ορισμός – Λειτουργία – Χρήση.....	94
3.2. Μορφολογία.....	97
Κλίση – Παρατηρήσεις.....	99
Άκλιτα επίθετα.....	121
Τα παραθετικά των επιθέτων.....	121
Συνοπτικός πίνακας.....	131
4. Τα αριθμητικά.....	133
4.1. Ορισμός-Λειτουργία-Χρήση.....	133
4.2. Μορφολογία.....	133
α. Αριθμητικά επίθετα.....	133
Απόλυτα αριθμητικά.....	133
Τακτικά αριθμητικά.....	137
Πολλαπλασιαστικά αριθμητικά.....	140
Αναλογικά αριθμητικά.....	140
β. Αριθμητικά ουσιαστικά.....	141
Συνοπτικός πίνακας.....	145

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.